

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**VERGİ DENETİMLERİNİN KAYITDIŞI EKONOMİ
ÜZERİNE ETKİSİ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serdar DUMLUPINAR

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

NİSAN – 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

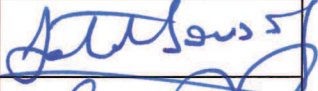
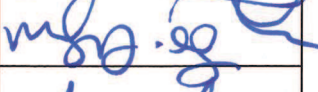

VERGİ DENETİMLERİNİN KAYITDIŞI EKONOMİ
ÜZERİNE ETKİSİ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serdar DUMLUPINAR

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Bu tez 10/04/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Fatih SAVASAN	BAŞARILI	
Doc. Dr. Fatih YARDIMCI OĞLU	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNGÖR	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serdar DUMLUPINAR

10.04.2015

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. Fatih Yardımcıoğlu'na değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin her aşamasında yanımda olan mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim canım anneme ve aileme şükranlarımı sunarım.

Serdar DUMLUPINAR

10.04.2015

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: VERGİ DENETİMİ VE ETKİNLİĞİ	5
1.1. Vergi Denetiminin Tanımı ve Önemi	5
1.1.1. Vergi Denetimin Tanımı	6
1.1.2. Vergi Denetimin Önemi.....	6
1.2. Vergi Denetiminin Amaçları.....	7
1.2.1. Mali Amaç	7
1.2.2. Ekonomik Amaçlar	8
1.2.3. Sosyal Amaçlar	9
1.2.4. Hukuki Amaçlar	9
1.3. Vergi Denetiminin Fonksiyonları	10
1.3.1. Araştırmacı ve Bulucu Fonksiyonu	11
1.3.2. Önleyici Fonksiyonu	11
1.3.3. Eğitici Fonksiyonu	11
1.4. Vergi Denetim Türleri.....	12
1.4.4.1. Hukuki Bakımdan Vergi Denetimi.....	12
1.4.4.2. Yapıldığı Yer Bakımından Vergi Denetimi	18
1.4.4.3. İncelemenin Kapsamına Göre Vergi Denetimi	19
1.4.4.4. Denetlenen ve Denetleyen İlişkileri Bakımından Vergi Denetimi....	20
1.5. Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu ve Etkinliğin Ölçülmesi	20
1.5.1. Etkinlik Kavramı	22
1.5.2. Ölçülebilirlik Kavramı.....	23
1.5.3. Vergi Denetiminin Etkinsizliğinin Sebepleri ve Etkinliği Artırıcı Önlemler	23
1.5.3.1. Denetim Elemanları, Sayıları, Yeterliliklerinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri.....	24

1.5.3.2. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri.....	24
1.5.3.3. İdari Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri	26
1.5.3.4. Vergi Bilincinin Tam Olarak Yerleşmemiş Olmasından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri	27

BÖLÜM 2: KAYITDIŞI EKONOMİ KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ,

NEDENLERİ VE SONUÇLARI	29
2.1. Kayıtdışı Ekonomi Kavramı	29
2.2. Kayıtdışı Ekonominin Önlenmesinin Önemi	30
2.3. Kayıtdışı Ekonominin Özellikleri	30
2.3.1. İstatistiksel Olarak Ölçülememeleri.....	30
2.3.2. Ahlaki Olmaması	31
2.3.3. Kanunsuz Olması	31
2.3.4. Gelir ve Fayda Sağlaması	31
2.4. Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri.....	32
2.4.1. Kamu Maliyesinden Kaynaklanan Nedenler	32
2.4.2. Siyasi Nedenler	34
2.4.3. Ekonomik Nedenler	35
2.4.4. Sosyal Nedenler	36
2.5. Kayıtdışı Ekonominin Etkileri	37
2.5.1. Makroekonomik Etkileri.....	37
2.5.2. Kamu Maliyesine Olan Etkileri	39
2.5.3. Sosyal Yapıya Olan Etkileri.....	41

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’ DE VERGİ DENETİMİ VE KAYITDIŞI

EKONOMİNİN YAPISI VE DURUMU	43
3.1. Türkiye’de Vergi Denetiminin Yapısı	43
3.1.1. Vergi Denetim Kurulu	43
3.1.2. Gelir İdaresi Başkanlığı’na Bağlı Denetim Birimleri	45
3.1.2.1. Vergi Dairesi Başkanları	45
3.1.2.2. Vergi Dairesi Müdürleri	46
3.1.2.3. Merkez ve Taşra Teşkilatında Müdür Kadrosunda Çalışanlar	46

3.2. Türkiye’ de Vergi Denetiminin Durumu.....	47
3.3. Türkiye’de ve Dünya’ da Kayıtdışı Ekonominin Durumu.....	51

BÖLÜM 4: TRABZON İLİ VERGİ DENETİMLERİNİN KAYITDIŞI

EKONOMİ ÜZERİNE ETKİSİ AMPİRİK İNCELEME SONUÇLARI 59

4.1. Araştırmanın Amacı	59
4.2. Araştırmanın Yöntemi.....	59
4.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kitlesi	60
4.4. Literatür taraması	60
4.4.1. Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar	60
4.4.2. Yabancı Ülkelerde Yapılan Çalışmalar.....	62
4.5. Vergi Denetiminin Kayıtdışı Ekonomiyi Azaltma Etkisi: Trabzon İli Örneği	
Anket Çalışması	63
4.5.1. Güvenilirlik Analizi	63
4.5.2. Örneklem.....	69
4.5.3. Anket Sorularına Verilen Cevaplar ve Dağılımları.....	73
4.5.4. Korelasyon Analizi	83
4.5.5. Çapraz Tablo Analizi	110

SONUÇ..... 119

KAYNAKÇA 126

EKLER..... 136

ÖZGEÇMİŞ..... 141

TABLO LİSTESİ

Tablo 1	: Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Unvanlarına Göre Personel Sayıları.....	46
Tablo 2	: Vergi Mükelleflerinin Denetlenme Oranları.....	48
Tablo 3	: Denetlenen Vergi Mükellefi / Denetim Elemanları Sayısı Oranı	49
Tablo 4	: İncelenen Matrah / Bulunan Matrah Farkı Oranı.....	51
Tablo 5	: Kayıtdışı Ölçme Yöntemleri	53
Tablo 6	: Türkiye' de Kayıtdışı Ekonomi Tahminleri.....	55
Tablo 7	: AB Ülkelerinde Kayıtdışı Ekonomi Tahmini	56
Tablo 8	: Bölgelere Göre Kayıtdışı Ekonomi Tahmini	65
Tablo 9	: Mükelleflerin Vergiye Bakışı İstatistikleri	62
Tablo 10	: Mükelleflerin Türk Vergi Sistemine Bakışı İstatistikleri.....	66
Tablo 11	: Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı İstatistikleri	67
Tablo 12	: Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı İstatistikleri	68
Tablo 13	: Mükelleflerin Demografik Özellikleri	70
Tablo 14	: Sektörel Dağılım	72
Tablo 15	: Mükelleflerin Vergiye Bakışı Frekans Dağılımı.....	73
Tablo 16	: Mükelleflerin Türk Vergi Sistemi'ne Bakışı Frekans Dağılımı	70
Tablo 17	: Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı Frekans Dağılımı	76
Tablo 18	: Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı Frekans Dağılımı.....	79
Tablo 19	: Mükelleflerin Vergiye Bakışı Korelasyonu	84
Tablo 20	: Mükelleflerin Türk Vergi Sistemine Bakışı Korelasyonu	85
Tablo 21	: Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı Korelasyonu.....	94
Tablo 22	: Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı Korelasyonu	96
Tablo 23	: Etkin Denetimlerin Kayıtdışı Tutum Üzerine Etkisi	110
Tablo 24	: Etkin Denetimlerin Mükellefler Üzerindeki Caydırıcılığı.....	110
Tablo 25	: Etkin Yürütülen Denetimlerin Kayıtdışı Faaliyetler Üzerine Etkisi.....	111
Tablo 26	: Düşük Vergi Oranlarının Mükellef Tutumuna Etkisi	112
Tablo 27	: Denetimlerin Yetersiz Oluşunun Kayıtdışı Tutum Üzerine Etkisi	113
Tablo 28	: Vergi Adaletine Olan İncanın Kayıtdışı Tutuma Olan Etkisi.....	113
Tablo 29	: Yürütülen Vergi Denetimlerinin Mükellef Beyanları Üzerine Etkisi.....	113
Tablo 30	: Denetimlerde Ayrılan Sürenin Yürütülen Denetimler Üzerine Etkisi.....	114

Tablo 31	: Yürütülen Etkin Denetimlerin Başarı Analizi.....	115
Tablo 32	: Yaygın Kayıtdışılığın Mükelleflerin Denetim Görüşleri Üzerine Olan Etkisi	116
Tablo 33	: Etkin Denetimlerin Mükelleflerin Kayıtdışı Algıları Üzerine Etkisi.....	117
Tablo 34	: Denetim Sıklığının Kayıtdışılık Oranları Üzerine Etkisi.....	118

Tezin Başlığı: Vergi Denetimlerinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi: Trabzon İli Örneği

Tezin Yazarı: Serdar DURLUPINAR **Danışman:** Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU

Kabul Tarihi: 10 Nisan 2015 **Sayfa Sayısı:** vii (ön kısım) + 136 (tez) 5 (Ekler)

Anabilimdalı: Maliye

Bilimdalı: Maliye

Vergi denetimi, devletin temel gelir kaynağı vergi gelirlerinin toplanması ve devamlılığının sağlanması açısından önemlidir. Mükelleflerin vergi beyanlarının doğruluğunun tespit edilmesi ve sağlanması ancak bu yolla mümkündür.

Vergi denetiminin varlığı kadar etkinliği de önemlidir. Etkin olmayan denetimler mükellefleri vergi ödeme konusunda yönlendirmeyecek ve amacına ulaşamayacaktır. Bu çalışmada mükellefler gözünden denetimlerin etkinliği sorgulanacak ve çıkarımlarda bulunacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde vergi denetimi tanımlanmış, Türkiye uygulaması açıklanarak etkinlik kavramları anlatılmıştır.

İkinci bölümde kayıtdışı ekonomi kavramı, özellikleri, neden ve sonuçları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde vergi denetimi ve kayıtdışı ekonomi arasında bağlantı araştırılmış ve yorumlanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda etkin denetimlerin kayıtdışı ekonomiyi azaltacağı sonucu yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte mükelleflerin kayıtdışı ekonomi tutumunda vergi bilinci, vergi sistemi ve kayıtdışı ekonomiye bakışları da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Vergi denetimi, Kayıtdışı Ekonomi, Mükellef, Kayıtdışılık, Vergi, Denetim

Title of the Thesis: Tax Audit Effects On Informal Economy: Trabzon Province Case	
Author: Serdar DUMLUPINAR Supervisor: Assoc. Prof. Fatih YARDIMCIOĞLU	
Date: 10 April 2015	Nu. of pages: vii (pre text) + 136 (main body) +5 (appendixes)
Department: Public Finance	Subfield: Public Finance
<p>Tax auditing is important in term of collecting tax revenues that main source of revenues of states, and ensuring continuity. Determining and ensuring the accuracy of tax declarations of taxpayers is solely possible in this way.</p> <p>Beside the presence of tax auditing, its efficiency is also important. Inactive auditings will not orient to taxpayers in paying taxes and fall short of the goal. In this study, the effectiveness of the auditing will be questioned from the aspect of taxpayers and will make inferences.</p> <p>In the first part of the study, tax auditing is defined, and by explaining Turkey application, the concept of efficiency is described.</p> <p>In the second part, the concept, characteristics, causes and consequences of the informal economy is explained.</p> <p>In the third part, the connection between tax auditing and informal economy is examined and interpreted.</p> <p>As a result of the analysis, it is concluded that effective controls will reduce the informal economy. However, the attitude of taxpayers to the informal economy, tax consciousness, tax system and outlook on the informal economy is also important.</p>	
Keywords: Tax Auditing, Informal Economy, Taxpayer, Informality, Tax, Auditing	

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Vergi; devletin kamu harcamalarını finanse etmek ve/veya içinde bulunulan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla ödeme gücü olan fertlerden bu ödeme güçleriyle orantılı olarak aldıkları karşılıksız, nihai, parasal ve kesin ödemelerdir. Zorunlu ödemeler olması nedeniyle toplumda belli bir dirençle karşılaşması normaldir. Bu nedenle vergilerin gerektiği gibi alınabilmesi, bazı sistem ve mekanizmaları gerektirir. Bilindiği gibi, Türkiye'deki vergi sistemi esas itibariyle beyan esasına dayanmaktadır. Bu durum mükellef beyanlarının doğruluğunun incelenmesinin önemini artırmaktadır.

Türkiye' de bütçe gelirlerinin yüzde 87' sini vergi gelirleri oluşturmaktadır. Toplam gelirler içerisindeki pay sebebiyle vergi gelirlerinin korunması ve artırılması ulaşılmak istenen ekonomik hedeflerin başarısı için önemlidir. Kayıtdışı ekonominin en önemli özelliği tam olarak ekonomideki payının tespitinin yapılamamasıdır. İstatistiksel olarak bilinmemesi bu kavramla mücadele konusunda bir üst sınırı ortadan kaldırmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi, gelir elde edilen işlerin yasaların aksine vergilendirilmemiş veya hiç vergiye konu olmamış olmasını ifade eder. Devletlerde vergi kaybına yol açması ve zaman içerisinde vergi tabanının aşınmasına sebep olan bu durum ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon, bütçe açığı gibi birçok ekonomik göstergenin başarısını olumsuz etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için mevcut vergi gelirlerinin korunması ve vergilendirilmeyen kayıtdışı faaliyetlerinde kayıt altına alınması önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Mükelleflerin gözünden vergi denetimleri ve etkinliği üzerine görüş elde etmek ve bu görüşlerin kayıtdışı ekonomi üzerine olan etkisini saptamaktır. Araştırmanın temel hipotezi vergi denetimi ile kayıtdışı ekonomi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğudur.

Araştırmada ortaya konulan hipotezler;

- ✓ H₁: Vergi denetimleri, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.

- ✓ H₂: Vergi denetimleri, mükellefleri tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.
- ✓ H₃: Kayıtdışı ekonomik faaliyetleri engelleyebilmek için, vergi denetimlerinin varlığı kadar caydırıcılığı ve etkinliği de önemlidir.
- ✓ H₄: Kayıtdışı faaliyetleri engellemek için vergi denetimleri tek başına yeterli değildir.

Araştırmanın Önemi

Beyan sistemi yapısı nedeniyle bir takım riskleri de içermektedir. Beyan sisteminin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi önemli ölçüde mükelleflerin dürüst davranmasına bağlıdır. Mükelleflerin dürüst davranmaları da ancak verilen beyannamelerin denetlenmesi ile sağlanabilir. Vergi denetimlerinin yapılmadığı bir durumda vergi oranları ne kadar düşük olursa olsun mükellefler gerçek kazançlarını beyan etmeyebilirler. Bu durumda mükellefler kazançlarının bir kısmını kayıtdışı bırakarak vergi kaçırıcılardır. Yapılan çalışma mükelleflerin görüşlerini yansıtması sebebiyle vergi ödeyicilerinin vergi denetimlerine ve vergiye olan bakışlarını yansıtması sebebiyle birincil kaynak olması açısından ve mükelleflerin vergi denetimleri ve etkinliği konusunda görüşleri ortaya çıkarması açısından önemlidir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın il kapsamı ve verilerle ilgili bazı sınırlılıkları söz konusudur;

Araştırmada yapılan analizler Trabzon ili özelinde mükelleflere yöneltilen anket sonucu elde edilmiştir. Tek bir ilde yapılmış olması Türkiye'deki genel tutumu elde etmek için yeterli değildir. Mükelleflerin vergiye ve denetimlere olan bakışı il ve bölge bazında değişiklik gösterebilmektedir. Bu çalışma yardımıyla Türkiye'deki toplam mükelleflerin bakışlarına ulaşmak mümkün değilse de benzer çalışmalar için kaynak oluşturacaktır.

Anket yöntemi birincil veri toplama yöntemi olmasına karşın verilerin elde edilmesi konusunda bazı sınırlılıklar vardır. Bunların başında anket çalışmasında mükelleflerin ne derece doğru ve çekinmeden cevap verdiklerinin kestirilememesi gelmektedir. Anket konusunun içerdiği soruların kapsamı vergi denetimi, vergiye olan bakış, kayıtdışı ekonomi ve vergi sistemi olması sebebiyle mükelleflerin cevapları çekinerek veya

bilerek yanlış vermiş olmaları mümkündür. Bu sebeple elde edilen veriler kaynak niteliğinde olsa da tamamen doğru olmayacaklardır.

Araştırmanın Yöntemi

Hazırlanan tezde vergi denetimi ve kayıtdışı ekonomi ile ilgili teorik bilgilere yer verilmek suretiyle mükelleflere yöneltilen anketin uygulama sonuçları yorumlanacaktır.

Kuramsal Analiz; Çalışmada vergi denetimi ve kayıtdışı ekonomiyle ilgili kuramsal açıklamalar yapılmış, daha sonra Türkiye’ de vergi denetiminin yapısı ve durumu ile ilgili teorik bilgilere yer verilerek kayıtdışı ekonominin Türkiye’deki durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anket Uygulaması; Çalışmanın ampirik bölümünde ise Trabzon ili sınırları içerisinde mükelleflerle görüşülerek vergiye olan bakışları, Türk Vergi Sistemine olan bakışları, kayıtdışı ekonomiye olan bakışları ve vergi denetimine olan bakışları sorgulanarak vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomiye olan etkisi araştırılmıştır. Ankete katılan mükelleflerin cevapları frekans dağılımları, korelasyon analizleri ve çapraz tablolar yardımıyla sunulmaktadır.

Bu çalışmada anket yönteminin tercih edilmesinin sebepleri, sosyal bilimciler tarafında yaygın olarak kullanılması, birincil kaynak durumunda bulunması ve değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır.

Araştırmanın İçeriği

Dört bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında çalışmanın amacı ve hipotezleri, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi ve çalışmanın içeriğinden bahsedilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümde vergi denetimine ilişkin teorik arka plan verilerek vergi denetiminin amaçları ve fonksiyonları açıklanacaktır. Daha sonra vergi denetim türleri, vergi denetiminde etkinlik ve ölçülebilirlik kavramları ayrıntılarıyla açıklanarak vergi denetiminde etkinsizliğin sebepleri ifade edilecektir.

İkinci bölümde kayıtdışı ekonomi kavramı ve özellikleri ifade edildikten sonra kayıtdışı ekonominin ortaya çıkmasına sebep olan kamu maliyesinden kaynaklanan nedenler, sosyal, hukuki, siyasi ve ekonomik nedenler ayrıntılı açıklanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de vergi denetiminin yapısı ve durumu tablolar yardımıyla sunularak kayıtdışı ekonominin ölçülme yöntemleri ve Türkiye’deki durumu ile ilgili bilgiler verilecektir.

Dördüncü ve son son bölümünde ise mükelleflere yöneltilen anketlerin frekans dağılımı, korelasyon analizi çapraz tablolar halinde sunulacaktır.

Çalışmanın sonuç kısmında bulgular özetlenmekte ve öneriler sunulmaktadır.

BÖLÜM 1: VERGİ DENETİMİ, YAPISI VE ETKİNLİĞİ

1.1. Vergi Denetiminin Tanımı ve Önemi

1.1.1. Vergi Denetiminin Tanımı

Vergi denetimi ile ilgili farklı eserlerde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan bir kısmı aşağıdaki gibidir.

Türedi (2007: 98)'ye göre Vergi denetimi, “Mükelleflerin defter, kayıt ve belgeleri üzerinde yapılan inceleme çalışmalarının genel adıdır.”

Çelikkaya ve Tekin(2011: 46)'e göre Vergi Denetimi “Vergi kanunlarından doğan ödevlerin yerine getirilip getirilmediğinin ve vergi borcunun zamanında ve gerçek tutarlarıyla ödenip ödenmediğinin vergi idaresi tarafından çeşitli teknikler ve yöntemler kullanılarak araştırılması, tespit edilmesi ve sağlanması faaliyetlerinin bütünüdür. “

Arpacı (2004)'ya göre Vergi Denetimi “ Vergi mükelleflerinin beyanlarının doğruluğunun incelenmesini (vergi incelemesi) ve vergi idaresinin merkez ve taşra teşkilatının iç denetime tabi tutulması (teftiş) ile vergi idaresi personelinin gerektiğinde soruşturmalarının yapılmasını kapsamaktadır.”

Bakır (2009: 6)'a göre Vergi Denetimi “Vergi denetimini vergiyi doğuran olayın meydana gelmesiyle başlayıp tahsil ile sonuçlanan vergilendirme sürecinde vergi mükelleflerinin ve vergi idaresinin kanunlara uygun hareket edip etmedikleri hususunda gerekli delillerin toplanması ve deliller çerçevesinde değerlendirme yapılması olarak da tanımlamak mümkündür.”

HUK (1995: 93)'a göre Vergi Denetimi “Vergi denetimi, devletin yetkili organları tarafından gerçekleştirilen, vergi güvenliğini (ödenmesi gereken verginin zamanında ve eksiksiz olarak ödenmesini) sağlamaya yönelik çeşitli tedbirleri ve teknikleri kapsayan ve devamlılık özelliği olan bir kavramdır.”

HUD (2013)' a göre vergi denetimi, vergi yasaları ile vergiye tabi olan mükellef ve işlemlerin tam olarak kavranabilmesi ve vergi idaresi işe mükelleflerin mevcut vergi sisteminin kurallar bütününe uygun davranıp davranmadıklarını belirlemeye yönelik olarak vergi idaresi tarafından gerçekleştirilen işlemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda verilen tanımlardan yola çıkarak vergi denetiminin vergi kanunlarına dayanarak vergiyi doğuran olayın başlamasıyla birlikte vergi denetimine yetkili kişilerce mükelleflerin defter, kayıt ve belge düzene uyup uymadığını vergi ödevinin zamanında ve eksiksiz tahsisi için çeşitli yöntem ve teknikler kullanarak araştırması, tespiti ve gereğinin yerine getirilmesi olarak ifade etmek mümkündür.

1.1.2. Vergi Denetimin Önemi

Devletlerin var olma sebepleri olan hizmetleri gerçekleştirebilmek için bu hizmetleri karşılamak adına gelirlere ihtiyaçları vardır. Bu gelirlerin en önemlisi ise vergi gelirleridir (Türedi, 2007: 88).

Vergi; devletin kamu harcamalarını finanse etmek ve/veya içinde bulunulan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla ödeme gücü olan fertlerden bu ödeme güçleriyle orantılı olarak aldıkları karşılıksız, nihai, parasal ve kesin ödemelerdir.

Vergi, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde bir azalmaya neden olması sebebiyle bireyler ve toplum tarafından hoş karşılanmaz ve genellikle bir yük olarak görülür (Aktan ve Çoban, 2006: 141).

Demir (2009)'e göre bununla birlikte vergileme konusunda mükelleflerin gelir seviyesi düşüklüğü, vergi sisteminin ve vergi kanunlarının karmaşık yapısı, vergi sisteminin adil olmadığına yönelik bilinç, vergilendirilen gelirin esas alındığı kaynaklar (emek-sermaye) arasında anlamlı farkların olmayışı, vergi afları ve uygulanan istisna ve muafiyetler gibi çeşitli unsurlarında kişilerin vergi ödeme isteklerini azalttığı bilinmektedir. Bu sebeple verginin tanımında vurgulanan zorunluluk kavramı vergi ödeme işleminin bireylerin isteğine bırakılamayacağı sebebiyle kural olarak esas alınmıştır.

Mükellefler vergi denetiminin olmayışı veya etkisizliği durumunda vergi ödeme yükümlülüğünden kaçma şansının yüksek olduğunu bilmesi halinde vergi ödemekten uzaklaşacaktır (Şahin, 2006: 197). Dolayısıyla devletin mükelleflerin vergi ödemesini sağlama konusunda en önemli aracı vergi denetimi konumundadır.

1.2. Vergi Denetiminin Amaçları

Vergi Denetiminin çeşitli amaçları olmasına karşın en önemli amacı vergi kayıp ve kaçığının önlenmesini sağlamak, bu sayede vergi gelirlerinin artırılmasını sağlamaktır (Tecim, 2008: 56). Bilindiği gibi dolaylı-dolaysız vergi ayırımında toplam yükün dolaylı vergiler üzerinde toplandığı ülkelerde bu durum vergilerin alındığı ürünler üzerindeki kaçakçılığı da teşvik etmektedir. Bu kaçakçılığın önlenmesi için vergi yapısı üzerinde köklü reformlara ihtiyaç duyulmasına karşın kısa vadede önlem olarak etkin vergi denetimleri gerekmektedir (Bilici, 2006: 204). Bütçe açıklarının kapatılabilmesi, borç ödemelerinin sağlanabilmesi ve dolaylı olarak enflasyonun önlenmesi de ancak tam ve gerçeği yansıtan vergilerin ödenmesiyle mümkündür (Tecim, 2008: 58)

Vergi yasalarının ekonomik yapılara uygun olmaması ve vergi yönetiminin düşük etkinlikte çalışması gelişmekte olan ülkelerde vergi gayretinin düşük olmasının ana sebeplerindendir (Ataç, 2009: 334). Bu sebeple vergi yasalarının güncel ve uygulanabilir olması önemlidir. Bununla birlikte vergi denetimi mevcut sistemin işleyişini güvence altına alarak yasal uygulamaların devamlılığını temin eder. Zira denetim, yasalara uymayanlar için risk oluşturmadıkça vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçmek imkansızlaşır (Övet, 2010: 12).

Mükelleflerin gerek bilmeden gerekse yanlış anlama sonucu vergi ödevlerini doğru ya da tam olarak yerine getirememesi sorununa karşın, vergi denetiminin bilgilendirme, teşvik etme ve bazı mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini engellemesi gibi özellikleriyle kişilerin vergi bilinci, gönüllü uyum ve sosyal adalet algılarının da gelişmesine yardımcı olmaktadır (Binbirkaya, 2006: 28)

Yukarıda sayılan açıklanan özellikleriyle birlikte vergi denetiminin amaçlarını vergi kayıp ve kaçaklarının engellemesi(mali), bütçe politikalarının sürekliliği ve başarısı(ekonomik), mevcut yasaların teminatı ve uygulanabilmesi(hukuki), vergi adaleti ve vergi bilincinin geliştirilmesi(sosyal) olarak genellemek mümkündür.

1.2.1. Mali Amaç

Toplum hayatı bakımından zorunlu bir kurum olan devletin, tıpkı bireyler gibi varlıklarını sürdürebilmek için asgari bazı ihtiyaçlarının olduğu açıktır (Pehlivan, 2011:

97). Devletler temel işlevlerini ve hizmetlerini yerine getirebilmek için gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Devletlerin en önemli gelir kaynağı ise vergilerdir (Savaş, 2000: 4)

Devlet artan gelir ihtiyacını karşılamak için öncelikle mevcut vergi potansiyelini tam olarak tesis etmelidir (Şin, 2005: 83). Vergi denetimlerinin mali amacı bir yandan mevcut olan diğer taraftan ise oluşması muhtemel vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek şeklinde ifade edilebilir (Organ, 2008: 39)

Çağdaş vergi sistemleri beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esaslı mükelleflerin vergi matrahlarını beyan etmesi ve vergi idaresinin bu beyana dayanarak tarh ve tahakkuk işlemlerini gerçekleştirmesini ifade eder (Kulmanova, 2006: 6). Mükelleflerin vergi kaçırmaya yönelik tutumlarına karşın vergi denetimi; beyan edilen tutarların doğruluğunu tespit etmek ve sağlamak, ödenmesi gereken vergilerin ve eğer varsa cezaların zaman açısından uygunluğunu tesis etmeyi amaçlamaktadır. Mükelleflerin doğru beyanda bulunması elbette etkin ve caydırıcı bir vergi denetimiyle mümkündür.

Bunlarla birlikte ödenmesi gereken vergi, cezası ile birlikte tahsil edileceğinden devlet “ek gelir” elde edecek, bununla birlikte dolaylı olarak vergi kaçırma eğilimi olan mükellefleri de bu eğilimlerinden vazgeçirmesi sebebiyle mali amaca hizmet edecektir (Çelikkaya ve Tekin, 2011: 48)

1.2.2. Ekonomik Amaçlar

Devlet ekonomik büyümeyi sağlamak, gelir dağılımını düzenlemek gibi hedeflere ulaşabilmek için birincil kaynak olarak vergileri kullanır. Bu hedeflere ulaşabilmek için en önemli koşul ise vergilerin etkin bir şekilde kullanımıdır (Koç, 2011: 95). 1929 Ekonomik Buhran sonrası vergilerin sadece gelir toplama amacının dışında ekonomik gelişme, istikrarı sağlama gibi amaçlar üstlenmesi sorumluluğu da ortaya çıkmıştır (Pehlivan, 2011: 98).

Vergi denetiminin ekonomik amacı, devletin maliye politikalarına ulaşmasına yardımcı olarak, hedef olarak belirlenen istikrara, kalkınmaya ve büyümeye ulaşmasını sağlamaktır. Hedeflenen maliye politikalarına ulaşılabilmesi için tam ve gerçeği yansıtan vergilerin ödenmesi gerekmektedir (Tecim, 2008: 58). Bu bakımdan ekonomik dengenin sağlanması ve istenilen etkilerin gerçekleştirilebilmesi için vergilerin amaca uygun bir şekilde alınması ve kullanılması gerekmektedir (Şaan, 2008: 41). Ancak bu

sayede bütçe açıkları kontrol altına alınarak, iç ve dış borç ödemelerini yapmak ve enflasyonu önlemek mümkün olacaktır.

Vergi denetiminin ekonomik amaçlar toplamını devletin ekonomik istikrarını sağlamak olarak belirtmek mümkündür (Rakıcı, 2011: 347).

Ekonomik amaçları mali amaçlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü hedeflenen ekonomik amaçlara ulaşabilmek için öncelikle kayıtdışılığı önlemek(mali amaç) gerekmektedir.

1.2.3. Sosyal Amaçlar

Anayasa'nın 73. maddesinin 2. fıkrasında '*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır.*' hükmü vergilendirmenin gelir dağılımını düzeltme fonksiyonunu açıklar. Yine 73. maddenin 1. fıkrasında '*Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.*' hükmü vergilemenin ödeme gücü ilkesinin dayanağıdır.

Vergiler yükümlülerin kullanılabilir gelirinde bir azaltma meydana getirir. Bununla birlikte vergi yükünün adil dağılımı ve vergi yükü oranı ile ilgili olumsuz algılama yükümlülerin vergilemeye ilişkin görüşlerini olumsuz etkiler (Aktan ve Çoban, 2006: 141).

Bu sebeple herkesin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde anayasal güvenceye sahip ödeme gücüne göre vergilendirme ilkesinden sapma meydana gelerek sosyal adalete ters bir tutum olacaktır. Bununla birlikte kişilerin vergiye karşı tutumunu olumsuz etkilemesi mümkündür.

Gelir elde eden herkesin, elde etmiş olduğu gelirle orantılı olarak ve vergi kanunlarına uygun şekilde vergilendirilmesi ancak etkin bir vergi denetimiyle mümkündür.

1.2.4. Hukuki Amaçlar

Yürürlüğe giren bir kanunun gereği gibi uygulanması, devletin saygınlığını ve gücünü temsil eder (http://www.alomaliye.com/altar_omer_vergi_denetimi.htm). Dolayısıyla vergi kanunlarının uygulanması sadece devletin vergi toplama gayreti olarak değerlendirmek yanlış olur.

Karakoç (2004)'a göre bir ülkede en iyi kanunlar yürürlükte olsa ve en iyi idari düzen sağlansa bile, denetimin olmaması durumunda sistem zaman içinde bozulacaktır. Devlet ile mükellefler arasındaki çıkar dengesinin hukuka uygun tesis edilmesi halinde adalet, usulsüzlük gibi birçok sorun henüz oluşmadan önlenebilecektir. Bu sebeple kanunların uygulanabilirliğini sağlamakta en az kanunların varlığı kadar önemlidir (Üstün, 2012: 7). Bu durum denetimin varlığını zorunlu kılar. Çünkü denetim sistemin zaman içinde bozulması engelleyen ve işleyişini güvence altına alan bir yapıya sahiptir.

Vergi kaçakçılığı yaparak yasalara aykırı dayanan mükellefler vergi adaletinin bozulmasına neden olur (Ünal, 2007: 27). Vergi adaleti zedelenen toplumlarda vergi kaçakçılığına olan eğilim artacaktır. Devletin mükellefin gelirlerine, servetine, kazanç ve iratlarına vergiler yoluyla ortak olması anlaşmazlıkları da beraberinde getirmektedir. Mükelleflerin vergiye olan gönüllü uyumları, vergilemenin hukuka uygun yapılmasının temel belirleyici olduğu açıktır (Üstün, 2012: 6).

1.3. Vergi Denetiminin Fonksiyonları

Çağdaş vergi sistemleri bilindiği üzere beyan esasına dayanmaktadır. Bir ülkede uygulanan maliye politikalarının başarısı öncelikle beyanların doğruluğuna ve vergilerin zamanında ve eksiksiz ödenmesine bağlıdır (Koç, 2011: 97).

Vergi denetiminin amaçları gerçekleştirebilmek için 3 önemli fonksiyonu vardır. Bunlar araştırma ve bulma, önleyici ve eğitici fonksiyonlarıdır.

Vergi denetiminin en önemli fonksiyonu vergi kayıp ve kaçaklarını önleme fonksiyonudur. Mükelleflerin heran denetlenme korkusuyla hareket etmesi bu yükümlüleri yanlış beyan vermekten uzak tutan en önemli olgudur (Övet, 2010: 16).

Vergi denetimi kavram olarak ödenmesi gereken verginin doğruluğunu araştırmasını ifade eder. Araştırma kavramı, denetlenen mükellefin defter ve kayıtlarında yapılan hata ve hilelerin tespit edilmesi ve bu belgeler üzerinden ya da bunların dışında veri toplanmasını ifade eder.

Bununla birlikte vergi denetimi mükellefleri aydınlatma, yetiştirme, vergi ahlak ve bilincini geliştirme görevlerini de üstlenmiştir (Yılmaz, 2007: 30). Bu sayede önleme fonksiyonun gerçekleştirilebilmesi daha da kolay hale gelecektir.

1.3.1. Araştırıcı ve Bulucu Fonksiyonu

Vergi denetiminin araştırıcı ve bulucu fonksiyonu, beyanda bulunan mükelleflerin işlemlerde ki hile, hata gibi yanılmaların araştırılması, ortaya çıkarılması ve düzeltilmesini ifade etmektedir.

Eger vergi idaresi, vergi denetimi aracılığıyla yükümlülerin beyanlarını gereği gibi kontrol edemiyorsa; vergi yasalarına bilerek veya bilmeyerek yapılan aykırı hareketleri araştırıp, bulup, tespit edip ortaya çıkaramıyorsa vergi denetiminin sonuçları olan yaptırımlar işletilemeyecek demektir (Şeker, 1994: 38).

Bu sebeple vergi kayıp ve kaçaklarının önlenebilmesi için öncelikle hile, hata gibi yanılmaların ortaya çıkarılabilmesi, vergi idaresinin bu güce sahip olması gerekmektedir.

1.3.2. Önleyici Fonksiyonu

Olayların gerçekleşmeden önce ya da olaylar sırasında yükümlülerin vergi mevzuatını bilmemelerinden kaynaklanan hatalarını bilgilendirmek suretiyle oluşabilecek hataları önlemekte vergi denetiminin bir fonksiyonudur (Savaş, 2000: 5). Oluşabilecek vergi kayıp ve kaçaklarının tekrarlanmaması ancak vergi denetiminin varlığı ile mümkündür (Türk, 2010: 14).

Yükümlülerin sürekli denetim altında bulduklarını hissetmesi ile oluşabilecek bu hataların önlenmesi ancak mümkün olur (Keleş, 2012: 8). Aksi takdirde denetimin etkinsizliği veya sınırlı oluşu kişileri bilerek ya da bilmeden hata yapmaya yöneltecektir.

1.3.3. Eğitici Fonksiyonu

Her ne kadar güçlü ve etkin denetim olsa bile vergi ödeme tutumu kişisellik gösterdiği için kişilerin vergi konusunda bilgilendirme, eğitim faaliyetleri, öğretici yönlendirmeler olmaksızın vergi ödemeye zorlamak yükümlülerin tercihlerinde mutlak etkiyi göstermeyebilir.

Vergiden kaçınmanın toplum içerisinde ahlaki bir suç olduğu ve vergi ödemenin bir görev olduğuna yönelik bilince sahip toplumlarda vergi denetiminin yüklendiği ağırlıkta azalmalar görülür (Taşçı, 2012: 164).

Vergi idaresi tarafından yürütülecek etkili iletişim ve eğitim faaliyetleri, toplumda vergi bilinci ve vergi ahlakının oluşmasına yardımcı olmaktadır (Güner, 2008: 42). Bu sayede kayıtdışılığın engellenmesine eğitici fonksiyon uzun vadede çözüm olmaktadır.

Mükelleflerin vergi konusunda karşılaştıkları sorunlar sebebiyle ve yükümlülükleri konusunda uyarıcı amaçlı bilgilendirilmeleri ve uyarılmaları, bu yükümlülerde denetim konusunda farkındalık yaratarak vergileme konusunda daha ciddi davranmaya sevkeder (Bakır, 2009: 20).

1.4. Vergi Denetim Türleri

Türk Vergi Sistemi'nde mükellefler ağırlıklı olarak mükellefin beyanları üzerinden toplanan vergilerin zamanında ve eksiksiz olarak gerçekleştirilebilmesi için vergi mükelleflerinin çeşitli yollarla denetlenmesi gerekmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2011: 165). Denetleme yolları içerdiği özelliklerin farklılığına göre aşağıda açıklandığı gibidir.

1.4.1. Hukuki Bakımdan Vergi Denetimi

1.4.1.1. Vergi İncelemesi

Vergi incelemesi vergi denetim yöntemleri içerisinde en kapsamlı olanı ve diğerlerine nazaran en önemlisidir (Tekin ve Çelikkaya, 2011: 150). Vergi incelemesini diğer denetleme yollarından ayıran en önemli özelliği mükelleflerin nezdinde yapılan derinlemesine bir araştırma faaliyeti olmasıdır.

Vergi incelemesinin amacı mükellefin ödemesi gereken vergilerin doğruluğu araştırmak, tespit etmek ve sağlamaktır (VUK md.134). Vergi incelemesinin doğrudan faydası vergi kaçakçılığını önlemek, dolaylı faydası ise yükümlüleri doğru beyana alıştırmak bununla birlikte kaçakçılık arzularından caydırmaktır (Altuğ, 2000: 60). Vergi incelemesinin amacı olarak belirtilen ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu sağlamak, sadece devlet lehine bir amaç olarak anlaşılmalıdır (Şenyüz ve diğerleri, 2011: 127). Eksik ödenmiş bir vergi tespitinde ikmalen veya resen tarhiyat

yapılabileceği gibi verginin fazla tahsil edildiğinin anlaşılması üzerine de fazla ödenen kısmın mükellefe iadesi icap etmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2011: 170).

Vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlar VUK' un 135. maddesinde vergi müfettişleri, vergi müfettiş yardımcıları, ilin en büyük mal müdürü, vergi dairesi müdürleri, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarında görev yapanlar olarak belirtilmiştir.

VUK' un 139. maddesinde belirtildiği üzere incelemeler esas olarak işyerinde yapılmalıdır. Yalnız iş yerinin müsait olmaması, ölüm, işin terk edilmesi gibi zorunlu sebepler halinde incelemelerin vergi dairesinde yapılabileceği de belirtilmiştir. Burada zorunlu haller olarak sayılan durumların vergi incelemesinin işyerinde yapılmasını engelleyecek bir durum teşkil etmesi önemlidir.

İncelemede uyulacak esaslar VUK' un 140. Maddesinde sıralanmıştır. Kanuna göre inceleme yapan görevlilerin öncelikle incelemeye tabi olana neden vergi incelemesine tabi olduğunu izah ederler. Vergi İncelemesine başlandığına dair tutanağın bir nüshasını mükellefe, bir nüshasını bağlı bulunduğu birime ve diğer bir nüshasını da ilgili vergi dairesine gönderirler. Nezdinde inceleme yapılan kişilerin izni olmadıkça resmi çalışma saatleri içerisinde inceleme faaliyeti yapılamaz. Yalnız incelemeyle ilgili güvenlik tedbiri düşüncesiyle ve bu durum için tutanak düzenlenmesi şartıyla işyeri faaliyetlerini aksatmaması koşulu sağlanması durumunda bu kural ihlal edilebilir. İnceleme bitince bittiğine dair tutanağın bir vesikası mükellefe verilir. İncelemeye başlandığı tarihten itibaren, tam inceleme yapılması halinde en fazla 1 yıl, kısmi inceleme yapılması halinde en fazla 6 ay içinde incelemenin bitirilmesi gerekmektedir. Bu süreler içinde incelemenin bitirilememesi halinde ek süre talep edilir ve bu talepler vergi incelemesine yetkili olanların bağlı olduğu birimler tarafından değerlendirilerek 6 ayı geçmemek üzere uzatılabilir. Nezdinde vergi incelemesi yapılan yükümlülere süre uzatımı yazılı olarak ilgili vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların bağlı olduğu birim tarafından yazılı olarak bildirilir. Vergi incelemesi yapmaya yetkili kişilerin bağlı olduğu birimler vergi incelemelerinin zamanında bitirilebilmesi için gerekli tedbirleri alırlar.

1.4.1.2. Yoklama

Mükelleflerin bazen vergilendirmeyi ilgilendiren işe başlama, işyeri adres değişikliği, şube açılışı, işi terkleri, işçi çalıştırmaları gibi maddi olayları bir bildirimle vergi dairesine bildirmek zorundadırlar. Vergi dairesinin bu bildirimleri yerinde tespit etme olayına verilen isim ise yoklamadır (Tosuner ve Arıkan, 2011: 165).

VUK' un 127. maddesinde yoklamanın amacı, mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddi olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmek olarak belirtilmiştir.

VUK'un 127. maddesi gereği yoklamaya yetkili olanların vergi kanunlarının uygulanması ile ilgili bazı durumlarda da yoklama ile yetkili kılınmıştır. Buna göre yoklama:

- a) Günlük hasılatı tespit etmek
- b) Ödeme kaydedici cihaz kullananların bu cihazları tespit edilmiş esaslara göre kullanıp kullanmadıklarını tespit etmek,
- c) Günü gününe kayıt yapılması gereken defterlerin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığının, vergi levhası asma mecburiyetine uyulup uyulmadığının, vergi kanunlarına göre düzenlenmesi gereken belgelerin usulüne uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğini tespit etmek,
- d) Nakil vasıtalarını durdurarak, yolcu bileti fatura, sevk irsaliyesi ve taşıma irsaliyesi gibi taşıtta bulundurulması gereken belgelerin kontrolünü yapmak gibi amaçlarla yapılır.

Yoklamaya yetkili olanlar VUK' un 128. Maddesinde sayılmıştır. Bu kişiler vergi dairesi müdürleri, yoklama memurları, yetkili makamlar tarafından yoklama işiyle görevlendirilenler, vergi incelemesine yetkili olanlar ve gelir uzmanlarıdır.

Yoklamanın yapılacağı zamanla ilgili bir sınırlama yoktur. VUK' un 130. maddesine göre yoklama ilgili kişiye haber verilmeden her zaman yapılabilir. Yoklamanın işin özelliğine göre gece yapılması da gerekebilir (Tosuner ve Arıkan, 2011: 167). Gece yapılabilecek olmasının güvencesi kanunun 130. Maddesinde geçen "her zaman" ifadesiyle sağlanmıştır.

Yoklama neticeleri tutanak mahiyetinde olan yoklama fişlerine geçirilir. Bu yoklama fişleri yoklama yerinde ve iki örnek olarak düzenlenir. VUK' un 131. maddesinde yoklama fişlerinin 2 nüsha düzenleneceği karar kılınmışsa da vergi daireleri herhangi bir anlaşmazlık durumuna karşın bu fişlerin 4 örnek düzenlenmesini istemektedir (Ürel, 2007: 271).

Yoklama fişlerinin birinci nüshası yoklama yapılan ilgili kişiye ya da yetkili adama bırakılır. Bunlar bulunamazsa bilinen adresine 7 gün içinde posta ile gönderilir. Yoklama fişlerinin ikinci nüshası vergi dairesine gönderilir.

1.4.1.3. Arama

Kural olarak vergi incelemesi mükelleflerin defter, belge ve kayıtları istenerek bunlar üzerinden yapılan bir vergi denetimi yöntemidir. Ancak mükellefin vergi kaçırdığına ait delillerin bulunması, bunların istenmesi halinde ibraz edilmeyeceği veya yok edileceği ihtimali söz konusu olabilir (Arslan, 2012: 274). Bu gibi durumlarda kişilerin rızası aranmaksızın idare kendiliğinden harekete geçerek bilgi belgeleri ele geçirmeyi hedefler (Şenyüz ve diğerleri, 2011: 130). Bu tarz durumlarda vergi idaresi aramalı vergi incelemesine karar verilir.

Tanım olarak VUK' un 142. maddesinde arama ihbar veya yapılan incelemeler dolayısıyla, bir mükellefin vergi kaçırdığına delalet eden emareler bulunursa, bu mükellef veya kaçakçılıkla ilgisi görülen diğer şahıslar nezdinde ve bunların üzerinde yapılan araştırma olarak ifade edilmiştir.

VUK' un 142. maddesine göre arama yapılabilmesi için;

- 1) Bir ihbar yapılmış olması veya yapılan incelemeler sonucu mükellefin vergi kaçırdığına dair izlere rastlanması,
- 2) İncelemeye yetkili olanların aramaya gerek görmesi ve bunu gerekçeli bir yazı ile arama kararını sulh yargıcından istemesi,
- 3) Sulh yargıcının istenilen yerde arama yapmaya karar vermesi gerekmektedir.

Aramalı vergi incelemesini diğer vergi inceleme yöntemlerinden ayıran en önemli özellik, arama kararının arama yapılabilmesi için gerekli olmasıdır (Arslan, 2012: 275). Araştırılan kaçakçılıkla bağlantılı kişiler için arama yapılmasına lüzum gösterilen

hallerde, sulh yargıcının diğer sulh yargıçlarının yetkilerine giren kişiler içinde karar vermeye yetkilidir.

İhbar üzere yapılan aramalarda ihbarın sabit olmaması durumunda nezdinde arama yapılan kimse ihbarı yapan kişinin bildirilmesini isteyebilir, bu durumda ise vergi dairesi ihbar sahibinin ismini bildirmeye mecburdur.

VUK' un 143. maddesinde aramada bulunan defter ve vesikalar ile ilgili uyulacak hükümler sıralanmıştır. Buna göre aramada bulunan ve incelenmesine gerek duyulan defter, belge ve kayıtlar bir tutanağa geçirilmek suretiyle alınır. Arama sonucu el konulan her türlü doküman mühürlenerek güvenli bir şekilde korunur. Bu dökümanların iyi korunmaması durumunda oluşacak zararı idare tazmine mecburdur. Daha sonra belirlenen bir tarihte mükellefde tanıklığı eşliğinde mühürler açılarak alınan evrak, belge ve hertürlü doküman ayrıştırılır.

VUK' un 144. maddesine göre aramalı incelemeler ivedilikle ve her işten önce yapılır. İnceleme sırasında vergi ile ilgisi olmayan evrak ve belgeler mükellefe geri verilir. Defter ve vesikaları muhafaza altına alınmış olması kişilerin süresi gelen vergi beyannamesinin verilmesi ödevini yapmasına engel değildir. Bunun için arama sonucu el konulan beyanname düzenleme için gerekli evrakları mükellef yetkililerden talep ederek bu isteği yetkililerce derhal yerine getirilir.

VUK' un 145. Maddesi gereğince arama neticesinde alınan defter ve vesikalar üzerindeki inceleme en geç 3 ay içinde bitirilerek sahibine bir tutanakla verilir. İncelemenin bu süre içerisinde bitirilmesine imkan olmayan hallerde ise sulh yargıcının vereceği karar üzerine bu karar uzatılabilir. Kanunda uzatılma ile ilgili bir üst sınır belirtilmemiştir.

Arama neticesinde yapılamayan defter kayıtlarının tamamlanabilmesi için idare ile mükellef arasında bir süre belirlenerek bu kayıtların tamamlanması idare tarafından istenir. Belirlenen bu süre VUK' un 146. maddesine göre 1 aydan fazla olamaz.

1.4.1.4. Bilgi Toplama

Vergi idaresi, vergi incelemelerine esas olmak üzere ve vergi tahakkuk ve tahsilatının zamanında yapılabilmesi amacıyla, kamu kurum ve kuruluşlarından veya gerçek ve

tüzel kişilerden bilgi alır ve bunları arşivler (Tosuner ve Arkan, 2011: 175). Bilgi toplamanın temel amacı, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkarak mükelleflerin matrah tespitlerinin doğruluğunun araştırmaktır (Şenyüz ve diğerleri, 2011: 131). Bununla birlikte vergi incelemelerine ve aramalı incelemelere edinilen bilgilerin yardımcı olması etkin bir vergi denetimi için gereklidir (Altuğ, 2000: 62). VUK' nda bilgi toplama başlığına bizzat yer verilerek mükellefler için isteğe bağlı bir uygulama olmaktan çıkan bilgi verme, bu yönüyle de mükelleflerin daha dikkatli beyanda bulunmasına ve aksi eğilimler içinde olan mükelleflerin tespit edilmesine yardımcı olmayı sağlamaktadır (Tekin ve Çelikkaya, 2011: 91).

VUK' un 148. Maddesinde bilgi verme ifadesi ve ne şekillerde gerçekleşeceği açıklanmıştır. Buna göre kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya bunlarla ilişkili kişilerin Maliye Bakanlığı'nın veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecbur oldukları yasal güvence altına alınmıştır. Bilgiler yazılı veya sözlü istenebilir. İstenilen bilginin verilmemesi halinde ceza uygulanabilmesi için istenilen bilginin yazılı olarak tekrar istenmesi ve bunun için uygun bir sürenin idarece verilmesi gerekmektedir. Bu süre içerisinde verilmeyen bilgi için ceza uygulanabilir. Bilgi istemek için kişiler zorla vergi dairesine getirilemez. Yurtdışı imtiyazlardan faydalanan devlet memurları bilgi verme mecburiyetine tabi olmazlar.

Bilgi toplama yöntemi kural olarak iki şekilde uygulanır. Bunlar talep üzerine bilgi verme ve sürekli bilgi verme olarak adlandırılır.

VUK 148. Maddesi uygulama türü açısından talep üzerine bilgi verme yöntemini açıklamaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi kanunda sayılı kişi ve kurumların Maliye Bakanlığı veya vergi incelemesi yapmaya yetkili kişilerce yetkili kişilerin bilgi verme talebini yerine getirmek zorundadırlar. Bu kuralın uygulamada bazı istisnaları vardır. VUK' un 151. maddesinde sayılan kişilerden yine aynı kanunda belirtildiği durumlar halinde bilgi istenemez. Bunlar;

- 1) Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin haberleşmeler hakkında tutmaya mecbur olduğu gizlilik,
- 2) Hekimlerden, diş hekimlerinden, dişçilerden, ebelerden ve sağlık memurlarından hastaların hastalıklarına ilişkin bilgiler,

- 3) Avukatlardan ve dava vekillerinden işleriyle ilgili olarak müvekkil isim ve ücretleri dışında elde ettiği bilgiler,
- 4) CMUK' un 125. Maddesi gereğince gösterilmesi ve teslimi uygun olmayan evrakın içeriği hakkında bilgiler istenemez.

VUK'un 149. Maddesinde kamu idare ve müesseseleri ve gerçek ve tüzel kişilerin vergilendirmeye ilişkin olaylarla ilgili olarak Maliye Bakanlığı ve ilgili vergi dairelerine yazı ile ve belirli aralıklarla bilgi vermesi kuralı getirilmiştir.

Tapuda gerçekleştirilen işlemler, araç satış ve tecil işlemleri, bankacılık işlemleri vergilendirmeye ilişkin olaylara örnek olarak verilebilir(Şenyüz ve diğerleri, 2011: 132).

Bununla birlikte VUK' un 150. maddesinde ölüm olaylarının servet değişiminin takip edilebilmesi sebebiyle kanunda sayılı kişilerin sürekli bilgilendirme yükümlülüğü belirtilmiştir.

- 1) Sulh yargıçları, icra, nüfus ve tapu memurları,
- 2) Yabancı ülkelerdeki Türk konsolosları veya bu görevi yürütenler,
- 3) Mahalle ve köy muhtarları,
- 4) Banka, bankerler, sigorta şirketleri ile emanet kabul edenler olarak sayılan kişilerin ölüm vakalarını gerçekleştiren ayı takip eden ayın 15'nci günü akşamına kadar vergi dairesine bildirmesi zorunlu kılınmıştır.

Ölüm vakaları hariç olmak üzere edinilen hertürlü bilginin arşivlenerek gizli olarak saklanacağı VUK' un 152. maddesinde ifade edilmiştir. Bu bilgiler vergi incelemelerinde mükelleflerin beyanları ile karşılaştırılmak üzere Veri Ambarı (VERİA) elektronik sistemine aktarılmaktadır. Bu şekilde daha hızlı ve etkin vergi denetimi yapmak amaçlanmaktadır (Arslan, 2012: 278).

14.4.2. Yapıldığı Yer Bakımından Vergi Denetimi

1.4.4.2.1. İşyerinde Yapılan Vergi Denetimi

VUK' a göre denetim esas olarak mükellefin işyerinde yapılır. Denetimlerin işyerinde yapılması işlemlerin hızlı bir şekilde sonuçlanmasına, denetçilerin iş ve mükellef hakkında gerçekçi bilgiler elde edebilmesine katkıda bulunur.

İncelemede karşılaşılan tereddütlerin anında mükellefe sorulmak suretiyle çözülebilmesi, kesin sonuçlar alabilecek bilgiye daha rahat ulaşılabilmesi işyerinde yapılan denetimlerin avantajlı yönleridir (Şaan, 2008: 48).

1.4.4.2.2. Dairede Yapılan Vergi Denetimi

Denetimin işyerinde yapılmasını engelleyen zorunlu hallerin varlığında denetim işlemlerinin dairede yapılması kanunda ifade edilmiştir. Bununla birlikte incelemenin işyerinde yapılmasını engelleyen durumun tespiti olmaksızın veya bu hususun mükellefe sorulup yazılı tutanağa geçirilmeden denetim faaliyetinin dairede yapılmasının imkansız olduğuna dair Danıştay kararları mevcuttur (Ürel, 2007: 27).

Otomasyon sistemi etkin bir denetim mekanizmasında dairede yapılan denetimin işlevsiz olduğunu söylenemez. Dairede yapılan denetimin mükellefin bilgi ve belgelerine bilgisayar ortamında rahatlıkla ulaşılabilmesi, hem ilişkili kişilerle olan işlemlerin takibi hem de personel ve zaman tasarrufu olarak denetimin olumlu yönleri olarak karşımıza çıkar.

1.4.4.3. İncelemenin Kapsamına Göre Vergi Denetimi

1.4.4.3.1. Tam Vergi Denetimi

Tüm vergi kanunları yönünden yapılan vergi denetimi türüdür. Bir vergi mükellefinin tabi olduğu bir vergi türüne ait tüm faaliyet ve işlemlerin yasalara uygunluğunun araştırılması, matrahı oluşturan unsurların tamamının incelenerek doğru matrah tespitinin tespit edilmesi şeklinde tanımlanabilir (Berçin, 2012: 70). Tam ve keskin sonuç alınması açısından önemli olmasına karşın denetlenecek işlerin fazlalığı ve masrafı dolayısıyla her zaman mümkün olmamaktadır (Organ, 2008: 50).

1.4.4.3.2. Kısmi Vergi Denetimi

Genelde dar anlamda olmasına karşın aslında tam bir vergi denetimi türüdür. Bir tek vergi matrahının bir bölümünün veya bir olayın bir bölümünün ayrıntılı olarak denetlenmesi olarak ifade edilebilir (Akbıyık, 2005: 101). Kapsamı dar olmasına rağmen tam denetime tabi olan mükelleflerde tespit edilen unsurların diğer mükelleflerde de uygulanabilmesi açısından faydalıdır (Organ, 2008: 50).

1.4.4.3. Sınırlı Vergi Denetimi

Sınırlı vergi denetimi vergi mükellefinin usul ve şekil yönündeki hükümleri karşısındaki durumunun incelenmesi ve vergi kanunları dikkate alınarak vergi denetimleri için yapılan hazırlık çalışması olarak ifade edilebilir (Türedi, 2007: 90).

1.4.4.4. Denetlenen ve Denetleyen İlişkileri Bakımından Vergi Denetimi

1.4.4.4.1. İç Denetim

Kuruluşun kendi bünyesinde çalışanlara çalışmalarını esnasında kurallara uyup uymadıklarına yönelik yine kurumun bünyesinde çalışan denetim elemanlarınca denetlenmesidir.

1.4.4.4.2. Dış Denetim

Denetlenecek kuruluşun, bu kuruluş dışında bağımsız bir kişi, bağımsız denetim kuruluşları veya kamuda çalışan denetim elemanlarınca denetlenmesi faaliyeti dış denetimi ifade eder. Yeminli mali müşavirlerin yaptıkları denetim bu kapsamdadır (Organ, 2008: 49).

1.5. Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu ve Etkinliğin Ölçülmesi

Vergi; sahip olunan maddi varlıkların, kazanç ve iratların karşılıksız olarak belirli bir bölümünün devlete aktarılması ve devletin gerçekleştirecekleri hizmetlere kaynak teşkil etmesi özelliklerini taşır (HUD, 2013: 95). Bütün cebri işlemlerde olduğu gibi vergi tahsilatında da insanlar gönülsüz davranırlar (Akbyık, 2005: 89). Vergiler kişilerin kullanılabilir gelirlerinde bir azaltma meydana getirmesi sebebiyle ve bununla birlikte toplanan vergilerin sunulan hizmetlerle ilişkilendirilememesi gibi sebeplerle mükellefler tarafından bir dirençle karşılaşır.

Modern vergi sistemleri gibi Türk Vergi Sistemi' de esas olarak beyan usulüne dayanır. Beyan usulü uygulama olarak mükelleflerin matrah tespiti yapması esasına dayanır. Beyan usulünün başarıya ulaşabilmesi ise mükellef üzerinde kontrol ve incelemenin yapılması ve başarıya ulaşılmasına bağlıdır (Üstün, 2013: 16). Etkin bir vergi denetiminin olmayışı beyan sisteminin başarıya ulaşılmasının en önemli fonksiyonudur. Beyannamelerde bildirilen matrahın gerçeğe uygunluğu ancak vergi denetimleri

neticesinde ortaya çıkmaktadır (Organ, 2008: 175). Yapılan tespitlerin doğruluğuna araştırmakta vergi idarelerin görevidir. Vergi Denetiminin varlığı da bu noktada önem kazanmaktadır. Mükelleflerin ilk olarak vergi ödememe durumunda bunun denetlenebilir ve cezalandırılabilir duygusuyla hareket etmesi gerekmektedir (Türedi, 2007: 89). Aksi takdirde kişilerin vergi ödeme eğilimleri azalacaktır. Denetimlerde asıl olan her mükellefin denetlenmesi değil, mükelleflerin denetlenme olasılığı algısını etkilemektir (Savaşan ve Odabaş, 2004: 6). Vergi cezalarındaki caydırıcılıkla desteklenen etkin vergi denetimleri ile mükelleflerin denetim algısını yükseltmek mümkün olacaktır (Savaşan ve Odabaş, 2004: 18). Bununla birlikte mükellefiyetin saptanması, matrahın belirlenmesi ve tahsilat gibi temel işlemlerini asgari düzeyde etkin gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kişilerin denetimle karşılaşma korkusu ortadan kalkacak ve bu durum onları vergi ödememe veya daha az ödemeye teşvik edecektir (HUD, 2013: 95).

Bununla birlikte kişilerin hata sonucu vergi ziyana sebep olması durumunda da vergi denetiminin eğitici faktörü önemlidir. Yerleşik düzende süregelen bir hatanın tespiti ve düzeltilebilmesi ancak etkin çalışan bir vergi denetiminin sayesinde mümkün olacaktır.

Yetersiz ve etkin olmayan denetimler ülkeleri vergilendirme konusunda takip etmesi göreceli olarak daha kolay ve yasal işlemleri daha az olan dolaylı vergilere yönlendirir (Işık ve Kılınç, 2009: 172). Özellikle enflasyonun egemen olduğu ülkelerde gelirin aşınmaya uğramadan tahsil edilebilmesi sebebiyle dolaylı vergiler ağırlıklı tercih edilmektedir (Ay ve Talaşlı, 2008: 148). Bu durum vergi idarelerinin henüz tam olarak gelişmediği ve yeterince tüm kaynakları kavrayamadığı durumlarda da gerçekleşmektedir (Ay ve Talaşlı, 2008: 139). Ülkemizde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının %70 olarak gerçekleşmiş olmasını (<http://www.dunya.com/dolayli-vergi-yuku-yuzde-70e-dayandi-208705h.htm>) etkin olmayan denetimlerle açıklamak bu anlamda yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra kayıtdışılığa yönelimi oldukça kısıtlı olan ücret gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki ağırlığı da yine etkin olmayan ve yetersiz denetimlerin bir yansımasıdır. Nitekim ülkemizde gelir vergisi içerisindeki ücret gelirlerinden elde edilen hasılatın diğer gelir unsurlarına nazaran çok daha yüksek gerçekleşmesi stopaj yönteminin çok daha kolay takip edilebilir oluşundan kaynaklanmaktadır (Akkoyunlu, 2003: 83). Bir

başka deyişle denetim eksikliğinden kaynaklanması muhtemel kayıtdışılığı vergi idaresi stopaj yöntemiyle telafi ederek eşit durumda olanların eşit vergilendirilmesi ilkesini göz ardı etmektedir. Bu sayede vergi toplama etkinliği vergi adaletine tercih edilmektedir.

1.5.1. Etkinlik Kavramı

Vergi denetiminde etkinlik, mükelleflerin vergi kanunlarında belirtilen kriterlere uygun olarak davranmalarını sağlamak amacıyla, vergi idarelerinin başvurdukları vergi denetimlerinin, kendilerinden beklenen fonksiyonu yerine getirebilme yetisi olarak tanımlanabilmektedir (Keleş, 2012: 22). Etkin denetim, denetim elemanı sayısının yeterliliği, denetlenen matrah ve mükellef sayıları, bulunan matrah farkları ve kesilen cezalar gibi birçok faktörün mevcut durumuna bağlı olarak değişebilmektedir.

Devlet egemenlik yetkisine dayanarak uyguladığı vergileme politikasında en çok vergi geliri edinebilmeyi amaçlamaktadır. Yasalar ölçüsünde kısıtlanan bu yetkiye göre vergi idaresi azami gelir elde etmeyi amaçlar. Anayasa' nın 73. maddesine göre '*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*' hükmü gereği toplanabilecek vergilerin üst sınırı olarak mükelleflerin mali gücü kanunen tespit edilmiştir. Türk Vergi Sistemi esas olarak beyan sistemine dayanmaktadır. Beyannamelerde mükelleflerin ödenecek vergi matrahında giderlerini, indirim, istisna ve muafiyetlerini belirtme serbestisi geçerlidir. Vergi idarelerinin ise bu beyannamelerde belirtilen unsurların gerçekliğinin tespiti ve varsa hataların düzeltilmesi için etkin çalışması çok önemlidir. Aksi takdirde bilinçli veya istem dışı gerçekleşen hata ve noksanlıklar düzeltilemez ve bu durum hem mali açıdan toplanan vergi miktarını etkiler hem de vergisini doğru ve zamanında ödeyen dürüst mükelleflerin adalet algısını olumsuz etkileyerek bu kişileri de vergiden kaçınma veya vergi kaçırmaya yöneltebilir. Buradan hareketle etkin bir vergi denetiminin mükelleflerin yasalara uygun hareket etme eğitimlerini artırdığı ve vergi politikalarının başarısına büyük katkı sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır (Şamiloğlu, 2001: 91).

Devletle mükellefler arasındaki çıkar çatışmalarının başarılı bir vergi uygulaması için mümkün olduğunca önlenmesi temel itibariyle etkin çalışan bir vergi idaresiyle mümkündür (Üstün, 2013: 7).

1.5.2. Ölçülebilirlik Kavramı

Vergi denetiminde ölçülebilirlik, hedeflenen denetimin, mümkün olan en az maliyetle gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespit edilmesi olarak tanımlanabilir.

Denetimin esas hedefinin mali amaç olarak vergi gelirlerini artırmak olması nedeniyle her türlü denetim, bu hedefe ulaşmaya yardımcı olacaktır. Vergi denetiminde etkinliğin bilinmesi durumu, gerçekleştirilen denetim faaliyetlerinin başarılı olup olmadığının anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Vergi denetiminde etkinliğin ölçülmesine ilişkin pek çok görüş ve analize yer verilebilir. Etkin bir denetimin ölçütleri; denetim sonucu hazineye aktarılan vergi gelirleri, vergi denetimi için yapılan giderler, yapılan incelemelerin türleri ve sayıları, denetim sonucu tarhi öngörülen vergiler ve ceza tutarları, denetime tabi olmuş mükelleflerin tekrar denetlenip denetlenmemesi, mükellefin gönüllü uyumuna ilişkin trend, iç denetimler sonucu denetime tabi tutulan dairelerin aynı türden hata yapıp yapmadığı ve hata yapma oranlarındaki tespitler, denetimlerin yaygınlığı ve objektifliği konusundaki mükelleflerin inancı, inceleme sonucu tarh edilen vergilerin mahkeme kararlarıyla iptal edilme oranları olarak sayılabilir (Koç, 2010: 456).

1.6. Vergi Denetiminin Etkinsizliğinin Sebepleri ve Etkinliği Artırıcı Önlemler

Türkiye’ de vergi idaresi ve denetim yapısının bugünkü halinin etkin çalıştığından bahsetmek mümkün değildir. Bu sebeple köklü reformlar kaçınılmaz hale gelmiştir (Tezcan, 2003: 144). Vergi idaresinin etkin işleyemeyişi kayıtdışıya sebebiyet vermesinin yanı sıra mükellefleri kayıtdışıya yöneltme konusunda mükellefleri cesaretlendirme etkisi de yaratmaktadır (Özçelik ve Özcan, 2006: 170).

Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eğilimleri; kişisel tasarrufları azaltma, ödenen vergiler ile alınan kamu hizmetleri arasındaki kurulan bağ, toplumda vergi kaçırmanın ahlaka aykırı sayılması, vergi kaçırıcıların denetleneceği ve cezalandırılacağı düşüncesi, vergi mevzuatının yerleşik düzene sahip olmaması ve anlaşılabilir seviyede açık olmaması gibi birçok yasal, sosyal ve psikolojik faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Berçin, 2012: 67).

1.6.1 . Denetim Elemanları, Sayıları, Yeterliliklerinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri

Vergi denetimleri, karışık ve ağır cezai hükümlerle bağlayıcılık göstermesi sebebiyle son derece uzmanlık gerektiren bir iştir. Bu sebeple bu işle görevlendirilecek personelin seçimi ve yetiştirilmesinde son derece titiz davranılmalıdır (Yıldız, 2005: 128). Denetim elemanı sayısının öncelikli öneme sahip olmasının yanı sıra bu kişilerin iyi yetişmiş, mevzuata hakim, vergiyi doğuran olayı tüm yönleriyle kavrayabilen ve vergi yargısının içtihatlarını izleyen yapıda olması gerekmektedir. Denetimde etkinlik ancak bu tür donanımlı kişilerle yapılırsa sağlanacaktır (Candan, 2004).

Vergi inceleme elemanlarının iyi yetişmiş elemanlar olması ve özel sektörden gelen cazip iş teklifleri denetim elemanı sıkıntısının en önemli sebeplerindedir. Vergi denetim elemanlarının özlük hakları ve çalışma koşullarında yapılacak olumlu düzenlemelerle meslek cazip hale getirilerek etkin denetim için personel açığı kapatılmaya çalışılmalıdır (Özçelik ve Yaşar, 2006: 221). Denetim elemanlarının eriştikleri konuma kadar geçen sürede gerek objektif kriterlere göre geçtikleri elemeler gerekse görevleri boyunca kamu maliyesi açısından çok kritik olan inceleme ve soruşturma yönetme konusundaki göstermiş oldukları özverinin göz ardı edilerek daire başkanlarının bile gerisinde ücrete tabi olması durumu, eşit işe eşit ücret şeklindeki temel yaklaşıma uygun düşmediği bilinen bir gerçektir (Polat, 2012: 16). Denetimle ilgili çalışan personelin denetim ile ilgili görevleri ve idari görevleri ayrıştırılmalı ve bu iki fonksiyonu gerçekleştirenlerin aynı birimde ve aynı kişide toplanmasından vazgeçilmelidir. Bu sayede denetim elemanlarının idari işler için ayıracağı süreyi denetimde geçirebilmesinin önü açılacaktır.

1.6.2. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri

Vergi oranlarının düşük olması, istisna ve muafiyetlerin tamamen kaldırılarak her bir işlemin çok düşük oranda da olsa vergilendirilmesi vergi tabanını genişletecektir. Bununla kısa vadede oranların düşmesiyle birlikte bir mali kayıp yaşanılacağı düşünülse de orta ve uzun vadede gerek vergi yükünün adil dağılımı gerekse vergi gelirlerinin sürekliliği açısından bir fayda sağlayacaktır. Düşük oranlı vergileme kişilerin vergi ödeme eğilimlerini artırarak vergi sorumluluğunun oluşmasında önemli katkı da bulunacaktır. Buna paralel olarak kayıtdışılığın azalacağından söz etmek

mümkündür. Etkin denetimlerle birlikte toplumun ağırlıklı kısmının vergi ödemesi sağlanarak kişilerin vergiye karşı tutumları olumlu yönde gelişecektir (Mitchell, 2011: 333).

Türk vergi sistemi esas olarak beyan sistemine dayanmaktadır. Bu sistemin başarıya ulaşabilmesi için vergi denetimleri çok önemli bir rol üstlenmektedir. Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin beyanlarını da olumlu yönde etkileyeceği bilinen bir gerçektir (Çelikkaya ve Gürbüz, 2008: 52). Türkiye’ de denetim oranları Tablo 2’ de gösterildiği gibi oldukça düşüktür. Etkin denetimler için denetim oranlarının yükseltilmesi hayati öneme sahiptir.

Vergi denetimindeki yetersizliğin yanı sıra beyana dayalı vergilemenin (%5-7) çok sınırlı kalması, belge düzeninin yerleşmesinde önemli rol oynayan vergi iadelerinin kaldırılması gibi vergi sisteminde belge düzenini teşvik eden uygulamaların yer almayışı da etkin olmayan denetimlerin sebeplerindedir (Saral, 2011: 7). Bununla birlikte Gelir İdaresi Başkanlığı’nın başlatmış olduğu mükelleflere internet üzerinden önceden tebliğ edilen kira geliri beyannamesi sistemi, mükelleflere beyanname doldurma yükünden kurtarması sebebiyle ve bununla birlikte mükelleflerin devletin kendisine ait olan gelirden haberdar olması algısı yaratacak olması sebebiyle vergi denetimi etkinliğine ve mükelleflerin vergi uyumlarına olumlu katkılar sağlayacaktır. Sistemde mükelleflerin beyanname verme yükümlülüğü sorgulayabilmesi, verecekse ödeyeceği vergiyi hesaplayabilmesi gerek idari yapıdan gerekse kanunların karmaşasından kaynaklı aklına takılabileceği sorulara cevap bulabilmesi sebebiyle uygulamanın faydalı olduğu anlaşılabilecektir.

Vergi denetimi, mevcut yasaların uygulanabilmesinin güvencesidir. Denetimin mükellefler nezdinde yaptığı caydırıcı etkinin olmaması durumunda en iyi yasalar ve en iyi idari yapı bile mevcut olsa düzenin bozulacağı kesindir. Vergi yasalarının karışık ve hem mükellefler hem de denetim elemanları tarafından tam olarak kavranamayacak yapıda olması da vergi denetiminin etkinliğini azaltmaktadır.

Vergi yasalarının karmaşık yapıda olması sadece anlaşılabilirlik açısından değil hukuki boşluğa sebep olması açısından da vergi kayıp ve kaçığına sebep olmaktadır (Çomaklı, 2007: 62). Vergi denetimi son derece titiz ve ince çalışma gerektiren ve bunu uygulamaya uygun sade ve anlaşılır yasalar gerektirmektedir. Bu sayede hem

mükellefler bilerek ve bilmeden yanlış yap(a)mayacak hem de denetim elemanlarının işleri kolaylaşacaktır (Karakoç, 2004: 122). Tam anlamıyla vergi idaresine bağlı teşkilatlarınca kavranamamış yasal yapı vergi mükelleflerine de yansiyarak uygulamada farklılıklar oluşmasına sebep olmaktadır. Nitekim vergi idaresinin farklı bakış açılarıyla yorumladığı birçok tebliğ ve mukteza bulunmaktadır (Çomaklı, 2007: 62). Nitekim inceleme elemanlarının VUK 140. Maddesine göre vergi inceleme raporlarının ilgili kanunla alakalı kararname, tüzük yönetmelik, genel tebliğ ve sirkülere aykırı olamayacağı belirtilmiştir. Buradaki önemli husus birbiriyle ve kanunla çelişen genel tebliğ ve sirkülerin bağlayıcılık hükmünün kanunun da önünde olmasıdır (<http://www.vergiagi.net/makaleler/mukteza-komedisi/>)

1.6.3. İdari Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri

Vergi inceleme birimleri 646 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Vergi Denetim Kurulu altında Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrollörleri ve Vergi Denetmenleri meslek grupları Vergi Müfettişi adı altında birleştirilmiştir. Vergi denetim birimlerinin birleştirilmesi, bu meslek grupları arasındaki yetki çatışması ve rekabeti ortadan kaldırma, planlama ve koordinasyon eksikliğini giderme konusunda verimli ve etkin denetime katkı sağladığı söylenebilir. VDK' da alt grup başkanlıklarının oluşturulması ve denetim elemanlarının bilgi düzeylerine göre bu alt gruplarda görev almaları, her faaliyeti incelemeyen alanında uzmanlaşmış denetim kadroları adına olumlu bir gelişmedir.

Bununla birlikte vergi incelemesi yetkisi ve yoklama yetkisinin ayrı kurumlarda toplanmış olması denetimin tek çatı altında tamamen toplanmadığını göstermektedir. Yeni kurulan VDK'nın doğrudan Maliye Bakanlığına bağlı olması gerek siyasi müdahale gerekse gelir idaresinin uygulayacakları gelir politikalarında denetim fonksiyonundan mahrum bırakılması açısından eksik bir reform olduğunu söylemek mümkündür (Gerçek, 2011: 75). Bu bağlamda denetimin etkinliğini gerçekleştirebilmek adına mali ve idari açıdan özerk yapıdaki Gelir İdaresi bünyesinde toplanması gerek siyasi müdahale etkisinin ortadan kalkması gerekse tarafsız denetim algısının toplumda yaratacağı adalet ve güven algısı üzerine olumlu etki yapacağı söylenebilir.

E-bankacılık ve finans işlemleri, e-ticaret işlemleri başta olmak üzere teknoloji alanında yaşanan pek çok gelişme vergi idarelerinin önünü açmakta ve denetimin etkin yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte yeni teknolojilerin vergi idarelerince kullanımı ve paylaşımı konusunda hala tam kapasiteye ulaşıldığından bahsetmek mümkün değildir (Yıldız, 2005: 128). Vergi denetiminde etkinliğin bir başka koşuluda inceleme sürelerinin kısa tutulabilmesidir (Aslan, 2002: ?). Etkin denetimin sağlanabilmesi için bilgisayar kullanımının yoğunlaştırılması ve bu konuda donanım eksikliğini giderilmesi sağlanarak idareler arası istihbarat paylaşımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu sayede mükelleflerin farklı idarelerde kayıtları kontrol edilerek hızlı ve etkin denetim sağlanabilecektir. Vergi incelemelerinin tamamını bilgisayar ortamında inceleyen ve çok şüpheli olanların ise tam incelemeye tabi tutulduğu ülkeler etkin denetimde önemli yol almışlardır (Yazıcı, 2008: ?).

İncelemelerde etkinlik sağlanabilmesi ve sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için sektörlere ait standart verilerin önceden sağlanması gerekmektedir. Aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerin aynı hesap dönemine ait olmak koşuluyla likidite, finansal yapı, çalışma ve kârlılık gibi unsurlarının önceden bilinmesi inceleme noktasında etkinliği artırıcı etkiyi yaratacaktır (Aslanoğlu ve Yıldız, 2007: 143).

1.6.4. Vergi Bilincinin Tam Olarak Yerleşmemiş Olmasından Kaynaklanan Sorunlar ve Çözümleri

Toplumun vergi bilinci ve ahlakını zedeleyecek uygulamalardan kaçınmakta şüphesiz çok önemlidir. Denetimin etkinliğinde vergi cezaları da önemli bir yer tutmaktadır. Mükelleflerin denetimler sonucu muhtemel kesilecek vergi cezası ile bu verginin ödememe durumunda elde edecekleri faiz vb. gelirler arasında bir fark yoksa veya cezalar daha düşükse kişiler vergi ödememeyi tercih edeceklerdir. Bu sebeple vergi cezaları kararlılıkla ve yüksek oranlarda uygulanmalıdır.

Bu anlamda vergi cezalarının artırılarak kararlılıkla uygulanması ve bu sayede caydırıcılığının artırılması, vergi aflar ve uzlaşmadan kaçınılması bunun yanı sıra ilköğretimden başlamak üzere verginin amaç ve fonksiyonları vatandaşlara anlatılarak vergi bakımından ahlaklı bir birey olmasının önemi toplumsal bir kabul haline getirilmelidir (Demir ve Gülten, 2013: 281).

Vergi denetimi etkinliğinin en önemli sebeplerinden birisi de uzlaşma müessesinin varlığıdır. İdare ile mükellefler arasında yapılan uzlaşmalar neticesinde vergi ve cezalarının büyük bir bölümü ortadan kalkmaktadır. Bu durum ticari ilişkilerde olumsuz vergi rekabeti yaratarak vergisini ödeyen dürüst mükelleflerin vergi ödeme isteklerini azaltmaktadır. Bunun yanı sıra uyuşmazlıkların çok büyük bir kısmının uzlaşmayla sonuçlanması mükellefleri rahatlatmakta ve yakalanma riskine yönelik kaygıları ortadan kaldırmaktadır. (Buhur, 2013: ?).

Tekrarlanan vergi aflarının toplumda beklenti yaratarak uzun dönemde ciddi zararlar verdiği bilinen bir gerçektir. Vergi aflarının sıklık derecesinin azaltılması mümkün olduğunca da uygulamasına son verilmesi vergisini tam ve zamanında ödeyen mükelleflerin adalet algısını olumlu etkilemesiyle birlikte beklenti içerisine giren mükelleflerin sayısını da azaltarak vergi ahlakının yerleşmesine katkı sağlayacaktır (Edizdoğan ve Gümüş, 2013: 116).

Bunlarla birlikte denetim sırasında mükellef haklarının korunması, kamu gücünün bir baskı unsuru olarak kullanılmaması da çok önemlidir (Gökmen, 2012: 8). Bu durum kamu gücünün oluşturacağı baskı unsurunun mükellefleri vergi idaresinden soğutması ve vergi bilincini zayıflatmasına yol açmaktadır. Bu durum mükelleflerin elde etmiş olduğu haklarını kullanma yoluna gitmemesine yol açmaktadır. Vergi denetçilerinin bunu göz önünde bulundurarak mükellef haklarına saygı duyması ve mükellef adına bu haklara sahip çıkması gerekmektedir.

Her ne kadar bütün önlemler alınsa da kişilerin vergiye bakışlarında olumsuz tutumun varlığı düzelmedikçe denetimlerin istenilen etkinlikte yapılması da mümkün olmayacaktır. Bu açıdan Gelir İdaresi Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan 2007 tarihli anlaşma gereği ilköğretim 3,4 ve 5. Sınıfta eğitim görmekte olan öğrencileri vergi konusunda bilgilendirmek amacıyla 2012 yılında yürürlüğe konulan “Vergibilir” projesi çok önemlidir. Proje kapsamında vergi ile ilgili bilgilerin eğitici ve öğretici oyun içerikleriyle birlikte öğrencilere aktarılması sağlanarak uzun vadede bireylerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak amaçlanmaktadır. 2012 yılında www.vergibilir.gov.tr sitesini toplamda 73.740 kişi ziyaret etmiştir (GİB, 2013: 74).

BÖLÜM 2: KAYITDIŞI EKONOMİ KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ, NEDENLERİ VE SONUÇLARI

2.1. Kayıtdışı Ekonomi Kavramı

Kayıtdışı ekonomi kavramı son yıllarda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin tamamında ilgi gösterilen konuların başında gelmektedir (Kırbaş, 2012: 17). Kayıtdışı ekonomi üzerine yoğun araştırmalar yapılmış fakat bir türlü tamamen çözülememiş bir konudur. Kayıtdışı ekonomi kavramı içerik olarak geniş bir alanı kapsamakta ve bu sebeple de konuyu inceleyen kişilerin bakış açılarına göre de anlamı ve tanımı değişebilmektedir (Çomaklı, 2007: 7). Nitekim maliyeciler kayıtdışı ekonominin vergi kaybı yönüne dikkat çekerken, istatistikçiler oluşturulacak tahminler için veri kaybı yönüne dikkat çekebilir, iş hukukçuları ise kayıtdışı istihdam kısmını ön plana çıkarabilir (Sugözü, 2010: 5).

Ele alınma yönü dolasıyla oluşan farklı bakış açılarına göre kayıtdışı ekonomi yerine farklı isimlerde kullanılabilir. Kayıtdışı ekonomi kavramı yerine bu sebeple kullanılan kavramların bazıları şöyledir: Gizli ekonomi, yer altı ekonomisi, illegal ekonomi, görünmez ekonomi, düzensiz ekonomi, marjinal ekonomi, gölge ekonomi, gayri resmi ekonomi, gözlenemeyen ekonomi, nakit ekonomi, beyandışı ekonomi, paralel ekonomi, vergi dışı ekonomi, kravatsız ekonomi, vergisiz ekonomi, saklı ekonomi, enformel ekonomi, öbür ekonomi, faturasız ekonomi, elaltı ekonomi, karaborsa ekonomi, hane halkı ekonomisi, alternatif ekonomi, büyümlü ekonomi, korunmalı ekonomi (Çetinkaya, 2011: 51).

Kayıtdışı ekonomi ile ilgili tüm kesimlerin uzlaştığı bir tanım olmasa da belirgin özelliklerinin ön plana çıkartılarak yapılan bazı genel kabul gören tanımlarda bulunmaktadır. Konuyla ilgili tanımların fazlalılığı kavramın karmaşıklığı, ortaya çıkış sebepleri ve doğurduğu sonuçlar bakımından çeşitlilik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Altuğ (1999: 48) yaptığı tanımlamada kayıtdışı ekonominin vergi idaresinin bilgisi dışında kalarak vergi kaybına yol açan işlemler bütünü olarak ele almaktadır. Özsoylu (1996: 111) ise geleneksel yöntemlerle ölçülemeyen, resmi makamlara yansımamış ve bir çıkar karşılığında yapılmış faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamıştır. Çomaklı (2007: 7) ise gayri safi milli gelir hesaplarında kullanılan bilenen

istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve bu faaliyet sonucu gelir elde edilen faaliyetler bütünü olarak ele almıştır.Bozdoğanoglu (2011: 21) yasal olmayan faaliyetlerin yanı sıra (kumar, karapara, hırsızlık ...) yasalara uygun gelir getirici faaliyetlerinde (evlerde aile fertleri tarafından yapılan işler, çalışanlara çeşitli adlar altında yapılan ancak vergiye tabi olmayan yardımlar, ikinci iş yapma ...) kayıtdışı ekonominin tanımına dahil edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Sugözü (2008: 9) kayıtdışı ekonomi ile ilgili dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı tanımlamaya gitmiş; dar anlamda kayıtdışı ekonomi kapsamına vergi konusu işlemlerin kayıtdışılığını, geniş anlamda kayıtdışı ekonomi kapsamına ise yasal olsun veya olmasın gelir yaratan faaliyetlerin bütününe kayıtlara girmemesi olarak tanımlamıştır.

Bu tanımlar ışığında kayıtdışı ekonominin özelliklerini sıralamak gerekirse karşımıza dört temel unsur çıkmaktadır.

2.2. Kayıtdışı Ekonominin Önlenmesinin Önemi

Kayıtdışı ekonomi, vergilendirilmeyen ve gelir elde edilen faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Bu sebeple kayıtdışı faaliyetlerin engellenmesinin ilk önceliği devletin uğradığı vergi kaybını önlemek olduğu ifade edilmelidir. Oluşan vergi kaybının önlenmesi devletin vergi gelirlerini artırmanın yanı sıra verginin tabana yayılması ve dolayısıyla vergi adaletinin sağlanmasını da sağlayacaktır. Kayıtdışı ekonomi istatistiksel olarak tam anlamıyla hesaplanamamaktadır. Bu özelliği sebebiyle istihdam, enflasyon, ekonomik büyüme gibi göstergelerin doğru tespit edilmesini engellemektedir. Bu göstergelerin doğru tespit edilmesi ise başta kalkınma planları olmak üzere devletin ekonomik ve sosyal politikalarını tam ve isabetli belirlemesini engellemektedir. Bunlarla birlikte kayıtdışı faaliyetlerin vergi yasalarına aykırı faaliyetler olması sebebiyle önlenememesi halinde toplumun vergi ve diğer kanunlara bakış açıları olumsuz etkilenebilecektir. Bu durum başta vergi uyumu olmak üzere toplumun yasalara olan genel uyumunu bozabilecektir.

2.3. Kayıtdışı Ekonominin Özellikleri

2.3.1. İstatistiksel Olarak Ölçülememeleri

Kayıtdışı ekonomideki belirleyici unsurların başında kayıtlarda yer almayışı gelmektedir. Kayıtlarda yer almayan bir gelir unsurunun ise tam anlamıyla miktarını

ölçmek, boyutlarını ortaya koymak imkansızdır. Çeşitli ölçüm yöntemleri olmasına karşın bu yöntemler genellikle tahmine dayanmaktadır (Çetintaş ve Vergil, 2003: 20). Bu kritere göre ister yasal isterse yasadışı olsun Milli muhasebe Tekniklerince ölçülemeyen ve ölçülse bile belirli bir dönem ölçülememiş faaliyetlerin tamamı kayıtdışıdır (Özsoylu, 1996: 11).

2.3.2. Ahlaki Olmaması

Faaliyetlerin yasal olması tek başına yeterli bir unsur olmayıp aynı zamanda toplumda kabul gören genel ahlaki kurallara da uygun olması gerekmektedir. Buna göre bireyin organlarını satması, yalan beyanda bulunması gibi durumlarda kayıtdışı ekonominin kapsamına girer.

2.3.3. Kanunsuz Olması

Kayıtdışı ekonominin belirgin özelliklerinden birisi de kanunsuz işlemler olmasıdır. Gerek vergi konusu olan kayıtdışı işlemler, gerek kumar, tefecilik gibi suç unsuru oluşturan işlemler kanuna doğrudan aykırı durumlar kayıtdışılık kapsamındadır (Çolak ve Bekmez, 2007: 40). Kanunun açıkça suç saymadığı durumlarda da kayıtdışı işlemler gerçekleşse de kanuna aykırılık kayıtdışılıkta belirleyici bir özelliktir. Yasalara uygun olmayan faaliyetler kapsamında hırsızlık, kaçakçılık, dolandırıcılık gibi işlerin kayıtdışılığı oluşturduğunu söylemek mümkünken yasalara görünürde uygun olmasına karşın usul yönünden aykırı vergi harcamaları (indirim, istisna, muafiyet ve indirimler), yardım amaçlı yapılan faaliyetler ve aile içi ekonomik faaliyetlerde kayıtdışılık kapsamındadır (Erkuş ve Karagöz, 2009: 129).

2.3.4. Gelir ve Fayda Sağlaması

Kayıtdışı faaliyetlerin bu kritere göre bir gelir veya fayda sağlaması gerekmektedir. Genel olarak bu özelliğin kayıtdışı faaliyetlerin büyük kısmını kapsadığı düşünülse de bir ev hanımının ev işlerini yapması bu özelliğin kapsamına girmemektedir. Bunun dışında maddi ve maddi olmayan, menfaat getirisi sağlayan, yasal yada yasadışı bütün faaliyetler bu özelliğe göre kayıtdışılığın kapsamına girmektedir (Özsoylu, 1996: 11).

2.4. Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri

2.4.1. Kamu Maliyesinden Kaynaklanan Nedenler

Vergi mükellefler açısından önemli bir mali yük ve maliyet anlamına gelmektedir. Vergi ödeyen kişi ve kurumların vergi vermeyen kişi ve kurumlara nazaran rekabet ve kar açısından geri kalacakları çok açıktır. Verginin önemli bir maliyet unsuru olması ve kayıtlı ekonomiye dahil olmanın ilk şartı oluşu vergi oranları ve vergi yükünün kayıtdışılığın belirleyicilerinden olmasına sebeptir (Demir ve Küçükilhan, 2013: 35).

Vergi oranlarının çok yüksek olması veya çok düşük olması durumlarında kişiler mali avantaj elde edebilmek adına kayıtdışılığa yönelebilirler. Nitekim yapılan çalışmada (Çomaklı, 2007: 187) Türkiye genelinde toplamda 2227 kişi üzerinde yapılan vergi mükellefi kişilere yöneltilmiş anket bulgularında ankete katılanların %93' ü vergi oranlarını yüksek bulurken %3' lük kesim ise çok yüksek bulmuştur. Vergi yükünde ise yükün objektif miktarından ziyade algılanan vergi yükü (yolsuzluk, adalet, bürokratik engeller, kamu harcamalarının etkinliği...) kavramı önemlidir (Savaşan, 2011: 12). Yapılan çalışmalarda görüleceği gibi (Aktan ve Savaşan, 2009: 19) tekstil özelinde vergi mükelleflerine yöneltilen kayıtdışılığın en önemli sebebi sorusunun en yüksek karşılığı vergi yükü olurken, aynı çalışmada Gelir İdaresi Başkanlığı çalışanları ise denetim yetersizliğini birinci sebep olarak görmüş, vergi yükünü ise ikinci asıl sebep olarak görmüşlerdir. Vergi oranlarının ve vergi yükünün bu özelliklerinin yanında adil dağılımı da son derece önemlidir. Ülkemizde dolaylı vergilerin oranı %70'ler seviyesine yakındır. Bu durum vergi ödeyicilerinin harcama eğilimi yüksek düşük gelirli kişilerden ağırlıklı oluştuğunu göstermektedir. Böyle bir durumda toplumda vergi ahlakının tesis edilmesi son derece güçtür. Dolayısıyla verginin yükünün adaletli dağılımı bireylerin vergiye karşı duyarlılıklarını ve kayıtdışılığa karşı tutumlarını doğrudan etkilemektedir. İşverenler açısından ise işçi çalıştırmak hem ödenecek ücret hem de mali yükümlülükler açısından öncelikli düşünülen unsurlardandır. Dolayısıyla kayıtdışı istihdamın en önemli sebeplerinden birisi istihdam üzerindeki mali yüklerin yüksek olmasıdır. Ülkemizde işçinin eline geçen net ücrete yakın bir miktarda sigorta primi, gelir vergisi ve damga vergisi olarak ilgili vergi dairelerine ödenmektedir (Karaaslan, 2010: 59). Bu durum karşısında işverenler mali yükten kurtulmak, çalışanlar ise daha yüksek ücret alabilmek adına kayıtdışılığa yönelebilmektedir.

Vergilerin mükellefler nezdinde kullanılabilir gelirlerinde azaltmaya sebep olması ve firmaların rekabet gücünü kısıtlayıcı etkide bulunması vergiye karşı direnç göstermelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle bireylerin vergi ödemekten kaçınmak istemeleri insanın doğasına uygun bir reaksiyon olarak görmek mümkündür (Sugözü, 2010: 29). Bu sebeple kayıtdışılığın önemli sebeplerinden birisi de vergiye karşı oluşan dirençtir. Mükellefler alışmış oldukları vergiye karşı yeni konulacak olan bir vergi türüne göre daha hoşgörülüdürler. Çünkü yeni konulacak olan vergide toplumun dikkati bu verginin üzerinde toplanacaktır. Bu nedenle kaynak ihtiyacı olan hükümetlerin bu ihtiyaçlarını yeni bir vergi koymaktan ziyade var olan vergilerin yapısında yapacakları değişikliklerle sağlanması doğru olacaktır. Mümkün olduğunca uygulanan vergi türlerinin sınırları yapılacak değişikliklerle genişletilmeli, ancak yapılacak değişikliklerle sınırın zorlanması durumunda yeni vergi ya da vergi salınması gündeme gelmelidir (Bakkal, 2007: 53).

Vergi idaresinin etkinsizliği de kayıtdışı ekonomide önemli rol oynamaktadır. İlk olarak vergi kanunların basit, anlaşılır ve uygulanabilir olmayışı bu yapının kendisi tarafından mükellefleri isteyerek ve istemeden kayıtdışılığa itmektir. Bununla birlikte vergi idaresi çalışanları tarafından da uygulanabilirliği ve anlaşılabilirliği zor olacağından kayıtdışılık oluşabilmektedir. Bununla birlikte teknolojik ve bilgi düzeyi açısından gelişmiş vergi idareleri mükelleflere hem iyi hizmet sunabilmekte hem de kayıtdışı faaliyetlerin oluşumunu daha rahat tespit edebilmektedir. Bunlarla birlikte uzlaşma müessesesinin varlığı, çıkarılan vergi afları, uygulanan geniş muafiyet ve istisnalar da dürüst mükelleflerin vergiye ve vergi dairelerine olan tutumunu doğrudan etkilemektedir.

Yetersiz vergi denetimleri, mükelleflerin denetlenme korkularını hafifleterek veya ortadan kaldırarak kayıtdışı tutum ve davranışları artırmaktadır. İlk olarak vergi denetimlerinin çok düşük oranlarda gerçekleşmesi, vergi denetim elemanlarının nitelik ve nicelik olarak yeterli seviye de olmaması mükelleflerin üzerinde vergi ödeme ile ilgili baskı unsurlarının en önemlilerinden birini kaldırmaktadır. Bununla birlikte vergi denetimleri ile birlikte uygulanacak ceza oranları ve bu cezaların etkin uygulanamaması da denetimlerin etkinsizliğinden kaynaklanan kayıtdışılığın sebeplerindedir.

Mükellefler ile vergi dairesi arasında köprü vazifesi gören muhasebeci ve müşavirlerinde kayıtdışılığı önlemede önemli görevleri bulunmaktadır. Teknik konular

olması sebebiyle mükellefleri doğru beyan ve ödemeye yönlendirebilecek olan bu meslek grupları işletme sahiplerinin baskısı altında kalarak adeta vergi matrahının düşmesini kendilerine görev olarak belirlemişlerdir (Sugözü, 2010: 42). Bu durum özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen bir sorundur. Sorunun kaynağı mükelleflerin vergi bilincinin düşük olması ve bununla birlikte denetimlerin yetersiz oluşudur.

2.4.2. Siyasi Nedenler

Kayıtdışı faaliyetler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde siyasi güçlerin uygulamalarından da kaynaklanabilmektedir. Siyasilerin gerek yasal yetkilerini kullanarak gerekse buldukları konum itibarıyla elde ettikleri siyasi güçlerini kullanarak yaptıkları çeşitli yolsuzluk ve rüşvet türleriyle kayıtdışılığa sebep olabilmektedir. Kayıtdışı faaliyetlerin sadece vergisel kayıtdışılıktan ibaret olmadığı göz önüne alındığında siyasilerin gerek kendileri gerekse maddi çıkar sağladıkları kişiler için yaptıkları işlemlerle de kayıtdışılık oluşturdukları bilinmektedir. Bu açıdan maddi içerikli yolsuzluk türlerinden rüşvet, haraç, zimmet, rant kollama faaliyetleri kayıtdışı faaliyetlerin başında gelmektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2007: 7). Oluşan bu faaliyetler sonucu firmaların ya da şahısların yolsuzluk sonucu elde ettiği ayrıcalık dolayısıyla rakip firmaların ya da şahısların rekabet edebilirliği düşerek, ticari faaliyetlerini sürdürebilmeleri için kayıtdışılığa yönelmeleri kaçınılmazdır (Berkman, 2009: 141). Bununla birlikte ihalelerde yapılan yolsuzluklarda rüşvet veren firmaların ihaleleri kazanmasıyla verimliliğin bir ilgisinin olmadığı, bu sebeple de hem devletin ihale sonucu maddi kayıp yaşadığı hem de verimli olmayan firmaların ekonomik faaliyetleri yönlendirdiği bilinmektedir (Berkman, 2009: 141). Ayrıca kamu arsa ve arazilerinin mülkiyetinin ilgili kuruluşlarca politikacı, kamu yönetici gibi kişiler aracılığıyla nüfus sahibi kişileri derneklerine, vakıflarına özellikle de kooperatiflere gerçek bedellerinin altında satılması veya tahsis edilmesi veya kat karşılığı müeahhitlere verilmesi kamu kesiminde yaşanan önemli kayıtdışılık örnekleridir (Altuğ, 1999: 26). Tüm bu sorunların yanı sıra yolsuzluk algısı mükelleflerin vergi bilinçlerini olumsuz etkileyerek vergiye karşı dirençlerinde bir sebep olmaktadır. Bununla birlikte kamu yönetiminin yaşayacağı aksaklıklar ve düzensizliklerde kayıtdışılığa sebep olmaktadır.

2.4.3. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenlerin başında enflasyon ve krizler gelmektedir. Enflasyon sebebiyle gelirleri aşınan tüketiciler ve maliyet artışına direnmek isteyen üreticiler kayıtdışıya kayabilmektedir (Savaşan, 2011: 14). Enflasyon sebebiyle kişilerin gelirlerinin bir kısmını gizleme tutumu normal karşılanmalıdır (Akbulak ve Tahtakılıç, 2003: 18). Krizler dolayısıyla etkilenecek ilk grup çalışan vasıfsız işçiler ve küçük işletmeler olmaktadır. Kriz sonrası işten çıkarmalara önlem olması amacıyla çalışanlar ve işverenler kayıtdışıya yönelebilmektedir. Bu duruma işini kaybetmeme duygusu sebep olabileceği gibi ek iş bulma, emeklilik sonrası çalışma gibi gelir artırıcı tedbirlerde sebep olmaktadır.

Kayıtdışı ekonominin bir diğer ekonomik sebeplerinden birisi de nakit ekonomisidir. Kredi kartı kullanımı, para yerine geçen çeşitli belgeler ve bankalar aracılığıyla yürütülen ticari faaliyetlerin kamu kurumlarınca takip edilebilmesi daha kolay olabilmektedir (Demir ve Küçükilhan, 2013: 36). Kayıtdışı faaliyetler söz konusu izlemelerden kaçabilmek adına nakit işlemler kullanılarak yürütülmektedir. Özellikle gelişmemiş ülkelerde finans sektörü gelişmemiş olduğu için ekonomik işlemler nakit hareketlerine dayanır (Burçinoğlu, 2011: 31). “2011-2013 Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı”nın 13 numaralı eylem başlığında bu hususa vurgu yapılması mali otoriteninde bu konunun öneminin farkında olduğunu göstermektedir (GİB, 2011: 8).

Kayıtdışı ekonominin yüksek olduğu ülkelerin ortak özelliklerinden biriside işletmelerin ölçek olarak genelini küçük ve orta büyüklükte işletmelerden oluşmasıdır. Bu tarz ülkelerde bir yandan işletmeler vergi, iş, sosyal güvenlik, muhasebe gibi yasal düzenlemelerin dışında kalmakta veya uymakta zorlanmakta, diğer yandan ise vergisel uyum düzeylerinin izlenmesi ve denetlenmesi zorlaşmaktadır (Savaşan, 2011: 13). Denetim ve belge düzeni yeterince yerleşmemiş bu firmalar büyük işletmelerle rekabet edebilmek adına ilk fırsatta kayıtdışıya yönelmektedirler (Bakkal, 2007: 58). Bunun dışında kendine özgü nitelikleri dolayısıyla belge düzeninin yerleşmediği tarım ve hizmet sektörünün ekonomideki yüzdesi de kayıtdışı ekonomi için önemli bir neden oluşturmaktadır (Sarılı, 2002: 42). Ülke yapısının ağırlıklı olarak tarım ve hizmet

sektöründen oluşması ve bu işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük ve orta ölçekte olması kayıtdışı ekonominin önemli sebeplerindendir.

2.4.4. Sosyal Nedenler

Mükellefleri kayıtdışılığa iten sosyal nedenleri toplumsal değer yargıları, vergi ahlakı, mükellef psikolojisi ve tarihsel nedenler olarak sıralamak mümkündür (Aslanoğlu, 2008: 201). Bunların dışında mükelleflerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir seviyesi gibi niteliklerinde kayıtdışılığa yönelmede önem arzettiği söylenebilir. Buna göre yaşlı insanların gençlere, kadınların erkeklere, eğitim seviyesi yüksek kimselerin düşük seviyeli eğitilmiş kişilere, evlilerin bekarlara, düşük gelirlilerin yüksek gelirlilere göre kayıtdışılığa çıkmama konusunda daha duyarlı olduklarından söz edilebilmektedir (Çomaklı, 2007: 177).

İçinde bulunulan toplumun kayıtdışılığa karşı tutumu dışlayıcı etkiye sahipse oluşacak çevre baskısıyla birlikte kayıtdışılığa yönelmek her birey için daha zor olacaktır (Aslanoğlu, 2008: 201). Tam tersi durumda ise bu algının yüksek olmaması halinde kayıtdışı faaliyetler sıradan karşılanacak dolayısıyla çevre baskısının engelleyici etkisi ortadan kalkacaktır. Toplumun içinde bulunduğu bu bilince gelir seviyelerinin etkisi olduğu gibi, şeffaf idare yönetimi, vergilemede yükümlünün adalet ve eşitlik algıları, kamu hizmetlerinin etkinliği ve yararlanma düzeyleri arasındaki farklılık, vergi yönetiminin etkinliği, denetim ve cezaların etkinliği gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006: 140). Kamu hizmetlerinden kaynaklı olumsuz algının oluşmasında en önemli faktörlerin başında nüfus artış hızı ve göçleri saymak doğru olacaktır. Hızla artan nüfus ve göçler dolayısıyla kamu hizmetlerinin etkin sunulabilmesi önlenmekte ve bu sayede bölgeler arası dengesizlikler oluşmaktadır. Ağırlaşan yaşam koşulları, işsizlik, ücretlerin düşüklüğü gibi faktörlerinde etkisiyle toplumun değer yargıları kayıtdışılık konusunda ciddi tahribata uğramaktadır (Özsoylu, 1996: 113). Bu durum bölgeler arası hizmet farklılıkları ve kalitelerine yansiyarak toplumsal anlamda kayıtdışılığa karşı tutarlı bir bilincin oluşmasını engellemektedir.

Vergi ahlakı ve vergi bilincinin geliştiği toplumlarda vergi ahlakının ve bilincinin gelişmediği toplumlara göre kayıtdışı faaliyetler daha düşüktür. Bu bilinç düzeyi kişilerin kamu harcamalarının ancak ödedikleri vergilerle karşılanabileceği bilincinin gelişmesiyle mümkündür. Bu durum için ilk koşul ise kamu harcamalarının etkin ve

verimli sunulmasıdır. Ancak bu sayede mükellefler ödedikleri vergilerin etkin kullanıldığı fark edecek ve bu sayede vergi ahlakı ve vergi bilinci seviyeleri gelişebilecektir. Bunun için idarede yolsuzluk ve rüşvet algısının yüksek olmaması, kamu kaynaklarının israf edilmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin vergi bilinci ve vergi ahlakının yüksek olması buna bağlı olarak kayıtdışı ekonominin payının daha düşük seviyede olmasının bir tesadüf olmadığı söylenebilmektedir.

Mükelleflerin temelde kayıtdışı yönelimi ödeyecekleri vergilerin gelir azaltıcı etkisinden kaynaklanmaktadır. Rasyonel tercihler teorisine ait “homo economicus” insan modeline göre insan faydasını maksimize, içsel maliyetlerini ise minimize etmek istemektedir. Bu çerçevede bireyler imkanları dahilinde içsel maliyetlerini minimum, faydalarını ise maksimuma yaklaştıracak tutumları benimserler (Sugözü, 2010: 45). Bu sebep dolayısıyla bütün koşullar kayıtlı ekonomiyi sağlayacak şekilde tesis edilse bile bireylerin kayıtdışı algısı açık olacaktır. Bütün koşulların sağlıklı işlemediğini söylemekte zor olmayacağından mükelleflerin faydasının kayıtdışına girdiğinin anlaşılacağı zarardan fazla olduğunu düşündüğü durumda kayıtdışına yönelmeleri beklenmelidir.

İçinde bulunulan ülke yapısının kronikleşmiş sorunları bazı durumlarda kayıtdışılığın belirleyiciliğinden olabilmektedir. Toplumun devlet kurumlarında ve yöneticilerin şahıslarının rüşvet ve yolsuzluğu kendilerine bir yol olarak benimsediği görüşü, kamu harcamalarının etkinsizliği ve uzun yıllarca sağlanamamış ekonomik gelişmişlik, toplumda adalet olmadığına yönelik kökleşmiş düşünceler çözülmesi gereken kronikleşmiş sorunlara örnektir. Bu sorunları çözmenin kolay olmadığı, toplumsal değişimlerin ve geçmiş izlerin bir anda değişmesinin imkansız olduğu da bilinmelidir.

2.5. Kayıtdışı Ekonominin Etkileri

2.5.1. Makroekonomik Etkileri

Kayıtdışı faaliyetler devletin bilgisi olmaması sebebiyle ekonomik göstergelerin doğru belirlenmesinde sorun teşkil ederler. Kayıtdışı faaliyetler istatistiki anlamda ülkenin refah düzeyi, cari açık, enflasyon, gelir dağılımı, istihdam gibi temel verilerin belirlenmesinde olumsuz etkiye sebep olmaktadır (Bilen, 2007: 134). Bu durum

verilerin eksik ve hatalı hesaplanması, bu veriler dikkate alınarak oluşturulacak ekonomi ve sosyal politikaların uygulamalarının başarısız olmasına sebep olmaktadır.

Kayıtdışı ekonomiye dahil olan birimler, yüksek oranlı ve devamlı olarak artan bir enflasyon vergisine muhatap olduğunda satın alma gücünü korumak amacı ile efektif yabancı paraya (Euro veya Dolar) yönelmekte ve efektif yabancı para talebi artmaktadır. Böylece serbest piyasa–resmi piyasa döviz fiyatları rekabeti başlar ve kur makası sorunu büyür. Yerli paradan kaçış yabancı paraya yöneliş devletin ekonomik faaliyetlerine olan güvenin azalmasına yol açmaktadır (Altuğ, 1999: 482).

Kayıtdışı faaliyet gösteren firmalar kayıtlı ekonomiye dahil olmaları durumunda katlanacakları maliyetler rekabet güçlerini zorlayıcı etkiye sahip olursa bu durum şirketleri kayıtlı ekonomiye dahil olmaktan uzak tutar. Kayıtlı ekonomiye dahil firmaların vergi, sosyal güvenlik gibi harcamaları dolayısıyla rekabet edememesi ya firmaların piyasadan çekilerek piyasayı kayıtdışı firmaların tekeline bırakması sonucuna ya da vergi kaçakçılığı yapması sonucuna yol açar.

Kayıtdışı faaliyetler her zaman olumsuz etkiye sahiptir demek doğru değildir. Gelişmiş ekonomilerde yarattığı katma değer sonucu elde edilen gelirin resmi ekonomide harcanması ilave büyüme rakamları sağlamaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde ise vergi matrahını aşındırması sonucu yatırımların ve büyümenin azalmasına sebep olmaktadır. Nitekim Akalın ve Kesikoğlu (2007: 85) tarafından yapılan çalışmada kayıtdışı ekonominin Türkiye ekonomisinde pozitif etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra uzun vadede gelirlerin azalması, kayıtlı ekonomi üzerindeki vergi yükünün artmasına ve kayıtlı ekonomiden kaçışın hızlanmasına sebep olur (Önder, 2012: 46). Devletin gelirlerinin uzun vadede azalması sonucu kamu harcamaları azalarak devletin ekonomideki payı azalır. Bu durum sonucu devletin ekonomik büyümeye yardımcı altyapı harcamaları da azalır.

Kısa vadede kayıtdışı faaliyetler istihdam ve üretim faaliyetleri dolayısıyla büyümeye olumlu etkide buldukları söylenebilmektedir. Kayıtdışı istihdam piyasada elde edilen gelirin harcanması sonucu talep yaratır ve çarpan etkisinin ekonomi içindeki büyüklüğüne bağlı olarak milli gelir seviyesi yükselir(Bakkal, 2007: 89). Bununla birlikte resmi göstergelere göre ekonomik kriz yaşanması beklenen ülkelerde ekonomiler krize girmeden bu dönemleri atlatabilirler. Bu yönüyle de kayıtdışı ekonomi refah koruyucu ve de sosyal patlamayı geciktirici etkisi vardır (Bakkal, 2007: 90).

Kamu gelirlerinin azalması, devletin borçlanma ihtiyacını artırarak faizlerin yükselmesine sebep olmaktadır. Devletin en büyük borç talep eden konumunda olması dolayısıyla bankaların kullandıracakları kredileri özel sektöre vermek yerine daha yüksek faiz vermeye razı olacak devlete kullandırmaları beklenir. Bu durum sonrası yatırımların azalması ve ekonomik büyümenin yavaşlanması beklenecektir. Faizlerin artmasıyla birlikte enflasyonun artması, yatırımların azalması dolayısıyla da istihdamın azalması durumları gerçekleşecektir. Devletin borçlanmayı toplumun orta ve üst gelir seviyesindeki kişilerden yapması gelir dağılımını bozucu etki yapacaktır. Devletin vergiler yoluyla topladığı kaynaklarının faiz ödemeleri şeklinde orta ve üst gelir seviyesindeki kişilere aktarımı var olan gelir adaleti dengesizliğini iyice bozacaktır. Bunlarla birlikte kayıtdışıya yönelen şirketlerin daha düşük bedellerle mal ve hizmetlerini satma olanakları piyasada haksız rekabet oluşturur. Sermayenin ekonomik büyüme yönünden etkin olmayan, vergisel avantajların büyük ve vergi yükünde göreceli olarak daha düşük olduğu alanlara kaymasına sebep olmaktadır (Altuğ, 1999: 480). Çalışanların ise işverene karşı pazarlık gücünün kırılmasına sebep olarak kayıtdışı ekonomi üretimin etkinliğini sağlayan personel kalitesini de olumsuz anlamda etkiler. Daha düşük ücret ve daha az sosyal haklara razı olan kesim mal ve hizmet üretiminin kalitesini de olumsuz anlamda etkilemektedir.

2.5.2. Kamu Maliyesine Olan Etkileri

Kayıtdışı ekonomi sonucu vergilerin tam ve zamanında tahsil edilememesi durumunda devletin gelir kaynağında meydana gelen azalma bütçe açıkları yaratır. Gelirlerde yaşanan bu azalma yeni vergi koyma yoluyla ya da var olan vergilerin oran ve miktarlarını artırmak yoluyla finanse edilir. Yeni vergi koyma veya uygulanan vergilerin oranlarının artırılması durumu mükelleflerin kayıtdışıya yönelmesine sebep olurken bununla birlikte vergi tabanının aşınmasına da sebep olur.

Vergi gelirlerinin artabilmesi ve vergi adaletinin sağlanabilmesi için vergi mükellef sayısının da ekonomik büyümeye bağlı gelişmesi gerekmektedir. Kayıtdışı faaliyetlerin azalması sonucu vergi mükellef sayılarının artacağını söylemek doğru olacaktır. Kayıtdışı faaliyet yürüten işletmelerin kayıtlı ekonomiye geçmesi hem vergi gelirlerini yükseltecek hem de vergi mükellef sayılarını artırarak vergi tabanının genişlemesine, vergi adaletinin yerleşmesine katkıda bulunacaktır. Siyasi partilerin seçim beyannemelerinde vergi mükelleflerini artırmaya yönelik çok istekli vaadlerinin

olmayışı, kayıtdışılıkta kalmakta ısrar eden kişilerin kayıtlı ekonomiye geçişleri sonrası seçmen tercihlerinin değişeceği ve oy kaybına uğrayacakları tereddütünden ileri gelmektedir (Altuğ, 1999: 421).

Bunun dışında başvuru ve sosyal tepki toplamamak amacıyla daha rahat uygulanabilen borçlanma yöntemi, oluşan bütçe açıklarının finansmanında en yoğun kullanılan metottur. Bütçe açıklarının finansmanı kamu harcamalarının etkin kullanımı engelleyerek gelirlerin borçlanma ve faize harcanmasına sebep olmaktadır. Borç ve faiz ödemelerinin büyüklüğüne bağlı olarak eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri gibi temel kamu harcamaları bu durumdan olumsuz anlamda etkilenir. Bununla birlikte borçlanma yoluyla bütçe açıklarının karşılanması faiz oranlarını artırarak kamu borçlanma maliyetini artırır (Sarılı, 2002: 43). Bunun sonucunda da bütçe açıkları artar ki bu durum bütçe açıklarının finansmanı için borçlanmayı zorunlu kılmasının yanı sıra bir yandan da mali disiplinin bozulması sonucu bütçe açıklarını artırıcı etki yapar.

Ücretlilerin gelir vergisi içerisindeki payının yüksekliği ve tüketim üzerinden alınan vergilerin büyük kısmının tüketim eğilimi yüksek alt ve orta gelir sınıfindan kimselerce karşılanması yaşanan vergi adaletsizliğini gösteren en önemli verilerdendir. Halihazırda dolaylı vergi oranları %70 seviyesine yaklaşmıştır. Bu vergi adaletsizliği kayıtdışı ekonominin büyük kısmının milli gelir kapsamına girip vergi mükellefi kapsamına girmediğine işarettir. Bu durum vergi kaybına sebep olmakta birlikte, vergi adaletsizliğine, vergi karşıya gönüllü uyumun bozulmasına ve toplumda vergi kaçırmanın normal bir davranış olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Kamu maliyesi açısından bu durumun en önemli sonucu uzun vadede mükellef sayıları açısından en önemli kesimi oluşturan ücretli kesimin uzun vadede vergi adaleti ve devlet algısındaki bozulmadır (Altuğ, 1999: 415).

Kamu maliyesi açısından diğer bir önemli sonuç ise kayıtdışı istihdamdır. Kayıtdışı istihdam sadece kayıtdışı çalışan kesimin uğradığı haksızlık ve adaletsizlik olarak kendini göstermemekte aynı zamanda kayıtlı çalışan kesiminde haklarını savunmasının önüne geçmektedir. Bununla birlikte tek başına kayıtdışı istihdamın olumsuz sonuçlar doğurduğunu söylemek çokta doğru değildir. Nitekim özellikle gelişmemiş ekonomiler için yarattığı istihdam oranları önemlidir. Hiç geliri olmayan ya da düşük gelirli bireylerin gelir seviyelerini yükseltmesi, vergi, prim gibi mali sorumluluklardan uzak olan küçük işletmelerin rekabet edebilirlik seviyelerini artırması sebebiyle olumlu

etkileri olduğu da söylenebilir (Karaaslan, 2010: 143). Yinede kayıtdışı istihdamın olumsuz sonuçlarının olumlu sonuçlarına göre daha önemli ve öncelikli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim kayıtdışı çalışan işçilerin iş kazası ve herhangi bir rahatsızlık geçirmeleri durumunda sosyal güvenlik tedavi imkanlarından yararlanamazlar. Bununla birlikte kendinden başka bakmakla yükümlü olduğu kimselerinden sağlık güvenceleri olmamaktadır (Karaaslan, 2010: 146). Kaçak çalıştırılan işçi düşük ücretle, iş sağlığı ve güvenliğinden yoksun ve her işten çıkarılma riskiyle yaşamaktadır (Sugözü, 2010: 62). Bütün bunların yanı sıra yabancı işçilerin daha düşük ücretlere çalışmaya razı olması ve daha kötü çalışma koşullarını kabul etmesi mevcut çalışan kesimin istihdam konusunda ikameleri olmalarına sebep olmaktadır. Bu durum işsizliği artırırken mevcut çalışanların sendika, zam, iş koşullarının iyileştirilmesi gibi taleplerinden vazgeçmelerine sebep olmaktadır. Bu gibi sosyal etkilerinin yanı sıra sosyal güvenlik kurumu prim kaybına yol açarak bütçeden sosyal güvenlik kurumunun finansmanı için daha çok bütçeden pay ayrılmasına sebep olmaktadır. Kayıtdışı istihdamın doğal sonucu olarak gelir vergisi içerisindeki stopaj yoluyla toplanan vergilerin payı da düşerek vergi kaybı oluşacaktır.

2.5.3. Sosyal Yapıya Olan Etkileri

Kayıtdışı ekonomi ilk olarak hukuk kurallarına uyulmaması anlamına gelmektedir. Kanunda yazılı olan ekonomik kurallara uyulmayışı başta ekonomik davranışlar olmak üzere toplumun tüm kesiminde sisteme karşı sorumlu davranmamaya yol açar. Bu durum toplumdaki moral değerlerini yozlaştırarak suçun hoşgörülmesi durumunu ortaya çıkarır. Anayasamızın 73. Maddesinde “Herkes kamu harcamalarını karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.” yer almaktadır. Kayıtdışı ekonomiye tabi kişilerin bu maddeye göre “Mali Güce Göre Vergi Ödeme İlkesi” ve bununla birlikte kamu harcamalarının finansmanına katılmayıp üretilen hizmetlerden faydalanmaları suretiyle kamu hizmetlerinden yararlanma ve eşit durumda olanların eşit muameleye tabi olması “Eşitlik İlkesi” kurallarını ihlal etmektedirler. Bu ilkeler dışında vergi ve benzeri mali yükümlülükleri düzenleyen bütün yasalarında çiğnendiği söylenmelidir.

Kayıtdışı ekonomi devlete bir başkaldırı olarak gerçekleşmesi durumunda toplumda ekonomik anarşi yaratma ihtimali yüksektir. Enflasyonun yüksekliği, istihdam oranlarının düşüklüğü, yatırım ve üretim oranlarının azalması gibi sorunlarla birlikte

toplumda sosyal barışın bozulması, suç ve suçlu sayısının artması gibi durumların görülmesi muhtemeldir (Altuğ, 1999: 480).

Kayıtdışı ekonominin varlığı durumunda oluşan gelir eksikliğinin kapatılabilmesi için mevcut vergisini ödeyen mükelleflerin ya vergi yükünü artırmak ya da yeni vergiler salmak gerekmektedir. Bunun dışında borçlanmada kayıtdışı ekonomi sonucu oluşan gelir kaybını telafi etmek için kullanılabilir bir yöntemdir. Yeni vergi koymak veya uygulanan vergilerin oranlarını artırmak vergisi ödeyen dürüst mükelleflerin var olan vergi yüklerini dahada artırıcı etki yapmaktadır. Aynı zamanda borçlanma sonrası ödenecek olan faiz ödemeleri de aynı şekilde toplanan gelirlerin etkin bir şekilde harcanamamasına yol açmaktadır. Bütün bu durumlar sonucu toplumda var olan gelir dağılımı adaletsizliğini iyice bozarak vergisini ödeyen dürüst mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu da bozmaktadır.

Kayıtdışı ekonomiyi oluşturan yolsuzluk ve mali suçlar (kara para, tefecilik, fuhuş, kaçakçılık, kumar...) gibi toplum ahlakını temelden etkileyen olayların yayılması, toplumun sosyal yapısını ve huzurunu olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu sebeple kayıtdışı faaliyetlerin mali yönünden çok sosyal etkileri topluma daha derin yaralar açmakta ve kalıcı hasarlara sebep olmaktadır.

Kayıtdışı ekonominin sosyal sonuçlarını tek başına ele almakta mümkün değildir. Nitekim kayıtdışı ekonominin bütün sonuçları birbirini etkilemektedir. Kayıtdışı faaliyetler sonucu vergi gelirlerinin azalması her ne kadar mali sonuçları arasında yer alsada borçlanma sonucu oluşan faiz ödemelerinin toplumsal yansımaları da eksik hizmet alımı şeklinde gerçekleşerek bireylerin devlete ve vergiye bağlılığını sarsmaktadır. Enflasyonun artması ekonomik sonuçları arasında sayılmasına rağmen kişilerin enflasyon sebebiyle uğradıkları gelir kaybı bu kişileri kayıtdışına kalmaya itmektedir. Nitekim bu örnekler neticesinde kayıtdışı faaliyetler sonucu oluşan her durumun bir diğerini tetiklediği ve birinin diğerinden tamamen bağımsız bir durum oluşturduğunu söylemek mümkün değildir.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’ DE VERGİ DENETİMİ VE KAYITDIŞI EKONOMİNİN YAPISI VE DURUMU

3.1. Türkiye’de Vergi Denetiminin Yapısı

Türkiye’de vergi denetimi yapısının ve işleyişinin günümüzdeki hali 10.07.2011 tarihli 646 sayılı ‘Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının Kurulması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname’ ve 13.12.1983 tarihli 178 sayılı ‘Maliye Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’lerin yayımlanması ve üzerlerinde yapılan değişiklikler ile şekillenmiştir.

2011 öncesi parçalı bir yapıya sahip olan vergi denetimi, 646 sayılı KHK’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte vergi incelemesine yetkili olanlar “vergi müfettişi” adı altında birleştirilerek tek yapı altında toplanmıştır. Yine bu KHK ile birlikte Gelir İdaresi’ne doğrudan bağlı olan Vergi Dairesi Başkanları, Vergi Dairesi Müdürleri ve Başkanlığın Merkez ve Taşra Teşkilatında Müdür kadrosunda görev yapanlarda vergi denetimi yetkisine sahiptirler.

Öncesine ait Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığı, Maliye Teftiş Kurulu Başkanlığı, Gelir Kontrolörlüğü Başkanlığı, Vergi Denetmenleri Büro Başkanlığı adındaki vergi denetim kurulları 646 sayılı KHK ile birlikte Vergi Denetim Kurulu bünyesinde birleştirilerek vergi denetimi tek merkeze toplanmıştır (Gerçek, 2011: 75).

Vergi Denetim Kurulu’na ait vergi denetim yetkisi ve Gelir İdaresi’ne bağlı denetim birimleri vergi denetimi yetkisine sahip kurumlarını açıklayarak Türkiye’de uygulanan vergi denetimi yapısına ulaşabiliriz.

3.1.1. Vergi Denetim Kurulu

Vergi Denetim Kurulu, Maliye Bakanlığının merkez kuruluşundaki danışma ve denetim birimleri arasında yer almaktadır¹. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, doğrudan Bakana bağlı olarak Başkan, Başkan Yardımcıları, Grup Başkanları ve Vergi Müfettişleri (Vergi Başmüfettişi, Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcısı)’nden oluşur. Kurula verilen görevlerin yerine getirilmesinde, uzmanlaşma ve işbölümünün sağlanması

---

¹ Bkz. (178 Sayılı KHK, m, 19/a).

amacıyla uygun görülen yerlerde Bakan onayı ile doğrudan Başkanlığa bağlı olmak üzere aşağıdaki grup başkanlıkları ihtiyaca göre birden fazla sayıda kurulabilecektir. Bu grup başkanlıkları;

- a) Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı.
- b) Büyük Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı.
- c) Organize Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Grup Başkanlığı.
- ç) Örtülü Sermaye, Transfer Fiyatlandırması ve Yurtdışı Kazançlar Grup Başkanlığı şeklindedir.

Kurula verilen görev ve yetkiler ise şu şekildedir²;

- a) Vergi Usul Kanunu ve diğer gelir kanunları kapsamında vergi incelemeleri yapmak.
- b) Her türlü bilgi, veri ve istatistiği toplamak suretiyle oluşturulacak Risk Analiz Sistemi üzerinden mükelleflerin faaliyetlerini gruplar ve sektörler itibarıyla analiz etmek, mukayeseler yapmak ve bu suretle risk alanlarını tespit etmek.
- c) Vergi yükümlülüklerine ilişkin ihbar ve şikayetleri değerlendirmek.
- ç) Vergi incelemelerinde Gelir İdaresi Başkanlığı ile gerekli eşgüdümü ve işbirliğini sağlamak.
- d) İnceleme ve denetim sonuçlarını izlemek, değerlendirmek ve istatistikler oluşturmak.
- e) Vergi inceleme ve denetimleri ile raporlamaya ilişkin standart, ilke, yöntem ve teknikleri geliştirmek, inceleme ve denetim rehberleri hazırlamak, vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların uyacakları etik kuralları belirlemek.
- f) Vergi Müfettişlerinin mesleki yeterlik ve yetkinliklerinin sağlanması ve artırılması için gerekli çalışmaları yapmak, bu amaca katkı sağlamak üzere kalite güvence sistemini geliştirerek uygulamak.
- g) Performans değerlendirme sistemi oluşturmak ve Vergi Müfettişlerinin performansını bu sisteme göre değerlendirmek.
- ğ) Vergi kaçırma ve vergiden kaçınma alanındaki gelişmeler ile bunların ortaya çıkarılması ve önlenmesine yönelik yöntemler konusunda araştırmalar yapmak.
- h) Vergi mevzuatı ile ilgili görüş ve önerilerde bulunmak.

---

² Bkz. (646 Sayılı KHK, m, 20).

- 1) Bakan tarafından verilen teftiş, inceleme, denetim ve soruşturmaları yapmak.
- i) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.

3.1.2. Gelir İdaresi Başkanlığı'na Bağlı Denetim Birimleri

VUK'un 135. Maddesinde "Gelir İdaresi Başkanlığının merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarında görev yapanlar her hal ve takdirde vergi inceleme yetkisine haizdir." İfadesiyle Gelir İdaresi Başkanlığı'na da vergi inceleme yetkisi tanınmıştır. Kanundan yola çıkarak Vergi Dairesi Başkanları, Vergi Dairesi Müdürleri ve Başkanlığın merkez ve taşra teşkilatında Müdür kadrosunda görev yapanlarda, vergi incelemesi yetkisine sahiptir.

3.1.2.1. Vergi Dairesi Başkanları

Resmi Gazete'de yayımlanan 07.09.2005 tarihli 9064 sayılı Vergi Dairesi Başkanlıkları Kuruluş ve Görev Yönetmeliği karar ile kurulan Vergi Dairesi Başkanlıkları iş hacmi yüksek 29 ilde bulunmaktadır. Vergi Dairesi Başkanlıkları buldukları illerde Gelir İdaresi Başkanlıkları'nın en üst düzey makamıdır (GİB, 2005: 4).

2011 yılı itibariyle 29 farklı ilde 30 noktada bulunmaktadır. Bir tanesi İstanbul'da doğrudan büyük mükelleflere odaklı hizmet sunmak için "Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı" adı altında kurulmuştur (GİB,2012: 4)

Vergi Dairesi Başkanlıklarının görevleri aşağıdaki verildiği gibidir³ ;

- a) Vergi Dairesi Başkanlığı; yetki alanı içindeki mükellefi tespit etmek,
- b) Vergi ve benzeri mali yükümlülüklerle ilişkin tarh, tahakkuk, tahsil, terkin, tecil, iade, ödeme, muhasebe ve benzeri işlemleri yapmak,
- c) Bu işlemler ile personel atama, disiplin, terfi, sicil, harcırah ve benzeri özlük işlemlerinden dolayı idarî yargı mercileri nezdinde yaratılan ihtilaflarla ilgili olarak bu merciler nezdinde talep ve savunmalarda bulunmak,
- d) Gerektiğinde temyiz ve tashihi karar talebinde bulunmak, yargı kararlarının uygulanması işlemlerini yürütmek,
- e) Vergi uygulamalarını geliştirmek ve iyileştirmek,
- f) Mükelleflere kanunların uygulanması ile ilgili görüş bildirmek,

---

³Bkz. (5345 Sayılı Kanun, m, 24).

- g) Mükellefi hakları konusunda bilgilendirmek ve uygulamalarında mükellef haklarını gözetmek,
- h) Mükellef hizmetleri ile bilgi işlem, istatistik, bilgi toplama, eğitim, satın alma, kiralama, vergi inceleme ve denetimi, uzlaşma, takdir ve benzeri görevleri ve işlemleri yürütmektir.

3.1.2.2. Vergi Dairesi Müdürleri

Gelir İdaresi Başkanlığın taşra teşkilatı, 5345 sayılı kanunda belirtilen Vergi Dairesi Başkanlığı'nın bulunmadığı yerlerde bu başkanlığının kanununun 24 ve 25'nci maddesindeki görev yetkilerine Vergi Dairesi Müdürleri haizdir⁴.

VUK'un 135. Maddesi gereğince vergi dairesi müdürleri vergi incelemesi yetkisine sahiptir. Ancak bunların idari görevleriyle sebebiyle vergi incelemelerindeki payı düşüktür (Çelikkaya ve Tekin, 2011: 226)

3.1.2.3. Merkez ve Taşra Teşkilatında Müdür Kadrosunda Çalışanlar

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatında "müdür" kadrosunda görev yapan personel, VUK' un 135'nci maddesine göre her hal ve takdirde vergi inceleme yetkisine sahiptir. Ancak bunlarında idari görevleriyle sebebiyle vergi incelemelerindeki payı düşüktür (Çelikkaya ve Tekin, 2011: 226).

Aşağıdaki tabloda Gelir İdaresi Başkanlığı'nın unvanlarına göre personel sayıları verilmiştir.

Tablo 1
Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Unvanlarına Göre Personel Sayıları

Merkez		Taşra	
Gelir İdaresi Başkanı	1	Vergi Dairesi Başkanı	26
Gelir İdaresi Başkan Yardımcısı	6	Vergi Dairesi Grup Müdürü	46
Gelir İdaresi Daire Başkanı	15	Vergi Dairesi Müdürü/Müdür	509
Gelir İdaresi Grup Başkanı	28	Vergi Dairesi Müdür Yardımcısı/Müdür Yardımcısı	1096

⁴ Bkz. (5345 Sayılı Kanun, m, 20).

Tablo 1'in Devamı

1.Hukuk Müşaviri	1	Avukat	201
Başkanlık Müşaviri	6	Gelir Uzmanı	17060
Müdür	12	Araştırmacı	21
Devlet Gelir Uzmanı	110	Gelir Uzman Yardımcısı	3847
Mali Hizmetler Uzmanı	8	Şef	707
Mali Hizmetler Uzman Yardımcısı	5	Diğer Personel	16000
Şef	13	Memur	431
Memur ve Diğer Personel	380		
Toplam	765	Toplam	39967

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Faaliyet Raporu, 2015, 23

<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2014/faaliyetraporu2014.pdf>

3.2. Türkiye' de Vergi Denetiminin Durumu

Türkiye' de vergi denetimi; vergi denetim kadroları (vergi incelemesine yetkili olanlar), denetim sayıları, incelenen/bulunan matrah farklı itibariyle 2002-2014 yılı gelişme göstermiştir. Bu yıllar itibariyle ortalama denetim oranı yüzde 2,7' dir (Tablo 2). Denetim oranları en yüksek 2002 yılında yüzde 4,9 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılına ait denetim elemanı başına düşen mükellef sayısı 443' dür (Tablo 3). İncelenen matrah/bulunan matrah farkı 2010 yılında %471 ile en yüksek 2013 yılında %31 ile en düşük seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 4).

Denetim oranlarının düşük gerçekleşmesinde en önemli neden personel yetersizliğidir. Vergi incelemesine yetkili vergi müfettişi ve vergi müfettiş yardımcıları 2014 yılında 5550 kişidir. Vergi denetim elemanı yetersizliği ve mevcut personelin idari yükleri sebebiyle denetim oranları düşük gerçekleşmektedir. Denetim elemanı başına düşen mükellef sayısı oldukça yüksektir. Her bir mükellef için ortalama 4 gün denetim süresi verilse bile 5 yıl içerisinde denetim elemanının bütün denetimleri gerçekleştirmesi mümkün olmamaktadır. Yine de denetimlerin başarılı olması için her bir mükellefin denetlenmesi gerekmemektedir. Kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu sektörlerde yapılan denetimler dürüst mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artıracak, vergi tabanını genişletecek aynı zamanda toplumda kanunlara ve devlete olan inancın pekişmesine yardımcı olacaktır. Bununla birlikte vergi denetimlerinin caydırıcılığı bu

mükellefler genelinde toplumun büyük kısmına ulaşabilecektir. Her bir mükellefi denetlemenin imkânsızlığı ve gereksiz oluşu otomasyon sisteminin önemini artırmaktadır. Sistem üzerinden mükelleflerin mal beyanları, gelir artışları, tapu dairesi, belediye gibi kurumlardaki mali bilgileri de kontrol edilerek mükellefi denetlemek mümkündür. Otomasyon süresi denetimlerde ayrılan süreyi kısaltmak, personelden tasarruf yapmak ve daha çok mükellefe ulaşmak açısından oldukça önemlidir. 2010 yılı itibariyle Gelir İdaresi Başkanlığı'nda otomasyon kapsamına alınmayan idare kalmamıştır (Bilginli, 2011: 175). Otomasyon sisteminin yaygınlığı kadar kullanılabilirliği ve yerleşmesi de önemlidir. Bu sebeple yıllar içerisinde denetimlere olumlu katkı yapacağını söylemek mümkündür.

3.2.1. Vergi Mükelleflerinin Denetlenme Oranı

Denetim oranı ile denetim sayısının, ülkemizdeki mevcut gerçek usulde vergilendirilen mükellef sayısına oranı alınarak vergi denetiminin etkinliği ölçülmeye çalışılmaktadır (Acar ve Merter, 2004: 16).

Tablo 2
Vergi Mükelleflerinin Denetlenme Oranları

YILLAR	DENETİM SAYISI (1)	MÜKELLEF SAYISI (2)	DENETİM ORANLARI (1/2)
1999	51.731	2.548.418	2,03
2000	60.335	2.388.850	2,52
2001	68.132	2.334.209	2,91
2002	113.244	2.315.241	4,89
2003	68.251	3.896.382	1,75
2004	153.881	4.031.702	3,81
2005	104.578	3.876.305	2,69
2006	110.442	3.937.878	2,80
2007	135.847	4.027.665	3,37
2008	113.073	4.035.013	2,80
2009	92.752	4.103.583	2,26
2010	101.981	3.753.669	2,71
2011	127.765	3.462.338	3,69
2012	124.507	4.428.127	3,55
2013	149.314	4.330.113	2,90
2014	188.654	4.225.865	2,24
TOPLAM	1.738.487	57.695.398	2,70

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporları 1999-2014 raporları ve Vergi Denetim Kurulu Faaliyet raporlarından derlenmiştir. <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari>,
<http://www.vdk.gov.tr/default.aspx?nsw=Zv2b3A2xkCpcV+lewJJuQw==&nm=1015>
Erişim:25.01.2014

Ortalama gerçekleşen vergi denetim oranı 2,70'dir. En yüksek denetim oranı 2002 yılında 4,89 olarak gerçekleşmiştir. En düşük denetim oranı ise 2003 yılında 1,75 olarak gerçekleşmiştir.

VUK' un 114. maddesinde, vergi alacağı doğduğu takvim yılını takip eden ilk 5 yıl içinde tarh ve mükellefe tebliğ etmek zorunludur. Aksi takdirde vergi alacağı zamanaşımına uğrayacaktır. Vergi denetimlerini düşüklüğü mükellefleri rahatlatmakta ve mükelleflerin kayıtdışına çıkma konusundaki caydırıcılığını engelleme konusunda olumsuz etkiye yol açmaktadır (Organ, 2008: 160). Her mükellefin en az bir defa tarh zamanaşımına uğramamasını sağlamak için vergi denetimi oranlarının en az %20 olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Gerçekleşen denetim oranları ise bunun çok uzağındadır.

Tablo 3
Denetlenen Vergi Mükellefi / Denetim Elemanları Sayısı Oranı

YILLAR	DENETLENMESİ GEREKEN MÜKELLEF SAYISI (Gelir Vergisi+Kurumlar Vergisi) (1)	DENETİM ELEMANI SAYISI (2)	HER BİR DENETİM ELEMANINA DÜŞEN MÜKELLEF SAYISI (1/2)
2001	2.334.209	2277	1025
2002	2.315.241	2451	945
2003	2.340.742	2787	840
2004	2.406.661	3066	785
2005	2.284.665	4401	519
2006	2.321.700	3930	590
2007	2.358.935	4110	574
2008	2.342.544	3992	587
2009	2.324.094	4115	565
2010	2.345.325	4681	501
2011	2.367.721	4802	493
2012	2.422.975	4977	487
2013	2.472.658	5160	479
2014	2.460.281	5550	443

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi İstatistikleri <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=271>
Erişim:25.01.2014, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı İnsan Kaynakları
<http://www.vdk.gov.tr/default.aspx?nsw=Zv2b3A2xkCpcV+lewJJuQw=-H7deC+LxBI8=&nm=1015>
Erişim:25.01.2014, Maliye Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü,
<http://www.pergen.gov.tr/istatistikler.html>, Erişim:25.01.2014 sayfalarından faydalanılarak tarafıma oluşturulmuştur.

Denetimde etkinliğin en öncelikli şartı denetim yapacak personel sayısıdır. Yıllara göre incelendiğinde kişi başına düşen denetim elemanı sayısında görece bir artış olsa bir denetim elemanına düşen ortalama mükellef sayısı 2014 yılı itibarıyla 443' dür. Denetimden beklenen sonucun elde edilmesi, sadece denetim elemanı sayısına bağlı değildir. Bununla birlikte denetimi gerçekleştiren bu elemanların, iyi yetişmiş, mevzuata hakim, vergiyi doğuran olayı tüm yönleriyle kavrayabilme yetisine sahip olmaları ve bunlarla birlikte yargı içtihatlarını izleyebilmeleri de gereklidir. Denetimde etkinlik, ancak bu nitelikteki elemanlarla yapıldığında kendisinden beklenen yansımayı gösterecektir (Candan,2004: 267).

Tabloda yer alan denetim elemanı sayısına vergi dairesi müdürleri ve Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde merkez ve müdür kadrolarında çalışan görevlilerde dahildir. Fakat bu kişilerin idari görevleri sebebiyle vergi denetiminde yeterince ve etkin görev aldıklarını söylenemez. Bu kişilerin denetim faaliyetleri de dairede gerçekleştirilen biçimsel denetimin ötesine geçememektedir (Candan, 2004: 263). Bununla birlikte yardımcı kadrolarında görev alan ve stajyer kadrolarında görev alan denetim elemanlarının etkin denetim için denetim elemanlarında bulunması gereken yeterli tecrübeye sahip olmadıkları bilinmektedir. Vergi kayıp ve kaçaklarında çok farklı yöntem ve olaylar olması sebebiyle bunlara hakim olabilmek şüphesiz uzun bir mesleki tecrübeyi gerektirmektedir. Bu bilgiler ışığında hesaplama dahil edilen bu kadrolarında hesaplama dışında bırakılması, etkin denetim gerçekleştirebilecek personel sayısını azaltacak dolayısıyla denetçi başına düşen mükellef sayısının daha da artmasına yol açacaktır.

Tablo 4
İncelenen Matrah / Bulunan Matrah Farkı Oranı

YILLA R	İNCELENEN MATRAH	BULUNAN MATRAH FARKI	KAYIP KAÇAK ORANI
2001	7.289.622.510	13.478.317.678	%184
2002	13.863.392.055	7.971.330.648	%57
2003	25.563.195.271	18.834.977.142	%73
2004	22.124.052.747	18.712.916.620	%84
2005	32.548.467.217	38.715.354.165	%118
2006	46.796.638.680	47.419.483.413	%101
2007	63.409.073.436	30.450.980.150	%48
2008	78.838.889.618	211.092.889.340	%267
2009	125.603.952.419	97.972.236.206	%78
2010	37.047.960.000	174.546.400.000	%471
2011	103.594.706.000	42.954.597.000	%41
2012	437.402.443.234	131.000.851.812	%33
2013	123.422.462.220	39.378.004.491	%31
2014	295.929.623.524	71.210.145.574	%41

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporları 1999-2014 , <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari>, Maliye Bakanlığı Faaliyet Raporları 2006-2014 <http://www.sgb.gov.tr/Sayfalar/IdareFRaporu.aspx> , Vergi Denetim Kurulu Faaliyet Raporu 2014 <http://www.vdk.gov.tr/default.aspx?nsw=Zv2b3A2xkCpcV+lewJJuQw==H7deC+LxBI8=&nm=1015> raporlarından faydalanılarak tarafımca oluşturulmuştur.

Matrah farklarının oranlarına bakıldığında en yüksek fark %471 ile 2010 yılında gerçekleşmiştir. En düşük fark ise %31 ile 2013 yılında gerçekleşmiştir. Etkin denetim açısından bulunan matrah farkları kadar hazineye aktarılan miktarlar ve kayıtlına alınmış kayıtlı olmayan mükellef sayıları da önemlidir. Etkin denetim açısından değerlendirildiğinde incelemelerin vergiyi doğuran olayın nasıl gerçekleştiğine yönelik derinlik kazanması gerekmektedir. Bulunan matrah farklarının ise dava konusu yapılması sonucu idarenin aleyhine karar çıkma ihtimali her zaman yüksek olduğu bilinmektedir (Tekin ve Çetinkaya, 2011: 212).

3.3. Türkiye’de ve Dünyada Kayıtdışı Ekonominin Durumu

Kayıtdışı ekonomi tanımı gereği istatistiksel olarak izlenememe (resmi istatistikler ve vergi idaresi) anlamındadır (Savaşan, 2011: 9). Herhangi bir istatistiki veri ile

açıklanamayan kayıtdışı ekonomi kavramını tam anlamıyla ölçmek imkansız olsa da kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü tahmin edebilmek adına bazı yöntemler geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu yöntemlerin uygulanması aşamasında aynı yöntemi veya aynı ülke için farklı yöntemleri uygulayan araştırmacılar birbirinden farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu kayıtdışı ekonomiyi hesaplama yöntemleri tamamen gerçeğe yakın olmasa da birbirleriyle karşılaştırmaları halinde gerçek büyüklüğü konusunda fikir edinmemizi sağlamaktadır. Kayıtdışı ekonomiyi ölçmeye yönelik yöntemler aşağıdaki gibidir.

Tablo 5
Kayıtdışı Ölçme Yöntemleri

DOĞRUDAN YÖNTEMLER	Yöntem	Özellikleri
	Anket Yöntemi	Anket yöntemi, mükelleflere birebir yöneltilen sorular üzerinden bir yüzdeye ulaşmayı amaçlar. Bu yöntem bireylerin doğru cevap vermeyecekleri, verseler bile cevapların tam olarak gerçeği yansıtmayacağı düşüncesiyle eleştirilmektedir (Savaşan, 2004: 4).
	Vergi Denetimi Yöntemi	Denetimlerde bulunan beyan edilen gelir ile denetimlerde sonucu ortaya çıkarılan gerçek gelir arasındaki farkın kayıtdışı ekonomi rakamlarını verdiği yöntemdir. Bu yöntem denetimlerin azlığı ve denetimlerin yıllık olması sebebiyle eleştirilmektedir (Özçelik ve Özcan, 2006: 178).
	Elektrik Tüketimi Yaklaşımı Yöntemi	Her ekonomik faaliyetin elektriğe ihtiyaç duyulduğu düşünülerek yapılan bu çalışma toplam tüketilen elektrik miktarı ile GSMH artış hızının eşit olduğu düşünülerek hesaplanmaktadır. Bu yöntemin eksik tarafları, ekonomik faaliyetlerin tek girdisi elektrikmiş gibi hesaplama yapması, elektrik kullanım esnekliğini hesaplamaması, teknolojik gelişmeler sonucu elektrik tasarruf oranlarını dikkate almaması ve söz konusu ölçümlerde de kaçak elektrik kullanımı olabileceğidir (Us, 2004: 32)
DOLAYLI YÖNTEMLER	Nakit Oranı Yöntemi	Nakit oranı yönteminde, kayıtdışı ekonominin boyutlarını ölçmek için para piyasalarındaki hareketler incelenmektedir. Bu metod da, ekonomide kayıtdışı sektörün olmadığı bir dönem olduğu kabul edilmekte ve dolaşımdaki paranın mevduat oranının zaman içinde sabit kaldığı kabul edilmektedir. Ancak, başka objektif kriterler yoksa, anlamlı sonuçlar elde edebilmek için, yıllar itibariyle dolaşımdaki paranın vadesiz mevduata oranını gösteren C/D değerinin en düşük olduğu yılın baz yıl olarak seçilmesi gerekmektedir. Bu oranın yükselmesi, kayıtdışı ekonominin artması anlamına gelmektedir (Akbulak ve Tahtakılıç, 2003: 23).Günümüzde çek, senet gibi parasal ödemeleri dikkate almaması, kayıtdışı ekonomide paranın dolaşım hızının daha yüksek olması, kredi kartı, ATM gibi uygulamaları dikkate almaması sebebiyle eksik bir yöntemdir.

Tablo 5'in Devamı

Emisyon Hacmi Yöntemi	<p>Bu yaklaşımda, kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü belirlemek için para piyasalarında hareketler izlenmekte ve kayıtdışı ekonomik faaliyetlerde ödemelerin genellikle peşin para ile yapıldığı, çek ve senet gibi ödeme araçlarının kullanılmadığı varsayılmaktadır. Ayrıca, ekonomide kayıtdışı ekonomi olmadığı dönemlerde sürüm hacminin mevduata oranının sabit kalacağı varsayılmakta ve bu oranın zaman içinde artması, paraya olan talebin arttığını ve dolayısıyla kayıtdışı ekonominin de arttığını göstermektedir. Bu yaklaşımın en önemli eksikliği, kayıtdışı ekonomik faaliyetlerde ödeme aracının peşin para olduğunu ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıtdışı ekonomide aynı olduğunu kabul etmesidir. Oysa kayıtdışı ekonomide çek ve senet ile ödeme de yaygındır, ayrıca paranın dolaşım hızı kayıtlı ekonomiye göre daha yüksektir.</p>
Ekonometrik Yaklaşım Yöntemi	<p>Ekonometrik yaklaşımda, diğer parasalcı yaklaşımlarda olduğu gibi, kayıtdışı ekonomilerde işlemlerin nakit para ile yürütüldüğü ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıtdışı ekonomilerde aynı olduğu varsayılmaktadır. Nakit paranın geniş anlamalı paraya oranının, kişi başına düşen reel gelir, mevduat faiz oranı, kamu personel harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranı, ortalama vergi oranı ve enflasyon oranına bağlı olduğunun kabul edildiği bu yöntemde, nakit para talebi bir regresyon analizi ile tahmin edilmektedir. İkinci aşamada ise vergi değişkeni sıfır alınmak suretiyle verginin olmadığı durumda ortaya çıkacak ikinci nakit para talebi tahmin edilmektedir. İki para tahmini arasındaki fark, kayıtdışı ekonomiyle ilgili nakit para düzeyini vermektedir. Son aşamada ise, paranın dolaşım hızından yararlanılarak ve kayıtdışı ekonomiye ilişkin nakit para düzeyi kullanılarak kayıtdışı ekonominin büyüklüğü hesaplanmaktadır (Us, 2004:22).</p>
İstihdam Yaklaşımı Yöntemi	<p>Bu yaklaşımda, nüfusun, sivil işgücü arzının ve istihdamın zaman içinde gelişimi incelenerek kayıtdışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Sivil işgücü arzının toplam nüfusa oranı ile istihdamın toplam nüfusa oranının zaman içinde benzer gelisme göstermesi beklenir. Sivil işgücünün toplam nüfusa oranı belirli seviyede kalırken, istihdamın toplam nüfusa oranının düşmesi, toplam istihdam içinde kayıtdışı ekonomideki istihdamın payının artmasını ifade eder ki bu da kayıtdışı ekonominin büyüklüğü hakkında bilgi verir. Bu yaklaşımın en önemli eksikliği, hesaplamaların yapıldığı dönemin sosyal gelişmelerini ve ikinci iste çalışanları dikkate almamasıdır. Sosyal gelişmelerden bir kısmı istihdamın toplam nüfusa oranını yükseltirken, bir kısmı da sivil işgücünün toplam nüfusa oranını düşürerek sanki kayıtdışı ekonominin küçüldüğü izlenimi yaratarak, bu yöntemin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Sarılı, 2002: 37).</p>
Gayri Safi Milli Hasıla Yöntemi	<p>GSMH'nın hesaplanmasında genellikle üretim, gelir ve harcama yöntemleri olmak üzere üç farklı yöntem kullanılır. Bu yöntemlerin hangisi kullanılırsa kullanılsın GSMH rakamlarının esit çıkması gerekir. Ekonomide kayıtdışı ekonomi nedeniyle, farklı yöntemler ile hesaplanan GSMH rakamları da farklı çıkmakta; gelir yöntemi ile bulunan rakam en düşük, harcama yöntemi ile bulunan rakam ise en büyük GSMH değerini vermektedir. Bu yaklaşıma göre, harcama yöntemi ile bulunan GSMH ile gelir yöntemi ile bulunan GSMH rakamları arasındaki fark, kayıtdışı ekonominin büyüklüğü hakkında bilgi verir. Ancak, döviz, altın gibi tasarruf araçlarına yatırım eğiliminin yüksek olduğu dönemlerde ve yurt dışına transferin varlığında bu yaklaşımda sağlıklı bir sonuç vermeyebilir (Temel ve diğerleri, 1994: 12).</p>
Model Yöntemi	<p>Bu yöntem kayıtdışılığı tahmin etmeye çalışırken kayıtdışı ekonominin sebepleri ve etkileri üzerine odaklanır. Sağlam yapıda bir davranışsal model üzerine kurulu bu yöntemde gözlenemeyen göstergeleri tahmin etmek için gözlenebilir göstergeler üretilir. LISREL modeli analitik yaklaşımın bir örneği ve MIMIC modeli de LISREL modelinin özel bir durumudur. En geniş şekli ile LISREL modeli doğrusal bir yapısal sistemler denklemler sisteminden oluşmaktadır. Denklem sistemindeki değişkenler ya doğrudan gözlemlenen değişkenler ya da gözlenemeyen fakat gözlemlenen değişkenle bağlantılı olan ölçülemeyen değişkenler olabilir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 15)</p>
Esneklik Yöntemi	<p>Bu yönteme göre esnekliğin birden büyük olması vergi tahsilatındaki büyüme oranının, milli gelirdeki büyüme oranından daha fazla olduğunu, diğer bir ifadeyle vergi yükünde bir önceki döneme göre bir artış olduğunu göstermektedir. Esneklikteki azalma kayıtdışılığın arttığını göstermektedir (Bakkal, 2007: 127).</p>

Tablo 6
Türkiye’ de Kayıtdışı Ekonomi Tahminleri

Yazarlar	Periyod/Yıl	Kayıtdışı Ekonomi Ortalama %	Min-Max	Metod
Kasnakoğlu (1993)	1968-1990	3,1; 4,5; 6,2; 5,1; 8,9; 7,4	-4,2 – 34,9	Nakit Oranı
	1963-1990	4,9; 5,4; 10,9; 11,6; 4,2; 5,1; 10,8; 13,4; 4,6; 5,7; 5,6; 7,2	0-22,6	Para Talebi
Temel ve Diğerleri (1994)	1987-1992	2,3	1,5-3,6	Fark Yöntemi
	1984-1991	23,1; 37,7	8,2-91,6	Vergi İncelemesi
	1970-1992	10,8	0-26,3	Nakit Oranı
	1975-1992	12,1	6,3-20,3	Para Talebi
Yayla (1995)	1968-1993	5,6; 6,8; 8,3; 9,5; 12,4; 10,0; 11,4; 14,7	-4,30- 99,6	Para Talebi
	1968-1993	12,9; 11,6; 12,2; 12,2; 6,3; 5,8; 4,8; 5,7; 6,7; 5,8; 7,4; 6,6	0-42,1	Para Talebi
	1968-1993	32,9	0-62,5	İşlem Metodu
	1968-1993	32,9	0-62,5	İşlem Metodu
Öğünç ve Yılmaz (2000)	1987-1999	-1,2	-10,6-7,5	Fark Yöntemi
	1980-1998	16,1	0-46,2	Nakit Oranı
	1971-1999	15,1	10,5-22,1	Para Talebi
Savaşan (2003)	1971-1998	27,2	10-44,8	MIMIC
	1998	28	-	Randım Yanıt
Çetintaş ve Vergil (2003)	1971-1998	24,7	16,8-31,3	Para Talebi
Us (2003)	1985-2002	65	26-184	Vergi İnceleme
	1978-2000	4,41; 20	-1 – 33	Fiziksel Girdi
	1987-2003	6	3-12	Para Talebi
Karanfil ve Özkaya (2007)	1973-2003	20,2	12-30	Kalman Filtresi
Schneider-Savaşan (2007)	1999-2005	33,8	32,1-35,1	DYMIMIC
Yurdakul (2008)	1985-2006	33,26	1,15-51,15	Para Talebi
HUK	1998-2004	31,1	26,1-37,3	Girdi Çıktı Yönteminden Hesaplanan KDV Kaçağı
Kırcı (2006)	1970-2005	33	-6,22- 46	Para Talebi, MIMIC
Karagöz ve Erkuş (2009)	1970-2005	35,3	1,82-86,73	Para Talebi

Tablo 6'nun Devamı

Schneider (2011)	1999-2007	27,7	2-70	MIMIC
Yılmaz (2012)	2005-2010	36,2	24,5-37,1	Nakit Oranı

Kaynak: (Savaşan, 2007: 10), Kırıcı (2006), Karagöz ve Erkuş (2009), Yılmaz (2012), Yurdakul (2008)

Kayıtdışı ekonomi tahmin eden çalışmalar birbirlerinden çok farklı rakamlar önermişlerdir. Aynı yöntemin tahmin rakamları arasında bile büyük farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle bir teknikle bulunan tahminlerin verilmesi yerine Türkiye özelinde yapılan tahminlerin özenle karşılaştırılması önemlidir (Savaşan, 2007: 9). Tahminlerde görüldüğü üzere kayıtdışı ekonomiyle ilgili tahminler birbirlerinden uzak ve bu yönleriyle gerçekçi değildir. Her ekonomide kayıtdışının varlığı bilinmesine rağmen Türkiye verileri ve diğer ülke uygulamalarına ait verilerin tespit edilmesi de henüz mümkün değildir.

Tablo 7

AB Ülkelerinde Kayıtdışı Ekonomi

Ülke	2009			2010			2011		
	GSYİH (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi Payı (%)	GSYİH (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi Payı (%)	GSYİH (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi (Milyar €)	Kayıt Dışı Ekonomi Payı (%)
Avusturya	274,818	23,277	8,5	286,197	23,468	8,2	298,018	23,841	8,0
Belçika	339,162	60,371	17,8	352,941	61,412	17,4	368,123	62,949	17,1
Bulgaristan	34,933	11,353	32,5	36,034	11,747	32,6	NA	NA	32,3
G. Kıbrıs	16,946	4,491	26,5	17,465	4,576	26,2	18,274	4,751	26,0
Çek Cumhuriyeti	137,162	23,180	16,9	145,049	24,223	16,7	154,173	25,284	16,4
Danimarka	222,410	31,805	14,3	234,006	32,761	14,0	241,983	33,394	13,8
Estonya	13,840	4,097	29,6	14,305	4,191	29,3	15,355	4,392	28,6
Finlandiya	173,267	24,604	14,2	180,253	25,235	14,0	191,666	26,258	13,7
Fransa	1889,231	219,151	11,6	1932,802	218,407	11,3	2001,557	220,171	11,0
Almanya	2374,500	346,677	14,6	2476,800	344,275	13,9	2566,095	351,555	13,7
Yunanistan	235,017	58,754	25,0	230,173	58,464	25,4	222,788	54,137	24,3
Macaristan	92,942	21,841	23,5	98,446	22,938	23,3	105,642	24,086	22,8
İrlanda	160,596	21,038	13,1	155,992	20,279	13,0	158,004	20,224	12,8

Tablo 7'nin Devamı

İtalya	1519,702	334,334	22,0	1548,816	337,642	21,8	1588,894	336,846	21,2
Letonya	18,521	5,019	27,1	17,974	4,907	27,3	18,987	5,032	26,5
Litvanya	26,508	7,846	29,6	27,410	8,141	29,7	29,727	8,621	29,0
Lüksemburg	38,073	3,350	8,8	41,597	3,494	8,4	44,437	3,644	8,2
Malta	5,830	1,510	25,9	6,164	1,603	26,0	6,455	1,665	25,8
Hollanda	571,145	58,257	10,2	588,414	58,841	10,0	611,143	59,892	9,8
Polonya	310,418	80,398	25,9	354,318	89,997	25,4	377,700	94,425	25,0
Portekiz	168,587	32,874	19,5	172,721	33,162	19,2	170,731	33,122	19,4
Romanya	117,457	34,532	29,4	121,942	36,339	29,8	129,166	38,233	29,6
Slovenya	35,311	8,686	24,6	35,416	8,606	24,3	36,447	8,784	24,1
İspanya	1053,914	205,513	19,5	1062,591	206,143	19,4	1081,895	207,724	19,2
Slovakya	63,051	10,593	16,8	65,906	10,809	16,4	69,275	11,084	16,0
İsveç	290,908	44,800	15,4	346,669	52,000	15,0	384,037	56,453	14,7
İngiltere	1565,750	170,667	10,9	1696,583	181,534	10,7	1727,737	190,051	11,0
TOPLAM (EU-27)	11749,997	1849,020		12246,984	1885,194		12618,309	1906,619	
<i>Türkiye</i>	<i>440,367</i>	<i>127,266</i>	<i>28,9</i>	<i>553,507</i>	<i>156,642</i>	<i>28,3</i>	<i>527,923</i>	<i>146,235</i>	<i>27,7</i>
Hırvatistan	45,666	13,745	30,1	45,899	13,678	29,8	46,033	13,580	29,5
Norveç	267,066	40,861	15,3	311,855	47,090	15,1	340,695	50,423	14,8
İsviçre	354,735	29,443	8,3	398,865	32,308	8,1	483,773	38,218	7,9
TOPLAM	12857,831	2060,335		13557,110	2134,913		14016,732	2155,074	

Kaynak: Schneider (2011).

Tablo 8

Bölgelere Göre Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Değişimleri

BÖLGE	1960-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2009
OECD-AVRUPA	22.92	20.26	18.92	17.81	16.53
LATİN ÜLKELERİ	47.43	41.88	40.02	39.09	36.28
POST SOSYALİST	-	-	-	31.56	31.55
ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA	33.77	24.58	22.89	22.35	21.06
SAHRA ALTI AFRİKASI	50.36	44.58	40.40	39.81	36.16
ASYA	42.92	37.63	33.08	26.16	26.45
DÜNYA	31.51	28.571	25.70	23.99	23.95

Kaynak: Elgin (2012).

Tablo 7 ve 8 incelendiğinde kayıtdışı ekonomi oranları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre gerek Avrupa Birliği gerekse bölgesel anlamda farklılaşmaktadır. Dünya üzerinde OECD-Avrupa Birliği ülkeleri en düşük kayıtdışı ekonomi oranlarına sahipken Avrupa Birliği içerisinde ise yüzde 7,9 ile İsviçre en düşük orana sahip ülke konumundadır. Asya ülkeleri ortalamasına yakın bir seviyede gerçekleşen Türkiye' deki kayıtdışı ekonomi oranları Avrupa Birliği ortalamasının ve dünya ortalamasının üzerindedir. Yıllar bazında incelendiğinde ise gerek Türkiye'deki kayıtdışı ekonomi oranları gerekse dünya ortalamasının düşme eğilimi gösterdiği görülmektedir.

BÖLÜM 4: TRABZON İLİ VERGİ DENETİMLERİNİN KAYITDIŞI EKONOMİ ÜZERİNE ETKİSİ AMPİRİK İNCELEME SONUÇLARI

Türkiye’ de vergi denetim oranları düşüktür. Vergi Denetim Kurulu faaliyet raporuna göre 2014 yılı vergi denetim oranı ülke toplamında yüzde 2.24’ tür (VDK, 2015: 39). Vergi denetim oranlarının düşük olması denetimlerin mükellefleri tam ve zamanında vergilerini ödemesini olumsuz yönde etkilemektedir. Denetim oranları mükelleflerin kayıtdışı tutumlarında önemli bir belirleyici olsa da denetimlerin etkin olması da oldukça önemlidir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, mükelleflerin kayıtdışı tutum ve davranışlarında vergi denetimi ve diğer değişkenlerin etkisinin araştırılmasıdır.

Mükelleflerin gözünden vergi denetimleri ve etkinliği üzerine görüş elde etmek ve bu görüşlerin kayıtdışı ekonomi üzerine olan etkisini saptamaktır. Bununla birlikte mükelleflerin kayıtdışı tutumlarında vergi, vergi sistemi ve kayıtdışı ekonomiye olan bakışlarının etkisi de ortaya çıkarılmayı amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel hipotezi vergi denetimi ile kayıtdışı ekonomi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğudur. Araştırmada ortaya konulan hipotezler;

- ✓ H₁: Vergi denetimleri, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.
- ✓ H₂: Vergi denetimleri, mükellefleri tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.
- ✓ H₃: Kayıtdışı ekonomik faaliyetleri engelleyebilmek için, vergi denetimlerinin varlığı kadar caydırıcılığı ve etkinliği de önemlidir.
- ✓ H₄: Kayıtdışı faaliyetleri engellemek için vergi denetimleri tek başına yeterli değildir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomi üzerine etkisi konusunda bilgi edinmek için sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yönteminden yararlanılmıştır. Hazırlanılan ankette, araştırılmak istenen konunun amacını en iyi yansıtacak sorulara yer verilmiştir.

Anket formunda 5’li likert ölçeğe göre hazırlanmış 45 adet soru yer almaktadır. Söz konusu sorularla mükelleflerin vergiye bakışı, Türk vergi sistemine bakışı, kayıtdışı ekonomiye bakışı ve vergi denetimine yönelik algılamaları ölçülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankette katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yönelik sorular da yer almaktadır.

Muhtemel hataları düzeltebilme ve anketten beklenen amacın gerçekleştirilmesi amacıyla pilot bir uygulama yapılmış daha sonra son şeklini alan anket Trabzon ili merkez ilçesi sınırlarında 425 mükellefe yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır.

4.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnek Kütlesi

“Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi” anketi Trabzon ilinde 425 kişiye uygulanmıştır. Ancak ankette yer alan soruların yarısından fazlasını cevaplamayan mükellefler analiz dışında bırakıldığından araştırmada kullanılan örneklem sayısı 355 kişiye düşmüştür. Aşağıda ankete katılan mükellefler ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir.

Kaynakların kısıtlı olması nedeniyle ana kütlelerin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için ana kütleleri temsil edecek mükellefler arasından olasılık hesabına dayanmayan örnekleme tekniklerinden "kolayda örnekleme" yöntemi ile örnek kitle oluşturulmuştur. Ana kütlelerin tamamına ulaşmanın kısıtlı zaman ve yüksek maliyet nedeniyle mümkün olmadığı durumlarda deneklerin araştırmacı tarafından seçildiği bir yöntem olan kolayda örnekleme sosyal bilimlerde sıkça kullanılmaktadır (Şencan, 2007: 130).

4.4. Literatür taraması

Kayıtdışı ekonomi ve vergi denetimi konularında çeşitli araştırmalar yapılmış ve çeşitli bulgular elde edilmiştir. Bu kısımda sözkonusu çalışmaların sonuçlarına değinilecektir.

4.4.1. Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar

Savaşan ve Odabaş (2005)’ in yapmış olduğu vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri üzerine yapılan ampirik çalışmada SMMM ve denetim elemanlarına yöneltilmiş sorular neticesinde katılımcıların % 93’ ü kayıtdışı ekonomiyi yüksek boyutlarda olduğunu düşünürken bu olgunun sebepleri vergi yükü, istisna ve muafiyetler, vergi sistemindeki adaletsizlik, verginin tabana yayılmaması, vergi ahlaki ve bilinci eksikliğinden

kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada SMMM vergi kayıp ve kaçaklarının ortaya çıkmasına denetimde etkinsizlik ve cezaların caydırıcı olmadığı neden olduğunu düşünürken denetim elemanları bu düşünceye katılmamışlardır.

Muter ve diğerlerinin (1993) anket yöntemini kullanarak Manisa ilinde yaptıkları ve 505 mükellefe uyguladıkları mükelleflerin vergi karşısındaki tutumlarını inceleyen çalışmada vergi sistemine yönelik en önemli şikayet vergi sisteminin adaletsizliği olmuştur.

Bayraklı ve diğerleri (2004) vergi kaçırmaı etkileyen faktörler üzerine yaptıkları çalışmada mükelleflerin kendileriyle aynı geliri elde eden kişilerin aynı vergi miktarını ödediklerine yönelik katılım %37 iken, kendilerinden yüksek gelire sahip kişilerin daha yüksek vergi ödemedikleri düşüncesine katılım %75'dir. Bu bulgular mükelleflerin yatay adaletin dikey adalete göre daha fazla sağlandığı düşüncesine sahip olduğunu göstermektedir.

Çomaklı (2007), Türkiye' de vergisel kayıtdışılık üzerine yaptığı ampirik çalışmasında kayıtdışı faaliyetlerin en önemli sebepleri arasında vergi oranları ve vergi sayıları, vergi sisteminin adaletsizliği, eğitim seviyesi, gelir seviyesi unsurlarının etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Saraçoğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada mükelleflerin kayıtdışı faaliyet tutumlarında vergi oranlarının önemli olduğu ve vergi oranlarının azaltılmasının vergi kaçakçılığını azaltacağı sonucu ortaya çıkmıştır.

Bağdigen ve Erdoğan (2010) tarafından yapılan çalışmada ise etkin bir şekilde uygulanan vergi cezalarının vergi suçlarının azaltılmasında önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Küçükilhan (2013)' ın vergi mükelleflerinin kayıtdışı ekonomi algısı üzerine yapılan araştırmada mükellefler Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin yaklaşık %41' inin kayıtdışı yürütüldüğünü ve diğer mükelleflerin vergi kaçırdığına yönelik algı arttıkça kayıtdışı ekonomi algısının da arttığı tespit edilmiştir. Mükelleflerce kayıtdışı ekonominin en önemli sebepleri vergi yükü, vergi baskısı, kamusal harcamaların

algılanma şekli, kurumsal kalite algısı, vergi bilinci, Türkiye'nin genel ekonomik durumu ve vergi cezalarıdır.

4.4.2. Yabancı Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini açıklamaya yönelik geniş kabul görmüş Allingham ve Sandmo (1972) modelinde, mükelleflerin vergi beyanlarına ilişkin kararsız oldukları, beklenen fayda maksimizasyonuna göre gerçek gelirlerini beyan etme veya etmeme kararlarını verdiklerini belirtilmiştir. Mükellef tarafından beyan edilen gelir, denetlenme olasılığına, ceza oranına, vergi oranına ve gerçek gelir miktarına göre açıklanmaktadır. Ceza ve denetlenme ihtimalinin artması durumunda mükelleflerce gelirin beyan edilecek kısmı artacaktır.

Feinstein (1991) tarafından yapılan çalışmada kendi işinde sahip olan mükelleflerin diğer mükelleflere göre vergi kaçırma eğilimlerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Hasseldine (1993) yaptığı çalışmada, vergi denetimlerinin vergiye olan gönüllü uyumunu artırmada denetlenecek kişilerin rastgele seçilmesi yerine özellikle seçilmiş mükellef gruplarının üzerinde yoğunlaşması durumunda daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Richardson (2006) tarafından yapılan çalışmada gelir düzeyiyle vergi kaçırma eğilimi arasında bir ilişki tespit edilememiş, yaş ve cinsiyetleri ile ilgili de pozitif veya negatif bir bulguya ulaşılamazken eğitim durumu ile ters orantılı bir ilişki tespit edilmiştir. Aynı zamanda mükelleflerin vergi sistemini adil algılamasıyla vergi kaçırma eğilimleri arasında ters ilişki tespit edilmiştir.

Loo (2006) Malezya'da lisans öğrencileri üzerinde yaptığı deneysel çalışmada vergi denetimleri, vergi oranları, vergi cezaları ve vergi yapılarının vergi mükelleflerinin davranışları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Vergi ceza oranlarının vergi mükelleflerinin gönüllü uyumlarında en önemli belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Feld ve diğerleri (2008)' nin çalışmasında ise vergi ahlakının, vergi kaçırma eğilimini olumsuz etkilemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Torgler ve diğeri (2008)' nin yaptığı çalışmada mükelleflerin vergi konusundaki tutum ve davranışlarının şekillenmesinde çevresindeki mükelleflerin durum ve tutumlarının etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dell' Anno (2009) tarafından mükelleflerin vergi kaçırma durumu toplumda saygınlıklarını kaybedeceklerini hissetmeleri "sosyal stigma" kavramıyla tanımlanmaktadır ve sosyal stigma azaldığında, vergi kaçakçılığı artmaktadır.

Gangl ve diğeri (2015) tarafından yapılan çalışmada vergiye gönüllü uyumun gerçekleşebilmesi için 'güven' ve 'devlet gücü' kavramları birlikte kullanılmış, her iki kavramında düşük seviyede olması durumunda uyumun düşük olacağı ifade edilmiştir. Devletin denetim yoluyla mükelleflerin vergiye olan uyumun artırılabilmesinin denetimlerin sürekliliğinden geçtiği ifade edilmiştir.

4.5. Vergi Denetiminin Kayıtdışı Ekonomiye Azaltma Etkisi: Trabzon İli Örneği Anket Çalışması

Trabzon'daki mükelleflerin vergi denetimlerinin kayıtdışı ekonomi üzerine etkisini ölçmek için, "Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi" anketi hazırlanmış ve bu anket tarafınca Trabzon ilinin çeşitli yerlerinde toplamda 425 mükellefe uygulanmıştır. Mükellef Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi anketinde vergi denetimi etkinliği incelenirken, demografik faktörler, mükelleflerin vergiye bakışı, tarh zamanlaşımı süresince geçirdikleri vergi denetimi, kayıtdışı ekonomiye bakışı, Türk vergi sistemine bakış açıları ve vergi denetimlerine bakış açıları faktörlerinin etkisi değerlendirilmiştir.

4.5.1. Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik, ölçümün tutarlı olmasının ölçütüdür. Ölçüm sonuçları farklı yerlerde uygulandığında benzer sonucu vermelidir. Yani bağımsız ölçümlerde de benzeri kararlı sonuç alınmalıdır. Güvenilirlik, bir ölçeğin ölçmek istediği özelliği ne ölçüde doğru ölçtüğünü, ölçeğin üretkenliğini ve sürekliliğini gösteren veridir. Güvenilirlik için testin tekrarlanabilir ve aktarılabilir olması gerekir. Güvenilirlik bir ölçme aracında bütün soruların birbirleriyle tutarlılığını, ele alınan oluşumu ölçmede türdeşliğini, yeterliliğini ortaya koyan bir kavramdır (Çakmur, 2012: 340).

Anketin güvenirlik analizi Cronbach's Alpha katsayısı yardımıyla test edilmiştir. Bu katsayı söz konusu sorunun ilgili olduğu grubu açıklama katsayısıdır. Cevapların birbiri içerisindeki güvenirliğini test eden bu yöntemde katsayı 0-1 arasında değişmektedir. Cronbach's Alpha güvenirlik değerlerinin ise 0.50'den büyük olması ölçeklerin i tutarlığı için beklenen sınırlarlardır (alışkan ve ınar, 2012: 56). Anket formu demografik özellikler, mükelleflerin vergiye bakışı, vergi sistemine bakışı, kayıtdışı ekonomiye bakışı ve vergi denetimlerine bakışı olmak üzere toplam 5 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm için güvenilirlik katsayısı aşağıda verildiği gibidir.

Tablo 8
Mükelleflerin Vergiye Bakışı İstatistikleri

	Soru Silindiğinde Anlam Düzeyi	Soru Silindiğinde Varyans Düzeyi	Toplam Korelasyona Etkisi	Soru Silindiğinde Cronbacha's Alpha Katsayısı
Vergi vermek yurttaşlık görevidir.	10,7089	8,138	,475	,496
Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir.	10,6023	7,258	,590	,436
Vergi sosyal bir sorumluluktur.	10,6888	7,284	,631	,426
Tam ve doğru vergi ödemekten kaçınma nedenleri her mükellef için farklılık gösterir.	10,3977	8,211	,368	,528
Vergi kaçırarak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir.	10,5764	7,667	,374	,520
Vergi kaçırarak yaygın vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	9,1873	9,736	-,100	,782
Cronbacha's Alpha Katsayısı		Soru Sayısı		
58,8		6		

Mükelleflerin vergiye bakışının sorgulandığı sorular içerisinde “ Vergi kaçırarak yaygın vergi ödememek ahlaksızlık değildir.” Sorusu çıkarılması halinde güvenilirlik katsayısı yüzde 78,2’ ye yükselmektedir. Bu soru mükellefler tarafından doğru anlaşılabilir. Bu soru çıkarılmadan güvenilirlik katsayısı yüzde 58,8’dir. Bu soru bölümüne ait güvenilirliği bozması çıkartılarak sadece frekans dağılımı incelenecek ve değerlendirilecektir.

Tablo 10
Mükelleflerin Türk Vergi Sistemine Bakışı İstatistikleri

	Soru Silindiğinde Anlam Düzeyi	Soru Silindiğinde Varyans Düzeyi	Toplam Korelasyona Etkisi	Soru Silindiğinde Cronbach'a's Alpha Katsayısı
Türkiye'de vergi oranları yüksektir.	22,3181	20,488	-,121	,608
Türk vergi sistemi adildir.	20,7450	15,604	,337	,466
Vergi yasaları anlaşılabilir.	20,8109	14,889	,464	,419
Türkiye'de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir.	20,4212	15,003	,497	,412
Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir.	20,8968	15,311	,376	,451
Türkiye'de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır.	20,8023	14,688	,447	,421
Türk vergi sistemi çok karmaşıktır.	21,7966	20,140	-,093	,605
Türkiye'de vergi cezaları yetersizdir.	21,4126	17,398	,158	,533
Cronbach'a's Alpha Katsayısı		Soru Sayısı		
53,3		8		

Mükelleflerin Türk vergi sistemine bakışlarının sorgulandığı bölümde Alpha katsayısı yüzde 53,3'dür. "Türkiye'de vergi oranları yüksektir." ve "Türk vergi sistemi çok karmaşıktır." Soruları silinmesi halinde güvenilirlik katsayısının yükseldiği görülmektedir. Bu bilgi ışığında bu sorular toplam dışında tutularak frekans dağılımları yorumlanacaktır.

Tablo 11
Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı İstatistikleri

	Soru Silindiğinde Anlam Düzeyi	Soru Silindiğinde Varyans Düzeyi	Toplam Korelasyona Etkisi	Soru Silindiğinde Cronbach'a's Alpha Katsayısı
Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	25,0440	25,036	,192	,604
Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir.	25,5806	25,191	,328	,576
Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.	25,5425	24,320	,416	,560
Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.	25,6422	24,830	,353	,571
Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.	25,5484	24,607	,358	,569
Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem.	25,0323	24,367	,209	,603
Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.	25,5308	23,444	,433	,551
Gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.	25,6979	25,276	,326	,577
Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması, vergi ödeme konusunda motivasyonu artırıcı etki yaratır.	25,3167	25,505	,215	,596
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.	25,6833	24,188	,424	,558
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.	25,5308	24,179	,411	,560
Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.	24,0440	29,895	-,196	,696
Cronbach'a's Alpha Katsayısı		Soru Sayısı		
60, 8		12		

Mükelleflerin kayıtdışı ekonomiye bakışının sorgulandığı bu bölümde Alpha katsayısı yüzde 60. 8’dir. “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.” Sorusunun silmesi halinde katsayı yüzde 69. 8’ e yükselmektedir. Bu sebeple bu soru toplamdan çıkarılacaktır.

Tablo 12
Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı İstatistikleri

	Soru Silindiğinde Anlam Düzeyi	Soru Silindiğinde Varyans Düzeyi	Toplam Korelasyona Etkisi	Soru Silindiğinde Cronbacha's Alpha Katsayısı
İş yerimin açılışı haricinde en az 1 kere vergi denetimi geçirdim.	41,7382	64,636	,000	,675
Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya, tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.	42,3500	60,759	,336	,647
Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.	42,3853	60,013	,371	,643
Vergi Denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır.	42,2706	59,897	,363	,643
Vergi idaresi kayıtdışı ekonomik faaliyetleri önlemek için yeterli teknik altyapıya sahiptir.	41,2206	59,565	,236	,654
Vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.	42,0353	57,952	,386	,637
Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.	42,2588	60,334	,328	,646
Türkiye'de vergi denetim oranları düşüktür.	41,9206	58,899	,293	,647
Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir.	41,5000	61,130	,158	,663
Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm.	41,9235	61,522	,151	,663
Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmakta etkidir.	41,7882	60,456	,229	,654
Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir.	42,1147	59,040	,378	,640
Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.	42,0324	59,860	,282	,649

Tablo 10'un Devamı

Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir.	41,4059	59,776	,221	,656
Vergi Denetimi ne kadar etkin ise, kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.	42,3088	53,494	,168	,697
Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.	42,3971	59,715	,395	,641
Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.	42,2941	60,185	,303	,648
Vergi Denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır	42,4941	60,044	,361	,644
İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır.	42,2324	60,326	,283	,649
Cronbacha's Alpha Katsayısı	Soru Sayısı			
66,4	19			

Mükelleflerin vergi denetimlerine olan görüşlerinin yer aldığı bölümde Alpha katsayısı yüzde 66.4' dür. Silindiği zaman katsayıyı ciddi oranda yükselten soru bulunmaması sebebiyle değerlendirme bu haliyle yapılacaktır.

4.5.2. Örneklem

“Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi” anketi Trabzon ilinde 425 kişiye uygulanmıştır. Ancak ankette yer alan soruların yarısından fazlasını cevaplamayan mükellefler analiz dışında bırakıldığından araştırmada kullanılan örneklem sayısı 355 kişiye düşmüştür. Aşağıda ankete katılan mükellefler ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir.

Tablo 13
Mükelleflerin Demografik Özellikleri

		Sayı	Yüzde (%)
Yaş	18-30 yaş	82	%23.1
	31-45 yaş	178	%50.2
	45-64 yaş	90	%25.4
	65 ve üzeri yaş	3	%0.8
	Toplam		%100
Cinsiyet	Bay	301	%84.8
	Bayan	54	%15.2
	Toplam	355	%100
Medeni Durum	Evli	246	%69.3
	Bekar	100	%28.2
	Dul	9	%2.5
	Toplam	355	%100
Eğitim Durumu	Mezun değil	1	,3
	İlköğretim	78	22,0
	Ortaöğretim	141	39,7
	Lisans	117	33,0
	Lisansüstü	17	4,8
	Kayıp Veri	1	,3
	Toplam	355	%100
Aylık Gelir Durumu	0-2000TL	3	,8
	2001-5000TL	16	4,5
	5001-10000TL	15	4,2
	10001-15000TL	35	9,9
	15001-20000TL	43	12,1
	20001-25000TL	36	10,1
	25001-30000TL	62	17,5
	30000TL üzerinde	87	24,5
	Diğer	50	14,1
	Kayıp Veri	8	%2.3
	Toplam	355	%100
Mükellefiyet Süresi	0-2yıl	47	13,2
	3-5 yıl	79	22,3
	6-10 yıl	90	25,4
	11-15 yıl	55	15,5
	16-20 yıl	48	13,5
	21-30 yıl	25	7,0
	31-40 yıl	10	2,8
	41 yıl ve üzeri	1	,3
	Toplam	355	100,0

Ankete katılan mükelleflerin %15.2 si kadın, %84.8'i erkektir. Ankete katılan mükelleflerin ağırlıklı kesimi erkektir. Mükelleflerin %23.1'i 18-30 yaş arası, %50.2'si 31-45 yaş arası, %25.4'ü 46-64 yaş arası ve %0.8'i 65 ve üzeri yaşa sahiptir. Mükelleflerin %70'i 45 ve altı yaşadadır. Bu durum mükelleflerin ağırlıklı olarak genç

nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Mükelleflerin %69.3'ü evli, %28.2'si bekar ve %2.5'i duldur.

Mükelleflerin %33'ü lisans seviyesinde eğitime sahiptir. Ortaöğretim ve lisanüstü seviyeleri de katıldığında toplamda %77.7 oranı eğitim seviyesi anketin yönetildiği mükellef grubunun eğitim seviyesinin yüksek olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Mükelleflerin ortalama mükellefiyet süreleri %75 6 ve üzeri yıla sahiptir. Bu veri son 5 yıl içerisinde denetim geçirmiş olma durumları karşılaştırılarak tarh zamanaşımına uğrayan mükellef sayılarına ulaşabilmek açısından önemlidir.

Mükelleflerin yüzde 0.8'i 0-2000TL, yüzde 4.5'i 2001-5000, yüzde 4.2'si 5001-10000, yüzde 9.9'u 10001-15000, yüzde 12.1'i 15001-20000, yüzde 10.1'i 20001-25000, yüzde 17.5'i 25001-30000, yüzde 24.5'i 30000 ve üzeri olarak gelirlerini belirtirken diğer seçeneği yüzde 14.1 paya sahiptir.

Mükelleflerin buldukları sektörel dağılımlara göre ankete market, lokanta, inşaat ve bayındırlık işleri ile konfeksiyon(perakende) sektörleri en yüksek katılımın olduğu sektörlerdir. Burada diğer olarak belirtilen sektörler ağırlıklı cafe-restaurant, kırtasiye-fotokopi sektörlerinden oluşmaktadır. Sektörel açıdan dağılımın homojen olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 14
Sektörel Dağılım

SEKTÖR	Dağılım	%	Kümülatif %	SEKTÖR	Dağılım	%	Kümülatif %
Ayakkabı Ticaret	2	,6	,6	Fırımlar	16	4,5	37,5
Altın Ticaret	4	1,1	1,7	İhracat ve İthalat	4	1,1	38,6
Avukatlar	6	1,7	3,4	İnşaat ve Bayındırlık İşleri	23	6,5	45,1
Ayakkabı İmalı	5	1,4	4,8	Konfeksiyon(İmalat)	3	,8	45,9
Ayakkabı Toptan, Perakende	11	3,1	7,9	Konfeksiyon(Perakende)	13	3,7	49,6
Market	28	7,9	15,8	Konfeksiyon(Toptan)	4	1,1	50,7
Çırcırlama Sanayi	2	,6	16,3	Kürk İmalı Toptan Perakende	1	,3	51,0
Demir Çelik(İmalat)	3	,8	17,2	Lokantalar	16	4,5	55,5
Demir Çelik(ticaret)	5	1,4	18,6	Mensucat Sanayii(İplik ve İmalat)	2	,6	56,1
Deri İmalı	1	,3	18,9	Mensucat Sanayii(Kumaş)	3	,8	56,9
Deri Ticareti	3	,8	19,7	Mensucat Sanayii(Eşya)	3	,8	57,7
Deriden Mamul Eşya Satışı	3	,8	20,6	Mimar Mühendis	11	3,1	60,8
Deterjan Sanayii	2	,6	21,1	Mobilya	13	3,7	64,5
Diş Hekimi	2	,6	21,7	Noter	1	,3	64,8
Diş Protez ve Laboratuvarları	2	,6	22,3	Oteller-Moteller	2	,6	65,4
Doktorlar	4	1,1	23,4	Sanatçılar	3	,8	66,2
Ecza ve İlaç Depoları	2	,6	23,9	Seyahat ve Turizm İşletmesi	8	2,3	68,5
Eczaneler	11	3,1	27,0	Toprak Sanayii	5	1,4	69,9
Elektrikli Ev Aletleri(İmalat)	2	,6	27,6	Un İmalı ve Satışı	5	1,4	71,3
Elektirikli ev Aletleri	12	3,4	31,0	YMM SMM Ve Muhasebeciler	12	3,4	74,6
Et ve Etten Mamul Maddeler	7	2,0	33,0	Diğer Faaliyet Grupları	86	24,2	98,9
				Oto-Sanayi	4	1,1	100,0
				Toplam	355	100,0	

4.5.3. Anket Sorularına Verilen Cevaplar ve Dağılımları

Bu bölümde mükelleflerin anket sorularına verdikleri cevapların dağılımı ve yüzdelerine yer verilmiştir.

Tablo 15

Mükelleflerin Vergiye Bakışı Frekans Dağılımı

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Kayıp Veri	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
Vergi vermek yurttaşlık görevidir.	41,1	50,4	4,5	3,7	0,3		100
Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir.	37,5	49,9	4,2	7	1,4		100
Vergi sosyal bir sorumluluktur.	41,1	47,9	5,1	3,1	1,4	1,4	100
Tam ve doğru vergi ödemekten kaçınma nedenleri her mükellef için farklılık gösterir.	25,1	53,5	14,1	5,4	1,4	,6	100
Vergi kaçırarak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir.	41,4	44,2	5,6	5,1	3,7		100
Vergi kaçırarak yaygın vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	10,1	27,9	9,3	30,7	21,7	0,3	100

“Vergi vermek yurttaşlık görevidir” önermesine mükellefler yüzde 91. 5 oranında katılmışlardır. Bu veri mükelleflerin vatandaşlık bilinciyle vergiyi ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bu önermeye katılmayanların yüzdesi sadece yüzde 4’ dür.

“Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gereklidir.” olduğu önermesini destekleyen mükellefler toplamın yüzde 87. 4’ ünü oluşturmaktadır. Bu görüşe katılmayan mükellef yüzdesi ise 8.4’ dür.

“Vergi sosyal bir sorumluluktur.” önermesine mükellef yüzde 89 oranında katılırken bu fikri desteklemeyen mükellef oranı yüzde 4.5’ dir.

Mükellefler “Tam ve doğru vergi ödemekten kaçınma nedenleri her mükellef için farklılık gösterir.” düşüncesine yüzde 78.6 oranında katılırken, bu önermeye katılmayan

mükellef yüzdesi 6.8’ dir. Fikrinin olmadığını belirten mükellef yüzdesi ise 14.1’ dir. Buna göre mükelleflerin kayıtdışı tutumlarını tek bir değişkenle açıklamamak doğru olacaktır.

Mükelleflerin yüzde 85.4’ ü “Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir.” Önermesine katılmaktadır. Bu önermeye katılmayanların oranı ise yüzde 8.8’ dir. Bu sonuç mükelleflerin vergiye olan yurttaşlık görevi ve sosyal bir sorumluluk görüşleriyle paralellik göstermektedir.

“Vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.” düşüncesine sahip mükellef yüzdesi 38 iken bu önermeye katılmayan mükellef yüzdesi 52.4 ise’dir. Fikrim yok cevabını veren mükellef yüzdesi ise 9.3’ dür.

Tablo 16

Mükelleflerin Türk Vergi Sistemi’ne Bakışı Frekans Dağılımı

Türkiye’de vergi oranları yüksektir.	47	34,4	7,6	8,5	2,5		100
Türk Vergi Sistemi adildir.	7,6	22,0	13,0	36,9	20,6		100
Vergi yasaları anlaşılabilir.	5,4	22,5	21,4	32,1	18,3	,3	100
Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir.	4,5	13	11,8	44,5	25,6	,6	100
Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir.	6,5	29,0	12,1	34,4	17,7	,3	100
Türkiye’de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır.	6,8	25,9	10,1	38	19,2		100
Türk Vergi Sistemi çok karmaşıktır.	3,9	14,9	18,3	39,7	22,8	,3	100
Türkiye’de vergi cezaları yetersizdir.	16,1	33,2	17,7	25,4	7,3	,3	100

“Türkiye’de vergi oranları yüksektir.” önermesine mükelleflerin % 47’si “kesinlikle katılıyorum” cevabını verirken, % 34.4 oranındaki “katılıyorum” cevabıyla birlikte bu fikre katılanların oranı % 81.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran dikkate alınması gereken önemli bir veridir. Çünkü vergi ödeme konusunda mükellef tutumunu belirleyen en önemli unsurlardan birisi vergi oranıdır.

“Türk Vergi Sistemi adildir.” ifadesine mükellefler % 20.6 oranında “kesinlikle katılmıyorum” seçeneğini işaretlerken % 36.9 “katılmıyorum” cevabını vermiştir. Toplamda mükelleflerin % 57.5’ i vergi sisteminin adil olmadığını düşünmektedir.

Mükelleflerin yüzde 50.4’ ü “Vergi yasalarını anlaşılabilir.” İfadesine katılmamaktadır.. Yasaların anlaşılabilir olduğunu düşünen mükellef yüzdesi sadece 27.9’ dur. Bu soruda diğer bir önemli bilgi ise yüzde 21.4’ lük mükellef grubu bu soruya fikrim yok cevabını vermiştir. Bu açıdan kanunların içeriğini bilmeme ya da tam hakim olmama gibi bir sonuçta çıkacaktır.

Mükelleflerin yüzde 70.1’lik kısmı “Türkiye’ de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir.” olmadığını düşünmektedir. Kesinlikle katılmıyorum cevabını veren mükellef ise 25.6’ lık yüzdeye sahiptir. Buna göre halkın vergi bilincinin yüksek olmadığı üzerinde uzlaşısı mevcuttur.

“Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmemektedir.” İfadesine mükelleflerin yüzde 52.1’ i katılmamıştır. Bu veri vergilerin etkin kullanılmadığı konusunda yaygın bir görüş olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır. Bununla birlikte “fikrim yok” cevabını veren % 12.1’ lik kesim ise büyük oranda tam anlamıyla toplanan vergilerin tamamının hizmete yönelik harcanmadığını düşünmektedir. Burada “fikrim yok” cevabı kararsızım seçeneği olarak mükelleflerce ifade edilmiştir.

Mükellefler “Türkiye’de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır.” fikrine yüzde 32.7 oranında katılırken toplamın yüzde 57.2’ si bu fikre katılmamaktadır. Burada kesinlikle katılmayan yüzde 19.2 oranındaki mükellefler ödeme gücünün hiç dikkate alınmadığını dolayısıyla ödedikleri verginin kullanılabilir gelirlerini ciddi oranda azalttığını düşünmektedir.

Mükellefler “Türk vergi sistemi çok karmaşıktır.” önermesine yüzde 18.8 oranında katılırken bu fikre katılmayan mükellef yüzdesi ise 62.5’ dir. Fikrim yok cevabını veren mükellefler ise toplamın yüzde 18.3’ ünü oluşturmaktadır. Fikrim yok cevabını veren mükellefleri vergi sistemi konusunda bilgisiz oldukları şeklinde yorumlanmaktadır.

“Türkiye’de vergi cezaları yetersizdir.” önermesine mükelleflerin yüzde 49.3’ ü katılmaktadır. Bu görüşün aksini düşünen mükellef yüzdesi ise 32.7’dir. Vergi cezalarının yeterli olup olmadığı konusunda fikrim yok cevabını veren mükellef yüzdesi

ise 17.7'dir. Vergi cezalarının yetersiz olduğu konusundaki görüş toplam içinde ağırlıklıdır. Bu konuda fikri olmayan mükellef grubu ise herhangi bir vergi cezasıyla yüzleşmediği veya bu konuda bir tanıdığına başına ceza gerektirecek bir olayın gelmediği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Tablo 17

Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı Frekans Dağılımı

Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	19,7	34,1	16,9	23,1	5,9	,3	100
Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir.	23,9	54,4	13,2	6,2	1,4	,8	100
Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.	23,4	52,4	13,2	9,3	,8	,8	100
Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.	29,3	50,3	12,1	5,9	1,7	,3	100
Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.	27,6	45,6	17,5	7,9	1,1	,3	100
Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem.	25,6	28,5	9,9	29,9	6,2		100
Türkiye'de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.	29	45,1	13,8	8,7	3,1	,3	100
Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir.	29,3	54,9	8,7	5,9	1,1		100
Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması, vergi ödeme konusunda motivasyonu artırıcı etki yaratır.	17,2	53,2	10,4	15,2	3,4	,6	100

Tablo 17'nin Devamı

Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkindir.	31,5	49,3	10,7	7	1,4		100
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkindir.	22	56,1	10,7	8,2	2,3	0,8	100
Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.	32,4	31,8	7,3	21,4	7		100

Mükellefler “Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.” önermesine yüzde 51.8 oranında katılıyorum ve yüzde 29 oranında ise katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Buna göre mükelleflerin yarısı bulunduğu sektörde mükelleflerin yarısından fazlası kayıtdışı oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedir.

Mükelleflere yöneltilen “Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir.” önermesine yüzde 78.3 oranında katılmaktadır. Bu sonuç mükelleflerin vergiye bakışının sorgulandığı bölümdeki cevaplarla paralellik göstermektedir.

Mükelleflerin sadece yüzde 10.1’ i “Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.” İfadesine katılmıştır. Bu önermeye kesinlikle katılmıyorum cevabını veren mükellef yüzdesi 0.8’ dir. Buna göre sadece yüzde 0.8’lik mükellef yüzdesi vergi idaresini kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda tamamen yeterli görmektedir.

Mükellefler “Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.” önermesine yüzde 80 katılmaktadır. Buna göre mükellefler yüzde 80 oranında gerçek gelir ile vergilendirilen gelir arasındaki farkın büyük olduğunu düşünmektedir.

Mükellefler yüzde 73.2 oranında “Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.” görüşüne sahiptir. Bu ifadeye katılmayan mükellef toplamı sadece yüzde 9’dur. Yürütülen vergi denetimlerinde de sektörel bazda eşit davranış sergilenmediği sonucu bu veri yardımıyla ulaşılmıştır.

Mükelleflerin yüzde 54.1’ i “Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem.” görüşüne sahiptir. Bu ifadeye katılmayanların oranı ise yüzde 36.1’ dir. Burada fikrim yok cevabını veren mükelleflerin anketin vergi ile ilgili olması sebebiyle doğruyu söylemekten çekindiği söylenmelidir. Buna göre bu soruya cevap olarak katılacak ama çekinmesi sebebiyle doğruyu söylemeyen mükellefleri de hesaplama kattığımızda yüzde 64 oranında mükellef vergi kaçırdığını veya kaçırma eğilimi olduğunu kabul etmektedir.

“Türkiye’de mükellef vergisini tam olarak ödememektedir.” önermesine katılan mükellef yüzdesi 66.1’ dir. Aksini düşünen mükellef yüzdesi ise 11.8’ dir. Bu önermeye fikrim yok cevabını veren oran ise yüzde 13.8’ dir.

Mükellefler “Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir.” Önermesine yüzde 54,9 katılıyorum cevabını verirken yüzde 29,3 oranında kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bunun aksini düşünen mükellef oranı 7 gibi düşük bir yüzdeye sahiptir.

Mükellefler yüzde 70.4’ ü “Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırıcı etki yaratır.” önermesine katılmaktadır. Buradan hareketle yaptırımların caydırıcılığı ve verginin tabana yayılması mükellefleri vergi ödeme konusunda olumlu etkilemektedir sonucu çıkmaktadır.

Mükelleflerin yüzde 80.8’i “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.” Önermesine katılmaktadır. Bu sonuç son derece değerlidir. Kayıtdışı faaliyet tutumunu tek bir değişkenle açıklamanın mümkün olmadığı bilindiği durumda vergi sisteminin adil olmaması bu tutumu etkilemede çok güçlü bir etken durumundadır.

Mükelleflerin yüzde 78.1’ i, “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” görüşüne sahiptir. Vergi

sisteminin adil olmamasının kayıtdışı tutum üzerine etkisi ile paralel bir sonuç çıkmasına karşın adalet olgusunun etkisi daha yüksektir.

Mükelleflerin % 64.2' lik yüzdeye sahip kesimi “Küçük miktarda vergi kaçakçılığının önemli değildir.” görüşünü reddederken bu ifadeye “kesinlikle katılmıyorum” seçeneğini belirten mükellef yüzdesi ise 32.4' tür. Buradan hareketle “kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” görüşüne sahip kesim hariç mükelleflerin küçük miktarda vergi kaçakçılığının önemli olmadığı görüşüne sahip olduğu söylenebilir. Bu ifadeye “fikrim yok” cevabını veren kesimin anket konusunun vergi denetimi olması sebebiyle çekindiği ve fikrini söylemediği sonucuna ulaşılabacaktır.

Tablo 18

Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı Frekans Dağılımı

İşyerimin açılış haricinde en az 1 kere vergi denetimi geçirdim.		68,2	1,4	30,1		,3	100
Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.	23,1	61,1	7,9	7,9			100
Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.	27,9	55,5	9	7,3	0,3		100
Vergi denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır.	23,1	56,6	11,3	8,2	,8		100
Vergi idaresi kayıtdışlığı önlemek için yeterli teknik altyapıya sahiptir.	9,3	27	14,1	37,5	11,8	,3	100
Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.	19,7	49	13	13,8	4,2	,3	100
Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetiminin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.	19,7	59,7	9,9	9,6	,6	,6	100
Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.	20,8	42	13,2	19,2	4,8		100

Tablo 18'in Devamı

Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir.	11,5	33,2	17,2	28,7	8,2	1,1	100
Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm.	18,9	47,3	7,9	22,8	3,1		100
Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir.	13,8	46,2	11,5	25,9	2,5		100
Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir.	19,2	49,6	18,3	10,4	2,3	,3	100
Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.	19,7	45,6	17,7	13,5	3,4		100
Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir.	10,1	33	17,5	27	12,1	,3	100
Vergi denetimi ne kadar etkin ise kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.	31,3	53,5	5,9	8,5	,8		100
Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçilemez.	27,6	53,8	12,1	5,4	,8	,3	100
Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.	26,5	49	15,2	6,5	2,3	,6	100
Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır.	33,8	51,8	7	5,9	,8	,6	100

Tablo 18'in Devamı

İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır.	24.5	50.4	14,6	7	2,8	,6	100
Geçtiğimiz 5 yıl içerisinde kaç vergi denetimi geçirdiniz?	0	1	2	3	4	5	5 ve üzeri
	%	%	%	%	%	%	%
	38	29,6	17,2	7,3	2	2,3	3,7

Mükelleflerin yüzde 68.2' si "İşyerimin açılışı haricinde en az 1 kere vergi denetimi geçirdim." ifadesine katılmıştır. Hiç denetim geçirmeyen mükellef yüzdesi 30,1' dir.

Mükelleflerin yüzde 84.2' si "Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir." ifadesine katılmaktadır. Bu durumun aksini düşünen mükellef yüzdesi 7.9' dur.

Mükelleflerin yüzde 83.4' ü "Denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimali artar." Önermesine katılmaktadır.

"Vergi denetimi vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır." önermesine mükellefler yüzde 78. 7 oranında katılırken bu görüşe katılmayan mükellef oranı yüzde 9' dur. Bu konuda fikrim yok cevabını veren mükellef yüzdesi ise 11.3' tür.

Mükelleflerin "Vergi idaresi kayıtdışılığı önlemek için yeterli teknik altyapıya sahiptir." ifadesine katılan kesimi yüzde 36. 3 iken aksini düşünen mükellef yüzdesi 49. 4' tür.

Mükelleflerin yüzde 18' i, "Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır." düşüncesine sahipken aksini düşünen mükellef yüzdesi 58. 7' dir. Bu oran denetim geçirme korkusunun kayıtdışı faaliyetleri engellemede etkin olduğunu göstermesi açısından önemli bir sonuçtur.

Mükelleflerin yüzde 79,4' lük kesimi "Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir." önermesine katılmaktadır. Vergi bilincinin vergi denetimi etkinliğine olumsuz etkisinin olmadığını düşünen

mükellef yüzdesi ise 10.2' dir. Bu sonuç ışığında toplumda vergi bilinci seviyesinin yükseltilmesi vergi denetimi etkinliğine olumlu katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılır.

Mükelleflerin yüzde 62.8' i "Türkiye' de vergi denetim oranları düşüktür." fikrine katılmışlardır. Algılanan denetim oranları bu bilgi ışığında çok düşüktür. Mükelleflerin yüzde 4.8' i bu ifadeye kesinlikle katılmazken toplamda bu ifadeye katılmayanların yüzdesi 23.9' dur.

Mükelleflerin "Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir." düşüncesine sahip yüzdesi 44.7 iken aksini düşünen mükellef yüzdesi 36.9' dur. Bu konuda fikrim yok cevabını veren mükellefler ise toplamda yüzde 17.2' lik paya sahiptir. Buna göre denetim elemanlarının bilgi seviyeleri ile ilgili iki farklı görüşün hakim olduğunu söylemek mümkündür.

Mükelleflerin yüzde 25.9' u "gelir getiren faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm." İfadesine katılmazken aksini ifade eden mükellef yüzdesi 66.2' dir.

"Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir." ifadesine mükelleflerin yüzde 60' ı katılmıştır. Bu ifade katılmayanların yüzdesi 28. 4' tür.

Mükelleflerin yüzde 68.8' i "Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir." ifadesine katılmaktadır. Bu ifade vergi denetimlerinin niceliği kadar niteliğinin de mükelleflerce önemsendiğini göstermektedir.

Mükellefler "Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır." ifadesine yüzde 65.3 oranında katılmaktadır. Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrıldığını düşünen mükellef yüzdesi ise 17.9' dur.

Mükellefler "Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir." Önermesine yüzde 43.1 oranında katılırken aksini düşünen mükellef yüzdesi 39.3' tür. Buna göre denetim elemanlarının tarafsız ve objektif bir

denetim yürütebilmesi için yeterli güvenceye sahip olup olmadığı konusunda hemen hemen birbirine yakın oranda iki farklı görüş bulunmaktadır.

Mükelleflerin yüzde 84.8' i “Vergi denetimi ne kadar etkin ise kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” görüşüne sahiptir. Bu sonuca göre denetimlerin etkinliği kayıtdışı faaliyet tutumunu engellemede çok önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşılabacaktır.

“Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.” ifadesine katılan mükellef yüzdesi 71.4' tür.

“Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.” ifadesi kayıtdışı faaliyetleri cezalandırma yetisine sahip olmama veya bunu bilerek yapmama anlamına gelmektedir. Buna göre bu ifadeye katılan mükellef yüzdesi 75.5' tir.

Mükelleflerin yüzde 85.6' sı “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır.” İfadesine katılmaktadır. Buradan hareketle denetim oranları ve denetim sıklığı sonuçları kayıtdışı faaliyetlerin azalmasında önemli bir rol oynayacağı sonucuna ulaşmak mümkündür.

“İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen denetim esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır.” önermesine mükellefler yüzde 74. 9 oranında katılmışlardır. Buna göre vergi denetimleri Türk vergi sisteminin başarılı olabilmesi için önemli bir konumdadır.

4.5.4. Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi sorular arasındaki ilişkiyi çift yönlü olarak -1 ile 1 aralığındaki anlamlılık düzeyini ölçer. 0.01 düzeyi yüzde 99, 0.05 düzeyi ise yüzde 95 güvenilirlik düzeyindeki ilişkiyi ifade eder. Buna göre aşağıdaki korelasyon ilişkileri Pearson katsayısı yöntemiyle açıklanacaktır.

Tablo 19
Mükelleflerin Vergiye Bakışı Korelasyonu

		V1	V2	V3	V4	V5	V6
V1	Pearson Korelasyonu	1	,616**	,631**	,143**	,385**	-,177**
	Önem		,000	,000	,007	,000	,001
V2	Pearson Korelasyonu	,616**	1	,643**	,274**	,404**	-,055
	Önem	,000		,000	,000	,000	,300
V3	Pearson Korelasyonu	,631**	,643**	1	,305**	,508**	-,078
	Önem	,000	,000		,000	,000	,146
V4	Pearson Korelasyonu	,143**	,274**	,305**	1	,265**	,139**
	Önem	,007	,000	,000		,000	,009
V5	Pearson Korelasyonu	,385**	,404**	,508**	,265**	1	-,187**
	Önem	,000	,000	,000	,000		,000
V6	Pearson Korelasyonu	-,177**	-,055	-,078	,139**	-,187**	1
	Önem	,001	,300	,146	,009	,000	

*. Yüzde 95 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

**.. Yüzde 99 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

“Vergi vermek yurttaşlık görevidir” (V1) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 seviyesinde “Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir” (V2) önermesiyle yüzde 61.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğu algısı verginin bir yurttaşlık görevi olduğu bilinciyle güçlü ilişkilidir.
- ✓ “Vergi sosyal bir sorumluluktur” (V3) önermesiyle yüzde 63.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Verginin bir sosyal sorumluluk olduğu algısı vergi vermenin yurttaşlık görevi olduğu algısı ile ilişkili olduğu söylenebilir.
- ✓ “Vergi kaçırmak ahlaki açıdan ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir” (V5) önermesiyle yüzde 38.5 oranında pozitif ve çift yönlü ilişkiye sahiptir. Buna göre verginin yurttaşlık görevi olduğunu mükelleflerin hissedebilmesi için kamu harcamaları bilinci, verginin sosyal yönlü bir sorumluluk olduğu bilinci, vergi kaçırmanın dürüst bir davranış olmadığı bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- “Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir” (V2) önermesi;
- ✓ yüzde 99 seviyesinde “Vergi sosyal bir sorumluluktur” (V3) önermesiyle yüzde 64.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Kamu harcamaları için vergi vermenin gerekli olduğu algısı ile verginin bir sosyal sorumluluk olması bilinci ilişkilidir.
  - ✓ “Vergi kaçırmak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir” (V5) önermesiyle yüzde 40.4 oranında çift yönlü ve pozitif bir ilişkiye sahiptir.
- “Vergi sosyal bir sorumluluktur” (V3) ifadesi;
- ✓ “Vergi kaçırmak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir” önermesiyle yüzde 99 seviyesinde çift yönlü, pozitif ve yüzde 50.8 oranında bir ilişkiye sahiptir. Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan dürüst olmadığı algısı ile vergi bir sosyal sorumluluk olması algısı arasında ilişki vardır.
- “Vergi kaçırmak yaygınrsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir” (V6) önermesi;
- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak, “Vergi vermek yurttaşlık görevidir” (V1) önermesiyle yüzde 17.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Verginin yurttaşlık olduğu bilincinin artması halinde vergi kaçırmanın yaygınlığı mükelleflerce vergi ödememek için bir sebep olmaktan çıkmaktadır
  - ✓ “Vergi kaçırmak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir” (V5) önermesiyle yüzde 18.7 oranında ilişkiye sahiptir.

Tablo 20

Mükelleflerin Türk Vergi Sistemine Bakışı Korelasyonu

		TVS1	TVS2	TVS3	TVS4	TVS5	TVS6	TVS7	TVS8
TVS1	Pearson Korelasyonu	1	-,248**	-,142**	-,084	-,110*	-,164**	-,247**	,057
	Önem		,000	,007	,113	,039	,002	,000	,284
TVS2	Pearson Korelasyonu	-,248**	1	,495**	,438**	,236**	,347**	,251**	,109*
	Önem	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,040

Tablo 20'nin Devamı

TVS3	Pearson Korelasyonu	-,142**	,495**	1	,481**	,385**	,388**	,197**	,053
	Önem	,007	,000		,000	,000	,000	,000	,316
TVS4	Pearson Korelasyonu	-,084	,438**	,481**	1	,386**	,447**	,118*	,067
	Önem	,113	,000	,000		,000	,000	,027	,211
TVS5	Pearson Korelasyonu	-,110*	,236**	,385**	,386**	1	,378**	,108*	,088
	Önem	,039	,000	,000	,000		,000	,042	,098
TVS6	Pearson Korelasyonu	-,164**	,347**	,388**	,447**	,378**	1	,033	,045
	Önem	,002	,000	,000	,000	,000		,532	,400
TVS7	Pearson Korelasyonu	-,247**	,251**	,197*	,118*	,108*	,033	1	-,188**
	Önem	,000	,000	,000	,027	,042	,532		,000
TVS8	Pearson Korelasyonu	,057	,109*	,053	,067	,088	,045	-,188**	1
	Önem	,284	,040	,316	,211	,098	,400	,000	

*. Yüzde 95 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

** . Yüzde 99 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

“Türkiye’de vergi oranları yüksektir” (TVS1) önermesi;

- ✓ Negatif ve çift yönlü olarak, “Türk vergi sistemi adildir” (TVS2) önermesiyle yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 24.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi sisteminin adil olarak algılanabilmesi vergi oranlarının düşük olmasıyla sağlanabilecektir.
- ✓ “Vergi yasaları anlaşılabilir” (TVS3) önermesiyle yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 14.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir” (TVS5) önermesiyle yüzde 95 güvenilirlik düzeyinde yüzde 16.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.

Yüksek vergi oranları algısı toplanan vergilerin alınan hizmet noktasında yeterince geri dönmediğini algısına yol açmaktadır.

- ✓ “Türk vergi sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesiyle yüzde 24.7 oranında ilişkiye sahiptir.

“Türk vergi sistemi adildir” (TVS2) önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde “Vergi yasaları anlaşılabilir” (TVS3) önermesiyle yüzde 49.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi yasalarının anlaşılabilirliği vergi sisteminin adil olarak algılanmasını sağlamaktadır.
- ✓ “Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir” (TVS4) önermesiyle yüzde 43.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir” (TVS5) önermesiyle yüzde 23.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Toplanan vergilerin hizmet olarak geri dönmesi vergi sisteminin adil algısını güçlendirmektedir.
- ✓ “Türkiye’de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır” (TVS6) önermesiyle yüzde 34.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergiler ödeme gücüne göre alınıyorsa vergi sistemi adil algılanacaktır.
- ✓ “Türk vergi sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesiyle yüzde 25.1 oranında yüzde 95 oranında pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 10.9 oranında ilişkiye sahiptir.

“Vergi yasaları anlaşılabilir” (TVS3) önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde “Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir” (TVS5) önermesiyle yüzde 38.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir” (TVS4) önermesiyle yüzde 48.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de ödeme gücüne göre alınmaktadır.” (TVS6) önermesiyle yüzde 38.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türk Vergi Sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesiyle yüzde 19.7 oranında ilişkiye sahiptir.

“Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir” (TVS4) önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık seviyesinde “Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir” (TVS5) önermesiyle yüzde 38.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır” (TVS6) önermesiyle yüzde 44.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ Yüzde 95 anlamlılık seviyesinde “Türk vergi sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesiyle yüzde 11.8 oranında ilişkiye sahiptir.

“Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir” (TVS5) önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü yüzde 99 anlamlılık düzeyinde “Türkiye’ de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır” (TVS6) önermesiyle yüzde 37.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Toplanan vergilerin hizmet olarak geri döndüğü algısı ile vergilerin ödeme gücüne göre alındığı algısı ilişkilidir.
- ✓ “Türk vergi sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesiyle yüzde 95 anlamlılık düzeyinde 10.8 oranında ilişkiye sahiptir.

“Türk vergi sistemi çok karmaşıktır” (TVS7) önermesi;

- ✓ “Türkiye’de vergi cezaları yetersizdir” (TVS8) önermesiyle negatif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 18.8 oranında ilişkiye sahiptir.

“Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir” (KYT1) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir” (KYT2) önermesiyle yüzde 14.1 oranında bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir” (KYT3) önermesiyle yüzde 22.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi idaresinin yetersiz algılanması bulunulan sektördeki kayıtdışı faaliyet oranlarının yüksek olduğu algısını etkilemektedir.
- ✓ “Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür” (KYT4) önermesiyle yüzde 14.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Kayıtdışı faaliyetler yüksekse vergilendirilen gelir ile gerçek gelir arasındaki farkın büyük olduğuna yönelik düşüncede artacaktır.

- ✓ “Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir” (KYT5) önermesiyle yüzde 15.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem” (KYT6) önermesiyle yüzde 21.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir” (KYT7) önermesiyle yüzde 21.1 oranında ilişkiye sahiptir.

“Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir” (KYT2) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir” (KYT3) önermesiyle yüzde 29.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür” (KYT4) önermesiyle yüzde 25.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir” (KYT5) önermesiyle yüzde 18.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir” (KYT7) önermesiyle yüzde 23.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergisini tam ödemeyen mükelleflerin artması kayıtdışı faaliyetlerin ahlaki olmaması algısını güçlendirmektedir.
- ✓ “Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırır” (KYT9) önermesiyle yüzde 19.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir”(KYT10) önermesiyle yüzde 22.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 23.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir” (KYT12) önermesiyle negatif ve çift yönlü yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 20.6 ilişkiye sahiptir.

“Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir” (KYT3) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür” (KYT4) önermesi ile yüzde 35.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir” (KYT5) önermesiyle yüzde 31.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir” (KYT7) önermesiyle yüzde 15.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir” (KYT8) önermesiyle yüzde 22 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırıcı etki yaratır” (KYT9) önermesiyle 14.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir” (KYT10) önermesiyle yüzde 18.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 23.4 ilişkiye sahiptir.
- ✓ Bununla birlikte “Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem” (KYT6) önermesiyle yüzde 95 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 12.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir” (KYT12) önermesiyle yüzde 20.6 oranında ilişkiye sahiptir.

“Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür” (KYT4) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir” (KYT5) önermesiyle yüzde 36.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.

- ✓ “Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem” (KYT6) önermesiyle yüzde 17.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. İstenilen vergi miktarının azaltılması halinde vergilendirilen gelir ile gerçek gelir arasındaki fark azalabilecektir.
- ✓ “Türkiye’ de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir” (KYT7) önermesiyle yüzde 32.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 23 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir” (KYT10) önermesiyle yüzde 13.4 oranında pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 95 anlamlılık düzeyinde ilişkiye sahiptir.
- ✓ Bununla birlikte “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir” (KYT12) önermesi ile yüzde 99 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak yüzde 20.9 oranında ilişkiye sahiptir.

“Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir” (KYT5) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık seviyesinde pozitif ve çift yönlü olarak “devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem” (KYT6) önermesi yüzde 17.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’ de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir” (KYT7) önermesiyle yüzde 21.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir” (KYT8) önermesi yüzde 17.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 17.6 oranında ilişkiye sahiptir.
- ✓ Bununla birlikte “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir” (KYT12) önermesi ile yüzde 99 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak yüzde 10.9 oranında ilişkiye sahiptir.

“Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir” önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık seviyesinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırır” (KYT9) önermesi ile yüzde 27.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir” (KYT10) önermesiyle yüzde 34.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 27.7 ilişkiye sahiptir.
- ✓ “Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir” (KYT12) önermesi ile yüzde 95 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak yüzde 18.8 oranında ilişkiye sahiptir.

“Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırır” (KYT9) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık seviyesinde pozitif ve çift yönlü olarak “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir” (KYT10) önermesiyle yüzde 30.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi sisteminde adaletin sağlanması halinde mükelleflerin vergi ödeme konusundaki motivasyonunu artırabilecektir.
- ✓ “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 39.9 ilişkiye sahiptir. Vergi denetimlerinin yeterli düzeye ulaşması halinde mükelleflerin vergi ödeme konusundaki motivasyonunu artırabilecektir.

“Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir” (KYT10) önermesi;

Yüzde 99 anlamlılık seviyesinde pozitif ve çift yönlü olarak “Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetimlerinin yeterli olmaması önemli bir etkidir” (KYT11) önermesiyle yüzde 40.6 ilişkiye sahiptir. Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlerinde önemli bir etken olan yetersiz vergi denetimi algısının artması vergi

sisteminden kaynaklı kayıtdışı faaliyet tutumunu da artıracığı ifadesine ulaşılabilmektedir.

Tablo 21
Mükelleflerin Kayıtdışı Ekonomiye Bakışı Korelasyonu

		KYT1	KYT2	KYT3	KYT4	KYT5	KYT6	KYT7	KYT8	KYT9	KYT10	KYT11	KYT12
KYT1	Pearson Korelasyonu	1	,141**	,226**	,147**	,151**	,217**	,211**	-,047	-,089	,077	,056	-,102
	Önem		,008	,000	,006	,005	,000	,000	,378	,096	,148	,292	,055
KYT2	Pearson Korelasyonu	,141**	1	,298**	,252**	,187**	-,008	,236**	,294**	,198**	,224**	,234**	-,206**
	Önem	,008		,000	,000	,000	,881	,000	,000	,000	,000	,000	,000
KYT3	Pearson Korelasyonu	,226**	,298**	1	,356**	,317**	,127*	,158**	,220**	,148**	,183**	,310**	-,154**
	Önem	,000	,000		,000	,000	,017	,003	,000	,006	,001	,000	,004
KYT4	Pearson Korelasyonu	,147**	,252**	,356**	1	,361**	,172**	,321**	,096	,024	,134*	,230**	-,209**
	Önem	,006	,000	,000		,000	,001	,000	,070	,649	,011	,000	,000
KYT5	Pearson Korelasyonu	,151**	,187**	,317**	,361**	1	,205**	,216**	,175**	,120*	,089	,176**	-,119*
	Önem	,005	,000	,000	,000		,000	,000	,001	,025	,093	,001	,025
KYT6	Pearson Korelasyonu	,217**	-,008	,127*	,172**	,205**	1	,279**	,025	-,090	,141**	-,020	,061
	Önem	,000	,881	,017	,001	,000		,000	,637	,093	,008	,713	,253
KYT7	Pearson Korelasyonu	,211**	,236**	,158**	,321**	,216**	,279**	1	,334**	,167**	,266**	,177**	-,109*
	Önem	,000	,000	,003	,000	,000	,000		,000	,002	,000	,001	,040
KYT8	Pearson Korelasyonu	-,047	,294**	,220**	,096	,175**	,025	,334**	1	,271**	,345**	,277**	-,188**

Tablo 21'in Devamı

	Önem	,378	,000	,000	,070	,001	,637	,000		,000	,000	,000	,000
KYT9	Pearson Korelasyonu	-,089	,198**	,148**	,024	,120*	-,090	,167**	,271**	1	,307**	,339**	-,022
	Önem	,096	,000	,006	,649	,025	,093	,002	,000		,000	,000	,678
KYT10	Pearson Korelasyonu	,077	,224**	,183**	,134*	,089	,141**	,266**	,345**	,307**	1	,406**	,001
	Önem	,148	,000	,001	,011	,093	,008	,000	,000	,000		,000	,982
KYT11	Pearson Korelasyonu	,056	,234**	,310**	,230**	,176**	-,020	,177**	,277**	,339**	,406**	1	-,002
	Önem	,292	,000	,000	,000	,001	,713	,001	,000	,000	,000		,977
KYT12	Pearson Korelasyonu	-,102	-,206**	-,154**	-,209**	-,119*	,061	-,109*	-,188**	-,022	,001	-,002	1
	Önem	,055	,000	,004	,000	,025	,253	,040	,000	,678	,982	,977	

*. Yüzde 95 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

** . Yüzde 99 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

Tablo 22
Mükelleflerin Vergi Denetimine Bakışı Korelasyonu

		VD1	VD2	VD3	VD4	VD5	VD6	VD7	VD8	VD9	VD10	VD11	VD12	VD13	VD14	VD15	VD16	VD17	VD18	VD19
VD1	Pearson Korelasyonu	1	,073	,014	,034	,067	,043	,108*	-,021	,059	-,045	,005	-,067	-,093	,020	-,044	-,060	,013	-,067	-,025
	Önem		,170	,791	,523	,206	,425	,043	,690	,273	,397	,924	,208	,080	,707	,408	,262	,807	,210	,645
VD2	Pearson Korelasyonu	,073	1	,448**	,397**	-,001	,166*	,201*	,084	,108*	,124*	,169**	,127*	,117*	,012	,034	,189**	,118*	,201**	,144**
	Önem	,170		,000	,000	,986	,002	,000	,116	,043	,020	,001	,017	,028	,824	,523	,000	,027	,000	,007
VD3	Pearson Korelasyonu	,014	,448*	1	,457**	-,006	,300*	,206*	,101	-,076	,101	,043	,103	,166**	-,040	,076	,241**	,215**	,343**	,284**
	Önem	,791	,000		,000	,904	,000	,000	,057	,158	,058	,417	,052	,002	,457	,152	,000	,000	,000	,000
VD4	Pearson Korelasyonu	,034	,397*	,457**	1	,019	,320*	,275*	,158*	-,019	,061	,134*	,195**	,094	-,063	,028	,219**	,171**	,287**	,178**
	Önem	,523	,000	,000		,724	,000	,000	,003	,723	,251	,012	,000	,076	,236	,596	,000	,001	,000	,001
VD5	Pearson Korelasyonu	,067	-,001	-,006	,019	1	,186*	,049	-,041	,366**	,078	,190**	,048	,010	,446**	,048	-,033	,021	-,009	,024
	Önem	,206	,986	,904	,724		,000	,357	,437	,000	,143	,000	,370	,849	,000	,372	,537	,695	,861	,649
VD6	Pearson Korelasyonu	,043	,166*	,300**	,320**	,186*	1	,272*	,278*	,004	,066	,061	,142**	,153**	,005	,208**	,134*	,220**	,101	,075
	Önem	,425	,002	,000	,000	,000		,000	,000	,947	,214	,249	,007	,004	,923	,000	,012	,000	,057	,159
VD7	Pearson Korelasyonu	,108*	,201*	,206**	,275**	,049	,272*	1	,211*	,077	-,030	,118*	,215**	,122*	,043	,064	,191**	,132*	,214**	,070
	Önem	,043	,000	,000	,000	,357	,000		,000	,149	,571	,027	,000	,022	,417	,232	,000	,013	,000	,190

Tablo 22'nin Devamı

VD8	Pearson Korelasyonu	-,021	,084	,101	,158*	-,041	,278*	,211**	1	,064	-,018	,015	,127*	,234**	,024	,136*	,225**	,287**	,113*	,127*
	Önem	,690	,116	,057	,003	,437	,000	,000		,230	,735	,785	,017	,000	,649	,010	,000	,000	,034	,017
VD9	Pearson Korelasyonu	,059	,108*	-,076	-,019	,366**	,004	,077	,064	1	,053	,290**	,041	,002	,323**	-,040	,050	-,019	-,006	-,124*
	Önem	,273	,043	,158	,723	,000	,947	,149	,230		,326	,000	,449	,977	,000	,450	,350	,722	,913	,020
VD10	Pearson Korelasyonu	-,045	,124*	,101	,061	,078	,066	-,030	-,018	,053	1	,176**	,190**	,050	,101	,023	,056	,029	,070	,003
	Önem	,397	,020	,058	,251	,143	,214	,571	,735	,326		,001	,000	,344	,058	,671	,294	,589	,190	,956
VD11	Pearson Korelasyonu	,005	,169*	,043	,134*	,190**	,061	,118*	,015	,290*	,176**	1	,248**	,078	,095	-,001	-,001	-,053	,101	,003
	Önem	,924	,001	,417	,012	,000	,249	,027	,785	,000	,001		,000	,144	,074	,986	,981	,318	,057	,949
VD12	Pearson Korelasyonu	-,067	,127*	,103	,195*	,048	,142*	,215**	,127*	,041	,190**	,248**	1	,245**	,193**	,144*	,224**	,088	,189*	,195**
	Önem	,208	,017	,052	,000	,370	,007	,000	,017	,449	,000	,000		,000	,000	,007	,000	,099	,000	,000
VD13	Pearson Korelasyonu	-,093	,117*	,166**	,094	,010	,153*	,122*	,234**	,002	,050	,078	,245**	1	,140**	,115*	,194**	,125*	,034	,080
	Önem	,080	,028	,002	,076	,849	,004	,022	,000	,977	,344	,144	,000		,008	,030	,000	,019	,525	,136
VD14	Pearson Korelasyonu	,020	,012	-,040	-,063	,446**	,005	,043	,024	,323*	,101	,095	,193**	,140**	1	,019	,072	,064	,011	,041
	Önem	,707	,824	,457	,236	,000	,923	,417	,649	,000	,058	,074	,000	,008		,726	,177	,233	,833	,445

Tablo 17'nin Devamı

VD15	Pearson Korelasyonu	-,044	,034	,076	,028	,048	,208*	,064	,136*	-,040	,023	,064	,144*	,115*	,019	1	,175**	,041	,101	,129*
	Önem	,408	,523	,152	,596	,372	,000	,232	,010	,450	,671	,986	,007	,030	,726		,001	,445	,057	,015
VD16	Pearson Korelasyonu	-,060	,189*	,241**	,219*	-,033	,134*	,191*	,225**	,050	,056	-,001	,224*	,194**	,072	,175*	1	,389**	,324*	,290**
	Önem	,262	,000	,000	,000	,537	,012	,000	,000	,350	,294	,981	,000	,000	,177	,001		,000	,000	,000
VD17	Pearson Korelasyonu	,013	,118*	,215**	,171*	,021	,220*	,132*	,287**	-,019	,029	-,053	,088	,125*	,064	,041	,389**	1	,320*	,262**
	Önem	,807	,027	,000	,001	,695	,000	,013	,000	,722	,589	,318	,099	,019	,233	,445	,000		,000	,000
VD18	Pearson Korelasyonu	-,067	,201*	,343**	,287*	-,009	,101	,214*	,113*	-,006	,070	,101	,189*	,034	,011	,101	,324**	,320**	1	,445**
	Önem	,210	,000	,000	,000	,861	,057	,000	,034	,913	,190	,057	,000	,525	,833	,057	,000	,000		,000
VD19	Pearson Korelasyonu	-,025	,144*	,284**	,178*	,024	,075	,070	,127*	-	,003	,003	,195*	,080	,041	,129*	,290**	,262**	,445*	1
	Önem	,645	,007	,000	,001	,649	,159	,190	,017	,020	,956	,949	,000	,136	,445	,015	,000	,000	,000	

*. Yüzde 95 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

** . Yüzde 99 seviyesindeki anlamlılık (Çift yönlü).

“Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya, tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir” (VD2) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar” (VD3) önermesi ile yüzde 44,8 oranında korelasyon ilişkisi içerisindedir. Buna göre vergi denetiminin denetim sıklığı arttıkça mükelleflerin doğru ve zamanında beyanda bulunacağı belirtilebilir.
- ✓ “Vergi denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır” (VD4) önermesi ile yüzde 39.7,7’luk bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Buna göre vergi yasalarının uygulanması ile vergi denetimi mükelleflerce doğrudan ilişkilendirildiği belirtilebilir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır” (VD6) önermesi ile yüzde 16.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetimi geçirme korkusu mükelleflerin doğru ve zamanında beyanda bulunmalarını etkilemekte olduğu ifade edilebilir.
- ✓ “Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir” (VD7) önermesi ile yüzde 20.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir” (VD9) önermesi ile yüzde 10.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim elemanlarının bilgi düzeyiyle denetimlerin başarısının ilişkili olduğu söylenebilir.
- ✓ “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 16.9 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırma yeteneği denetimlerin yönlendirici yönünü artırabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 20.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 14.4 oranında ilişkilidir.

- ✓ Yüzde 95 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesiyle yüzde 12.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
  - ✓ “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD14) önermesi ile yüzde 12.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Başarılı yürütülen denetimler mükellefleri doğru ve zamanında beyanda bulunmaya yönlendireceği ifade edilebilir.
  - ✓ “Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm” (VD10) önermesi ile yüzde 12.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
  - ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 18.9 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Kayıtdışı faaliyetlerin ve bu tutumun azaltılabilmesi denetimlerin caydırıcılığıyla ilişkilidir çıkarımına varılabilir.
  - ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 11.8 oranında ilişkilidir.
- “Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar” (VD3) önermesi;
- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “vergi denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır” (VD4) önermesi ile yüzde 45.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim sıklığı ile vergi yasalarının uygulanmasının teminatı ilişkili olduğu söylenebilir.
  - ✓ “Vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır” (VD6) önermesi ile yüzde 30 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim sıklığı ile mükelleflerin denetim geçirme korkusu ilişkili olduğu ifade edilebilir.
  - ✓ “Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir” (VD7) önermesi ile yüzde 20.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
  - ✓ “Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi ile yüzde 16.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetimlerde yeterli zaman

ayrılmasının artması halinde mükelleflerin doğru beyanda buluma ihtimalinin artacağı ifade edilebilir.

- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 24.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 21.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD17) önermesi ile yüzde 34.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetimi geçirme ihtimalinin artması durumunda kayıtdışı faaliyetlerin azalacağı durumu denetim sıklığıyla ilişkili ifadesine ulaşılabilir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 28.4 oranında ilişkilidir.

“Vergi denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır” (VD4) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır” (VD6) önermesi ile yüzde 32 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir” (VD7) önermesi ile yüzde 27.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’ de vergi denetim oranları düşüktür” (VD8) önermesi ile yüzde 15.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetim oranlarının artması vergi yasalarının uygulanmasının teminatı olduğu çıkarımına ulaşılabilir.
- ✓ “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 13.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Yürütülen denetimlerin cezalandırıcı niteliğinin artması vergi yasalarının uygulanabilirliğini artıracığı çıkarımında bulunabilmektedir.

- ✓ “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 19.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi yasalarının uygulanabilirliği vergi denetimlerinin başarılı yürütülmesine bağlı olacağı ifadesine ulaşılabilmektedir.
- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 21.9 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 17.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 18.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim geçirme ihtimalinin artması durumunda vergi yasalarının uygulanabilirliği artabilecektir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 17.8 oranında ilişkilidir.

“Vergi idaresi kayıtdışı ekonomik faaliyetleri önlemek için yeterli teknik altyapıya sahiptir” (VD5) önermesi;

- ✓ yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır” (VD6) önermesi ile yüzde 18.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi idaresinin yeterli teknik altyapıya sahipliği mükelleflerin vergi denetimi geçirme korkusu ile ilişkilidir.
- ✓ “vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir” (VD9) önermesi ile yüzde 36.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetim elemanlarının bilgi düzeylerinin yeterliliği ile vergi idaresinin teknik altyapı yeterliliği ilişkilidir.
- ✓ “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 19 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.

Yürütülen vergi denetimlerinin kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırabilme yeteneğinin artması vergi idaresinin teknik altyapı düzeyini artırabilecektir.

- ✓ “Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir” (VD14) önermesi ile yüzde 44.6 oranında ilişkiye sahiptir. Vergi denetim elemanlarının vergi incelemeleri için yeterli güvenceye sahip olması durumu vergi idaresinin teknik altyapı yeterliliğiyle ilişkili olduğu çıkarımında bulunulabilmektedir.

“Vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır” önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir” (VD7) önermesi ile yüzde 27.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür” (VD8) önermesi ile yüzde 27.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetim oranlarının artması mükellefleri kayıtdışı faaliyetlerden uzaklaştırabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 14.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetimlerin başarısının artması mükelleflerin kayıtdışı tutumlarını olumlu yönde düzeltebilecektir.
- ✓ “Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi ile yüzde 15.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetimlerde yeterli zaman ayrılması durumunda mükelleflerin kayıtdışı tutumları olumlu yönde etkilenebilecektir.
- ✓ “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır” (VD15) önermesi ile yüzde 20.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetimlerin etkinliğinin artması mükelleflerin kayıtdışı faaliyet tutumlarının olumlu yönde düzelmesine yol açabilecektir.

- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 13.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 22 oranında ilişkiye sahiptir.

“Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir” (VD7) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür” (VD8) önermesi ile yüzde 21.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi oranlarının yükseltilmesi halinde vergi bilincinin vergi denetimi etkinliğine olan olumsuz etkisi azalabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 21.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetimlerinin başarısının artması vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması durumunun denetimlerin etkinliğine olan olumsuz etkisini değiştirebilecektir.
- ✓ “Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi ile yüzde 12.2 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetimlerde yeterli zaman ayrılması durumunda vergi bilincinin yerleşik olmamasının denetim etkinliği üzerindeki olumsuz etkisi düzelebilecektir.
- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir”(VD16) önermesi ile yüzde 19.1 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD15) önermesi ile yüzde 21.4 oranında ilişkilidir. Denetim geçirme ihtimalinin artması vergi bilincinin denetimlerin etkinliğine olan olumsuz etkisini düzeltebileceği çıkarımına varılabilecektir.
- ✓ Önerme yüzde 95 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yürütülen “Vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 11.8 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.

- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 13.2 oranında ilişkilidir.

“Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür” (VD8) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi ile yüzde 23.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim oranlarının düşük algılanması ile denetimlerde yeterli sürenin ayrılması arasında ilişki olduğu çıkarımında bulunulabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 22.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi oranlarının artması vergi denetimlerinin caydırıcılığını artırabilecektir.
- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 28.7 oranında ilişkilidir. Vergi oranlarının artırılması mükelleflerin etkin olmayan denetimlerin kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurduğu algısını azaltabilecektir.
- ✓ Önerme yüzde 95 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 12.7 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır” (VD15) önermesi ile yüzde 13.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim oranlarının artırılması durumunda vergi denetimlerinin etkinliği de olumlu yönde algılanacaktır.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 11.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi oranlarının artması ile vergi denetimi geçirme ihtimalinin artması durumunda kayıtdışı faaliyetlerin azalabileceği çıkarımında bulunabilmektedir.

- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesi ile yüzde 12.7 oranında ilişkiye sahiptir.

“Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir” (VD9) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 29 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Yürütülen vergi denetimlerinin başarısı denetim elemanlarının bilgi düzeylerinin artmasıyla ilişkilidir.
- ✓ “Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir” (VD14) önermesi ile yüzde 32.3 oranında ilişkilidir. Denetim elemanlarının denetimleri yürütebilmek için yeterli güvenlik düzeyine sahip olması halinde yeterli bilgi birikimine de sahip olacağı ifadesine ulaşılabilmektedir.
- ✓ Önerme yüzde 99 anlamlılık düzeyinde negatif ve çift yönlü olarak yüzde 12.4 oranında “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle ilişkilidir.

“Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm” önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü olarak “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi ile yüzde 17.6 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Yürütülen vergi denetimlerinin başarı düzeyi arttıkça beyan edilen tutarın doğruluğunun maksimuma ulaşması sağlanabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 19 oranında ilişkilidir.

“Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir” (VD11) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi ile yüzde 24.8 oranında ilişkilidir. Yürütülen vergi denetimlerinin başarısı arttıkça mükelleflerce kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırma konusundaki etkililik düzeyi de artabilecektir.

“Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir” (VD12) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi ile yüzde 24.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir” (VD14) önermesi ile yüzde 19.3 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim elemanlarının yeterli güvenlik düzeyleri ile denetimlerin etkin ve başarı düzeyleri ilişkili çıkarımında bulunabilmektedir.
- ✓ “Vergi denetimi ne kadar etkin ise kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır” (VD15) önermesi ile yüzde 14.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 22.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 18.9 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesi ile yüzde 19.5 oranında ilişkilidir.

“Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır” (VD13) önermesi;

- ✓ Pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde “Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit, politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir” (VD14) önermesi ile yüzde 14 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Vergi denetimi ne kadar etkin ise kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır” (VD15) önermesi ile yüzde 11.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Vergi denetimlerinde yeterli süre ayrılması halinde denetim etkinliği de artabilecektir.
- ✓ “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 19.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 12.5 oranında ilişkiye sahiptir. Yeterli süre ayrılmaması durumu etkin olmayan denetimlerin kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme algısını etkilemektedir.

“Vergi denetimi ne kadar etkin ise kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır” (VD15)

önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi ile yüzde 17.5 oranında ilişkilidir. Vergi denetimlerinin etkinliği artması halinde caydırıcılığı da artabilecektir.
- ✓ Önerme yüzde 95 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 12.9 oranında “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle ilişkilidir.

“Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir” (VD16) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç

doğurmaktadır” (VD17) önermesi ile yüzde 38.5 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.

- ✓ “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 32.4 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir. Denetim geçirme ihtimali denetimlerin caydırıcılık düzeyini artırabilecektir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 29 oranında ilişkilidir.

“Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır” (VD17) önermesi;

- ✓ yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi ile yüzde 32 bir korelasyon ilişkisi içerisindedir.
- ✓ “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 26.2 oranında ilişkilidir.

“Vergi denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır” (VD18) önermesi;

- ✓ Yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak “İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır” (VD19) önermesiyle yüzde 44.5 oranında ilişkilidir. Vergi denetimi geçirme ihtimali iyi bir denetim sisteminin önemli bir koşulu ve vergi sisteminin başarısı içinse gerekli bir veri olduğu çıkarımında bulunulabilecektir.

4.5.5. Çapraz Tablo Analizi

Tablo 23

Etkin denetimlerin kayıtdışı tutum üzerine etkisi

		Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Vergi denetimi geçirme korkusu	Kesinlikle Katılıyorum	42,9%	38,6%	2,9%	4,3%	1,4%	100,0%
	Katılıyorum	25,9%	63,8%	4,6%	5,7%		100,0%
	Fikrim Yok	37,0%	41,3%	10,9%	10,9%		100,0%
	Katılmıyorum	16,3%	59,2%	6,1%	14,3%	4,1%	100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	26,7%	26,7%	20,0%	26,7%		100,0%
Toplam		31,4%	53,7%	5,9%	8,2%	0,8%	100,0%
Ki-Kare: 54,313		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

“Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı faaliyetlerden uzaklaştırır.” önermesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükellefler “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine yüzde 42,9 kesinlikle katılıyorum yüzde 38,6 oranında katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükellefler yüzde 25,9 oranında “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 63,8 oranında katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Buradan hareketle mükelleflerin vergi denetimi geçirme korkusu, kayıtdışı faaliyetlerin azaltılması noktasında etkin denetimlere ulaşmak için önemli bir veridir.

Tablo 24

Etkin Denetimlerin Mükellefler Üzerindeki Caydırıcılığı

		Vergi denetim kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir	Kesinlikle Katılıyorum	55,3%	36,2%	7,4%	1,1%		100,0%
	Katılıyorum	17,9%	68,2%	9,8%	3,5%	0,6%	100,0%
	Fikrim Yok	13,0%	51,9%	31,5%	3,7%		100,0%
	Katılmıyorum	21,7%	34,8%	4,3%	39,1%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	25,0%	25,0%	12,5%	12,5%	25,0%	100,0%
Toplam		27,6%	54,0%	12,2%	5,4%	0,9%	100,0%
Ki-Kare: 181,932		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre etkin denetimlerin mükellefler üzerindeki caydırıcılığı yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 55,3’ ü “Vergi denetim kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.” İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 36,2’ si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 17,9’ u “Vergi denetim kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 68,2’ si katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Bu analiz sonucu kayıtdışı faaliyetleri azaltabilmek için verginin tabana yayılması önemli bir belirleyici konumundadır.

Tablo 25

Etkin Yürütülen Denetimlerin Kayıtdışı Faaliyetler Üzerine Etkisi

		Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkların tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir.	Kesinlikle Katılıyorum	58,8%	32,4%	5,9%	1,5%	1,5%	100,0%
	Katılıyorum	26,1%	65,9%	2,8%	4,5	0,6%	100%
	Fikrim Yok	23,1%	49,2%	10,8%	16,9%		100,0%
	Katılmıyorum	16,2%	48,6,%	10,8%	24,3%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	50,0%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	100,0%
Toplam		31,4%	53,4%	5,9%	8,5%	0,8%	100,0%
Ki-Kare: 81,937		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre etkin yürütülen denetimlerin kayıtdışı faaliyetler üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkların tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 58,8’ i “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılırken yüzde 32,4’ ü katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu

ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 26,1' i ‘‘Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.’’ ifadesine kesinlikle katılırken yüzde 65,9' u katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Yürütülen vergi denetimlerinin başarısının artması vergi denetimlerinin etkinliğini artıracak ve bu sayede kayıtdışı faaliyetlerin azaltılmasını sağlamaya yardımcı olabilecektir.

Tablo 26
Düşük Vergi Oranlarının Mükellef Tutumuna Etkisi

		Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.	Kesinlikle Katılıyorum	44,6%	41,9%	4,1%	9,5%		100,0%
	Katılıyorum	25,5%	61,1%	7,4%	6,0%		100,0%
	Fikrim Yok	17,0%	46,8%	27,7%	8,5%		100,0%
	Katılmıyorum	23,5%	61,8%	5,9%	8,8%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	23,5%	64,7%	5,9%		5,9%	100,0%
Toplam		27,9%	55,5%	9,0%	7,3%	0,3%	100,0%
Ki-Kare: 58,697		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre düşük vergi oranlarının mükellef tutumuna etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

‘‘Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.’’ ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 44,6’ sı ‘‘Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.’’ ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 41,9’ u katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 25,5’ i ‘‘Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.’’ ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 61,1’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Buradan hareketle denetim oranlarının artması vergi mükellef beyanlarının doğruluk oranlarını artırabilecektir.

Tablo 27**Denetimlerin Yetersiz Oluşunun Kayıtdışı Tutum Üzerine Etkisi**

		Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli	Kesinlikle Katılıyorum	42,3%	37,2%	5,1%	10,3%	5,1%	100,0%
	Katılıyorum	11,6%	57,8%	13,1%	15,1%	2,5%	100,0%
	Fikrim Yok	8,1%	45,9%	27,0%	8,1%	10,8%	100,0%
	Katılmıyorum	27,6%	31,0%	17,2%	20,7	3,4%	100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	25,0%	37,5%		25,0%	12,5%	100,0%
Toplam		19,7%	49,3%	12,8%	14,0%	4,3%	100,0%
Ki-Kare: 59,042		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre denetimlerin yetersiz oluşunun kayıtdışı tutum üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 42,3’ ü “Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.” İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 37,2’ si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 11,6’ sı “Vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 57,8’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Bu tablo yardımıyla yetersiz denetimlerin mükelleflerin kayıtdışı ekonomik faaliyet tutumlarında önemli bir belirleyici olduğu ifade edilebilecektir.

Tablo 28**Vergi Adaletine Olan İnancın Kayıtdışı Tutuma Olan Etkisi**

		Türk Vergi Sistemi adildir.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil	Kesinlikle Katılıyorum	10,7%	12,5%	5,4%	41,1%	30,4%	100,0%
	Katılıyorum	6,3%	24,6%	9,1%	41,1%	18,9%	100,0%
	Fikrim Yok	5,3%	26,3%	50,0%	13,2%	5,3%	100,0%
	Katılmıyorum	8,0%	40,0%	8,0%	32,0%	12,0%	100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum		20,0%	60,0%		20,0%	100,0%
Toplam		7,6%	22,0%	13,0%	36,9%	20,6%	100,0%
Ki-Kare: 87,724		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre vergi adaletine olan inancın kayıtdışı tutuma olan etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.” ifadesine katılmıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 8,0’ i “Türk Vergi Sistemi adildir.” önermesine kesinlikle katılmıyorum cevabını verirken yüzde 40,0’ ı katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Buradan hareketle vergi sisteminin adil algılanmasındaki görece artış mükelleflerin kayıtdışı faaliyet tutumlarında olumlu yönde etki yapabilecektir.

Tablo 29

Yürütülen Vergi Denetimlerinin Mükellef Beyanları Üzerine Etkisi

		Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya tam ve zamanında	Kesinlikle Katılıyorum	30,5%	40,2%	7,3%	18,3%	3,7%	100,0%
	Katılıyorum	8,8%	52,5%	9,2%	27,2%	2,3%	100,0%
	Fikrim Yok	7,1%	25,0%	42,9%	21,4%	3,6%	100,0%
	Katılmıyorum	10,7%	35,7%	10,7	42,9%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	10,7%	35,7%	10,7%	42,9%		100,0%
Toplam		13,8%	46,2%	11,5%	25,9%	2,5%	100,0%
Ki-Kare: 60,191		df: 12			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre yürütülen vergi denetimlerinin mükellef beyanları üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 30,5’ i “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir.” İfadesine kesinlikle katılırken yüzde 40,2’ si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 8,8’ i “Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir.” ifadesine kesinlikle katılırken yüzde 52,5’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkili ise mükelleflerin kayıtdışı faaliyet tutumları olumlu yönde gelişebilecektir.

Tablo 30**Denetimlerde Ayrılan Sürenin Yürütülen Denetimler Üzerine Etkisi**

		Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.	Kesinlikle Katılıyorum	55,7%	34,3%	7,1%	1,4%	1,4%	100,0%
	Katılıyorum	24,7%	64,8%	3,7%	6,2%	0,6%	100,0%
	Fikrim Yok	30,2%	52,4%	7,9%	9,5%		100,0%
	Katılmıyorum	16,7%	47,9%	10,4%	25,0%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	41,7%	41,7%		8,3%	8,3%	100,0%
Toplam		31,3%	53,5%	5,9%	8,5%	0,8%	100,0%
Ki-Kare: 62,955		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre denetimlerde ayrılan sürenin yürütülen denetimler üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.” İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 55,7’ si “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 34,3’ ü katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 24,7’ si “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 64,8’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Vergi denetimlerinde yeterli zamanın ayrılması, denetimlerin etkinliğini artırmak ve kayıtdışılığı azaltmak adına önemlidir.

Tablo 31**Yürütülen Etkin Denetimlerin Başarı Analizi**

		Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada	Kesinlikle Katılıyorum	59,2%	26,5%	4,1%	6,1%	4,1%	100,0%
	Katılıyorum	24,4%	64,6%	4,3%	6,7%		100,0%
	Fikrim Yok	24,4%	46,3%	17,1%	9,8%	2,4%	100,0%
	Katılmıyorum	27,2%	54,3%	5,4%	13,0%		100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	77,8%	22,2%				100,0%
Toplam		31,3%	53,5%	5,9%	8,5%	0,8%	100,0%
Ki-Kare: 58,359		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre yürütülen etkin denetimlerin başarı analizi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkilidir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 59,2’ si “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 26,5’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 24,4’ ü “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 64,6’ sı katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Yürütülen denetimlerin kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırma başarısının artması denetimlerin etkinliğini artıracak ve bu sayede kayıtdışı faaliyetlerin azalmasını sağlayabilecektir.

Tablo 32

Yaygın Kayıtdışılığın Mükelleflerin Denetim Görüşleri Üzerine Olan Etkisi

		Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.	Kesinlikle Katılıyorum	40,0%	40,0%	12,9%	2,9%	4,3%	100,0%
	Katılıyorum	24,0%	57,9%	8,3%	8,3%	1,7%	100,0%
	Fikrim Yok	20,7%	37,9%	39,7%	1,7%		100,0%
	Katılmıyorum	22,0%	56,1%	9,8%	11,0%	1,2%	100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	33,3%	38,1%	14,3%	4,8%	9,5%	100,0%
Toplam		26,7%	49,4%	15,1%	6,5%	2,3%	100,0%
Ki-Kare: 56,070		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre yaygın kayıtdışılığın mükelleflerin denetim görüşleri üzerine olan etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 40,0’ ı “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 40,0’ ı katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 24,0’ ı “Etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.”

İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 57,9' u katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Sektörel bazda kayıtdışı ekonomi oranlarının denetimler sayesinde mümkün olduğunca aşağı oranlara çekilmesi mükelleflerin vergi denetimlerinin etkinliğine olan bakışlarını olumlu yönde etkileyebilecektir.

Tablo 33
Etkin Denetimlerin Mükelleflerin Kayıtdışı Algıları Üzerine Etkisi

		Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Türkiye'de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.	Kesinlikle Katılıyorum	50,5%	36,9%	6,8%	4,9%	1,0%	100,0%
	Katılıyorum	20,0%	72,5%	0,6%	6,9%		100,0%
	Fikrim Yok	40,8%	38,8%	8,2%	12,2%		100,0%
	Katılmıyorum	16,1%	35,5%	22,6%	22,6%	3,2%	100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum	18,2%	54,5%	18,2%		9,1%	100,0%
Toplam		31,4%	53,7%	5,9%	8,2%	0,8%	100,0%
Ki-Kare: 92,350		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,000		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre etkin denetimlerin mükelleflerin kayıtdışı algıları üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 50,5’ i “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 36,9’ u katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 20,0’ si “Vergi denetimi ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 72,5’ i katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Vergi denetimlerinin etkinliğinin artırılması, kayıtdışı ekonomik faaliyetlerin oranlarını azaltmaya yardımcı olabilecektir.

Tablo 34
Denetim Sıklığının Kayıtdışılık Oranları Üzerine Etkisi

		Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.					Toplam
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.	Kesinlikle Katılıyorum	41,3%	44,2%	4,8%	8,7%	1,0%	100,0%
	Katılıyorum	25,0%	60,0%	6,7%	8,3%		100,0%
	Fikrim Yok	16,3%	53,5%	25,6%	4,7%		100,0%
	Katılmıyorum	19,0%	71,4%	9,5%			100,0%
	Kesinlikle Katılmıyorum		66,7%	33,3			100,0%
Toplam		28,0%	55,4%	9,0%	7,3%	0,3%	100,0%
Ki-Kare: 41,185		df: 16			Geçerlilik Aralığı: ,001		

Yapılan ki-kare testi sonucuna göre denetim sıklığının kayıtdışılık oranları üzerine etkisi yüzde 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

“Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.” İfadesine kesinlikle katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 41,3’ ü “Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 44,2’ si katılıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeye katılıyorum cevabını veren mükelleflerin yüzde 25,0’ i “Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.” ifadesine kesinlikle katılıyorum cevabını verirken yüzde 60,0’ ı katılıyorum cevabını vermişlerdir.

Denetim sıklığının artması mükelleflerin beyan ettikleri oranların doğruluğunu artırabilecektir.

SONUÇ

Vergi, kamu harcamalarını finanse etmek ve/veya içinde bulunulan sosyo-ekonomik sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla devlet ve benzeri kurumların ödeme gücü olan fert ve kurumlardan bu ödeme güçleriyle orantılı olarak aldıkları karşılıksız, nihai, parasal ve zorunlu ödemelerdir. Vergi gelirlerini toplamak kadar olası vergi kayıp ve kaçaklarını engellemekte hayati öneme sahiptir.

Mükellefler beyan esasına dayalı bir vergi sisteminde vergilerini tam ve eksiksiz beyan etmek ile bu durumun aksine görevlerini yerine tam olarak getirmediklerinde elde edecekleri maddi fayda ikilemine düşmektedir. Beyan esasına dayalı bir vergi sistemi denetlenmedikçe mükelleflerin beyanlarının doğruluğunu kabul etmektedir. Bu sebeple mükelleflerin beyan ettikleri matrahları denetlemek vergi ödeme görevinin tam ve eksiksiz gerçekleştirilebilmesi için önemlidir. Mükellefleri tam ve eksiksiz bildirimde bulunma ve vergi ödeme sorumluluğundan alıkoyan unsurlar çok çeşitlilik arz etmektedir. Nitekim yapılan anket çalışmasında da mükellefler yüzde 78 oranında kayıtdışı tutumunun belirleyicilerinin her bir mükellef için farklılık göstereceğini düşünmektedir. Bu unsurlar çalışmada mükelleflerin vergi ve devlet algısı, vergi sistemine olan bakışları, kayıtdışı faaliyetlere olan bakışları ve vergi denetimlerine olan bakışları olarak genellenmiştir.

Yapılan çalışmada mükelleflerin vergi bilinci ile yurttaşlık seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Mükellefler yüzde 91.5 oranında verginin yurttaşlık görevi olduğu görüşüne sahiptir. Aynı şekilde kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğunu ve verginin sosyal bir sorumluluk olduğunu düşünmektedirler. Mükelleflere küçük bir miktarda vergi kaçakçılığının önemli olup olmadığı sorulmuş bu soruya mükellefler yüzde 64.2 oranında önemli olduğu fikrini beyan etmiştir. Bunlarla birlikte mükellefler gelir getiren faaliyetlerin kayıtdışı tutmanın doğru bir davranış olmadığını, kayıtdışı faaliyetlerin ahlaki olmadığını düşünmektedir. Mükelleflerin vergi bilinci seviyelerinin düşük olmadığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Ancak mükellefler Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesinin düşük olduğunu düşünmektedir. Bu seviyeyi yükseltebilmek adına eğitim faaliyetleri yoluyla insanların vergi bilinci seviyesi küçük yaşlardan itibaren yükseltilmelidir. İlkokulda başlamak üzere vergi eğitimleri verilmeli ve bu ilerleyen eğitim süreçlerinde de devam ettirilmelidir. Vergi bilincinin toplumda

yerleşik olmaması vergi denetimi etkinliğini olumsuz etkilemektedir önermesi Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür önermesi ile pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 21.1 oranında denetimlerde yeterli zaman ayrılmamaktadır önermesi ile yüzde 12.1 oranında ilişkiye sahiptir. Aynı şekilde vergi bilincinin yerleşik olmamasının vergi denetimlerine olan olumsuz etkisi etkin olmayan vergi denetimlerinin kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğuracağı önermesi ile pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 13.2 oranında korelasyona sahiptir. Bu sonuç ışığında denetim oranlarının artması, denetimlerde yeterli zaman ayrılması ve denetimlerde etkinliğe ulaşılması sonrası kayıtdışı faaliyetleri cezalandırması ve caydırması vergi bilincinin denetim etkinliğine olan olumsuz etkisini ortadan kaldırabilmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi oranları kayıtdışı tutumun önemli bir belirleyicisidir. Mükelleflerinin yüzde 81.4’ü ülkemizde vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda mükelleflerin yüzde 54.1’ i devletin istediği vergilerin tamamını ödemesi halinde işine devam edemeyeceğini belirtmişlerdir. Buradan hareketle vergi oranlarının düşürülmesi ile birlikte vergiye gönüllü uyumun artacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Vergi sisteminin adil olmadığına yönelik mükelleflerin yaygın bir görüşü bulunmaktadır (% 57.5). Sistemin adil olmadığı düşüncesi mükelleflerin kayıtdışı tutumlarının önemli bir belirleyicisidir. Gelir getiren faaliyetleri kayıtdışı tutmak doğru bir davranış değildir önermesi ile mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkendir görüşü yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 34.5 oranında korelasyona sahiptir. Nitekim mükelleflerin yüzde 80.8’ i vergi sisteminin adil olmamasının kayıtdışı tutumun önemli bir belirleyicisi olduğunu düşünmektedir. Vergi sisteminin adil olmaması algısının en önemli belirleyicileri vergi oranları ile ödeme gücüne göre vergilendirme algısıdır. Vergi oranlarının düşmesi durumunda Türk vergi sisteminin adil olması arasında yüzde 24.8 oranında ilişki tespit edilmiştir. Mükelleflerin yüzde 57.2’si vergilerin ödeme gücüne göre alınmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte kayıtdışı faaliyetlere yönelmede vergi sisteminin adil olmaması ile vergi denetimlerinin yetersiz olduğuna yönelik görüşü pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 40.6 oranında korelasyona sahiptir. Buradan hareketle vergi sisteminin adil

olması ile vergi denetimlerinin yeterli olduğu algısı veya denetimlerin yeterli olması ile vergi sisteminin adil olduğuna yönelik inanç güçlü ilişki içindedir. Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir önermesi ile etkin olmayan bir vergi denetimi kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır önermesi pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 38.5 oranında korelasyona sahiptir. Bu veri vergi denetimleri caydırıcı değilse kayıtdışı faaliyetlerin ödüllendirildiği gibi bir algının mükelleflere yansıdığını göstermektedir.

Mükelleflerin yüzde 52.1' i toplanan vergilerin kamu harcamalarında etkin kullanılmadığı, kendilerine hizmet olarak geri dönmediğini düşünmektedir. Mükelleflerin yüzde 87.4' ü kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğunu düşünmektedir. Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermenin gerekli olduğu ile vergi vermenin yurttaşlık görevi olduğu yüzde 99 anlamlılık seviyesinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 61.6 oranında korelasyona sahiptir. Buradan hareketle vergilerin etkin kullanımı mükelleflerin vergiye olan bakışlarında çok büyük öneme sahiptir sonucuna ulaşılmaktadır.

Mükelleflerin vergi sistemini karışık, vergi yasalarını ise anlaşılabilir bulmaktadırlar. Tam ve doğru vergi ödemek için takip edilmesi gereken yasaların belirgin ve sisteminde anlaşılabilirlikten uzak oluşu kayıtdışı faaliyetlerin bir diğer belirleyicileridir. Halkın vergi bilinci seviyesinin yükselmesi ile vergi yasalarının anlaşılabilirliği arasında yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 48.1 oranında ilişki tespit edilmiştir. Buradan hareketle vergi sistemini anlaşılabilir kılmak ve vergi yasalarını sadeleştirmek kayıtdışı faaliyetleri engellemede önemli bir durumdur. Bu durum mükellefler açısından olduğu gibi vergi idaresi çalışanları ve bu işle ilgili meslek grupları içinde son derece önemlidir. Nitekim vergi toplanırken izlenmesi gereken yol ve uyulacak kurallar ne kadar sade ve anlaşılabilirse o kadar başarılı olacaktır. Vergi denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır önermesi ile vergi denetimi geçirme korkusu mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır önermesi pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 32 oranında korelasyona sahiptir. Buradan hareketle vergi yasaları ne kadar açık, anlaşılır ve

uygulanabilir olsa da uygulama sonuçlarının denetlenmemesi sonucu orta ve uzun vadede başarısız olacaktır.

Yetersiz vergi denetimlerinin kayıtdışı faaliyetlerin önemli bir belirleyicisi olduğu inancı ile kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri yani kayıtdışı oranları arasındaki farkın yüksek olması durumu pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 23 oranında korelasyona sahiptir. Bu durum bize mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlerin vergi denetimlerinin yetersiz olması sonucu gerçekleştiğine yönelik ciddi bir kanaatlerinin olduğunu gösterir.

Mükellefler gerek buldukları sektörde gerekse toplumun genelinde kayıtdışı faaliyetlerin yaygın olduğunu düşünmektedir. Buradan hareketle bu durum mükelleflerin yaygın olarak vergilerin ödenmediğini düşünmesi durumunda kendisinin neden vergi ödediğini sorgulamasına yol açacaktır. Bu sonuç vergilerin adalet algısına ciddi zarar vermektedir. Nitekim mükelleflerin yüzde 38' i vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda vergi ödememenin normal bir durum olacağını düşünmüşlerdir. Mükelleflerin yüzde 70.4' ü vergisine ödemeyenlere yaptırım uygulanması durumunda vergi ödeme motivasyonunun artacağını düşünmektedir. Mükelleflerin vergi kaçırmanın yaygın olması durumunda vergi ödememenin normal karşılanması gereken bir durum olması ile verginin bir yurttaşlık görevi olduğuna yönelik düşüncesi arasında negatif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 17.7 oranında korelasyona sahiptir. Kayıtdışı faaliyetler ahlaki değildir önermesi ile vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması vergi ödeme konusunda motivasyonu artırır önermesi pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 19.8 korelasyona sahiptir. Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlerin cezalandırılması durumunda kayıtdışı faaliyetlere yönelimlerinin düşeceği sonucuna bu veri ışığında ulaşılmıştır. Buradan hareketle yürütülen vergi denetimlerinin vergi gelirlerini artırmak amacına hizmet etmesiyle birlikte verginin tabana yayılması sağlamaya yönelik olması da çok önemlidir. Verginin tabana yayılması durumunda mükellefler herkesin vergi ödediğini düşünerek kendisinin de vergi ödeme sorumluluğunu daha güçlü hissedecektir.

Mükelleflerin yüzde 84.2' si vergi denetimlerinin mükellefleri doğru beyanda bulunmaya, tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendireceğini düşünmektedir. Bu görüşe dayanarak rahatlıkla vergi denetimlerinin varlığı ve etkinliği kayıtdışı faaliyet

tutumu üzerinde hayati öneme sahip olduğu söylenmelidir. Mükellefler yüzde 78.1' i kayıtdışı faaliyetlere yönelmede yetersiz vergi denetimlerinin etkili olduğunu düşünmektedir. Vergi denetimlerinin etkisizliği ve caydırıcılığıyla ilgili en ciddi sorun denetim oranlarıdır. Mükelleflerin yüzde 62.8' i Türkiye' de vergi denetim oranlarının düşük olduğunu düşünmektedir. Nitekim elde edilen resmi verilerde bu görüşü desteklemektedir. Düşük denetim oranları ile birlikte mükelleflerde yürütülen denetimlerin başarılı olabilmesi adına ciddi eksiklikler olduğu görüşü hakimdir. Bunların başında denetimlerin tarafsızlığı ve objektifliği, denetimlerde ayrılan süre, denetim elemanlarının bilgi birikimi, denetim elemanlarının tarafsız ve objektif bir denetim için yeterli güvenceye sahip olmamaları, vergi idarelerin teknik ve fiziki yetersizliği gelmektedir.

Mükellefler yüzde 60' ı yürütülen vergi denetimlerinin kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkili olduğunu düşünmektedir. Yürütülen vergi denetimlerinin başarılı olduğu olduğu algısı ile denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan yanlış beyanları tespit edebilme başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir önermesi pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 24.8 oranında korelasyona sahiptir. Mükellefler için denetimlerin etkin sonuç verebilmesi ile hesap hatalarını bulma ve düzeltme yönü güçlü ilişkiye sahiptir. Yürütülen vergi denetimleri etkili olduğuna yönelik algı yüksekse burada yapılması gereken bir diğer hususta denetim oranlarını, denetimlerin sıklık dereceleri, denetimlerde ayrılan süreleri artırmak olacaktır. Nitekim mükellefler yüzde 83.4 oranında denetim sıklığının artması durumunda mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimalinin artacağını düşünmektedir. Bu düşünceleri destekler nitelikte mükelleflerin yüzde 85.6' sı vergi denetimi geçirme ihtimalinin artması durumunda kayıtdışı faaliyetlerin azalacağını düşünmektedir. Mükellefler yüzde 65.3 oranında vergi denetimlerinde yeterli sürenin ayrılmadığını düşünmektedir. Elde edilen korelasyon ilişkisi neticesinde denetimlerde yeterli süre ayrılmıyorsa denetim oranları da düşük algılanmaktadır. Şüphesiz bu durumun en önemli belirleyicisi vergi denetim elemanı sayılarının yetersizliğidir. Denetim elemanı sayılarını artırmak vergi denetimlerinin etkinliğini artırmada birincil derecede önemlidir. Ancak denetimlerin varlığından çok etkinliği önemlidir. Mükelleflerin yüzde 84.8' i vergi denetimleri ne kadar etkinse kayıtdışı faaliyetlerin o kadar azalacağını düşünmektedir. Mükelleflerin yüzde 36.9' u vergi denetim elemanlarının kayıtdışı

faaliyetleri tespit etmek için yeterli bilgi birikimi seviyesine sahip olmadığını düşünmektedir. Yeterli bilgi birikimine sahip olduğuna yönelik görüş ile yürütülen denetimlerin kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmada etkili olduğuna yönelik görüş pozitif ve çift yönlü korelasyona sahiptir. Buradan hareketle sadece denetim elemanı sayısını artırmanın yeterli olmayacağı bununla birlikte denetim elemanlarının kayıtdışı faaliyetleri tespit edebilmek için bilgi birikimi seviyesini de artırmak gerekliliği önemlidir.

Mükellefler yüzde 58.7 oranında vergi denetimi geçirme korkusunun mükellefleri kayıtdışı faaliyetlerden uzaklaştıracağını düşünmektedir. Mükellefler vergi idaresinin kayıtdışı faaliyetleri önleme konusunda vergi idaresinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu durum mükelleflerin vergi denetimi geçirmesi sonucu maruz kalacağı yaptırımların caydırıcılığını azaltmaktadır. Bu sonuca dayanarak vergi idarelerinin teknik ve fiziki altyapılarının güçlendirilmesi vergi denetimlerinin etkinliğine olumlu katkı yapacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Mükellefler yüzde 73.2 oranında kayıtdışı ile mücadele konusunda vergi idaresinin sektörler arasında farklı davranış sergilediğini düşünmektedir. Bununla birlikte mükelleflerin yüzde 39.3'ü vergi denetim elemanlarının tarafsız ve objektif bir vergi denetimi gerçekleştirebilmesi adına yeterli güvenceye olmadığını düşünmektedir. Mükelleflerin yüzde 75.5' i aynı zamanda etkin olmayan vergi denetimlerinin kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurduğunu düşünmektedir. Denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan yanlışları tespit edebilme niteliklerin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir önermesi denetim elemanlarının yeterli güvenceye sahip olması ile pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 19.3 oranında korelasyona sahiptir. Denetimlerin başarısı ile vergi denetim elemanlarının yeterli güvenceye sahip olması arasında ilişki bu veriler ışığında tespit edilmiştir.

Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilendiğine yönelik görüş ile kayıtdışı ile mücadele konusunda vergi idaresinin yetersiz olduğuna yönelik algı pozitif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 31.7 oranında korelasyona sahiptir. Vergi idaresinin yetersizlik algısı bu veriye dayanarak her sektöre eşit ve güçlü bir şekilde mücadele edilememesi ile ilişkilidir. Yetersiz vergi

denetimlerinin kayıtdışı faaliyetlerin önemli bir belirleyicisi olduğuna yönelik görüş ile vergi idaresi yetersizliği yüzde 23.4 oranında yüzde 99 anlamlılık düzeyinde pozitif ve çift yönlü olarak korelasyona sahiptir. Vergi denetimleri ile vergi idaresi mükellefler nezdinde eşdeğer gibi değerlendirilmektedir. Bu verilere dayanarak mükelleflerin vergi denetimlerinin tarafsızlığına ve yetersizliğine olan inancının düşük olduğu söylenmelidir. Bu durum mükelleflerin vergi denetimlerine ve vergi idaresine olan güvenini ve vergiye olan gönüllü uyumunu zedelediği sonucuna ulaşılmaktadır. Vergi denetim elemanlarının kayıtdışı faaliyet gösterenlerden çekinmeden denetimleri gerçekleştirebilmeleri, yürüttükleri denetimlerde etkin sonuç alabilmeleri mükelleflerin denetimlere olan güvenlerinin artıracakları sonucuna ulaşılacaktır. Aynı zamanda vergi idaresinin yetersizlik algısı ile küçük bir miktarda vergi kaçakçılığının önemli olmadığı algısı negatif ve çift yönlü olarak yüzde 99 anlamlılık düzeyinde yüzde 20.6 oranında korelasyona sahiptir. Vergi denetimleri ve dolayısıyla vergi idaresi, her bir vergi kalemine azami önemi göstermesi durumunda kayıtdışılığın en küçük detayları ile mücadele etmesi durumunda güçlü algılanacaktır.

İyi bir denetim sistemiyle desteklenmiş vergi sisteminin başarısı; denetim yönünden denetimlerin sıklığı, başarılı yürütülmesi, denetimlerin caydırıcılığı, cezalandırıcılığı, denetim elemanlarının başarısı ve vergi yasalarının uygulanabilirliğiyle ilişkilidir. Vergi bilinci seviyesinin yüksek olması bireysellik gösterse de denetimlerin bu seviyenin gelişmesine olumlu katkı yapacağı sonucuna ulaşılmıştır. Denetimlerin yanı sıra vergi sistemindeki mevcut aksaklıkların düzeltilmesi ve verginin tabana yayılması durumları da hem denetimlerin hem de vergi sisteminin başarısına olumlu katkı yapacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, İ. A. Ve MERTER, M. E. (2004). *Türkiye' de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu*, Maliye Dergisi, Sayı: 147, Eylül- Aralık, ss: 5-27
- AKBIYIK, S. (2005). *Vergi Uygulamaları Yönüyle Denetim ve Raporlama*. Bursa: Ekin Kitabevi
- AKKOYUNLU, P. (2003). *Türkiye' de Ücretlilerden Alınan Verginin Gelir Vergisi İçerisindeki Yeri ve Önemi*, İ.Ü. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri: 43. – 44, ss: 78-93.
- AKBULAK Y. ve TAHTAKILIÇ, K. A. *Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine Düşünceler*, Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 468, Mart 2003. s.20-37.
- AKTAN, C. C; Çoban, H.(2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektifinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*. C. C. Aktan, D. Dileyici, İ. Y. Vural (ed.) Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 138-158.
- ALLINGHAM, M. G. & SANDMO, A. (1972). *Income Tax Evasion: a Theoretical Analysis*. Journal of Public Economics, 1(3-4), 323-338.
- ALTUĞ, F. (2000). *Mali Denetim*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları
- ALTUĞ, O. (1999). *Kayıtdışı Ekonomi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi
- ARPACI, A. Ö. (2004). *Vergi Denetimi, Vergi İncelemesini de İçeren Geniş Kapsamlı Bir Tanımdır*. E-Yaklaşım Dergisi, S: 13
- ARPACI, A.Ö. (2004). *Vergi Denetimi ve Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılması*, http://www.alomaliye.com/altar_omer_vergi_denetimi.htm (11.11.2013)
- ARSLAN, M. (2012). *Vergi Hukuku*. Bursa: MKM Yayıncılık
- ASLAN, Abdullah (2002). *Verimli ve Etkin Denetim İçin Alınması Gereken Önlemler*, Vergi Dünyası Dergisi-Sayı 250, Haziran 2002
- ASLANOĞLU, S. (2008). *Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışı Ekonomiyi Azaltmaya Yönelik Çözüm Önerileri*. Muhasebe ve Finansman Dergisi, S: 39, Temmuz 2008, ss: 199-211
- ASLANOĞLU, S. ve YILDIZ, S. (2007). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Olgusu, Bu Olguyu Azaltmaya Yönelik Çözüm Arayışları Ve Bir Öneri: Rasyo Analizi Yoluyla Etkin Bir İnceleme Sisteminin Oluşturulması*, Sosyo-Ekonomi Dergisi, S: 2, ss: 127-146

- ATAÇ, B. (2009). *Maliye Politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi
- AY, H. M. ve TALAŞLI, E. (2008). *Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ve Vergi Yapıları Arasındaki İlişki*, Maliye Dergisi, S:154, Ocak-Haziran
- AYKIN, Hasan. (2009). *Vergi Cezalarında Caydırıcılık Sorunu*, Yaklaşım Dergisi, Ekim 2009, Sayı: 202
- BAKIR, G. B. (2009). *Türkiye’de Vergi Denetiminin Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlemedeki Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE
- BAĞDİGEN, M. VE ERDOĞAN, A. (2010). *Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*. Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar, 47(548), 95-111.
- BAKKAL, U. (2007). *Kayıtdışı Ekonomi*, İstanbul: Derin Yayınları
- BAYRAKLI, H, H. : SARUÇ, N, T.VE SAĞBAŞ İSA (2004), *Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörler: Anket Çalışması Bulguları*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10- 14 Mayıs 2004, Belek/Antalya, 204-253.
- BERÇİN, A. (2012). *Muhasebe ve Vergi Denetimi*. İstanbul: Kriter Yayıncılık
- BİLEN, A. (2007). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemeye Yönelik Çabalar*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S: 36, Ekim 2007, ss: 134-143
- BİLGİNLİ, N. K. (2011). *Vergi Dairesi Otomasyon Projesi*, Dış Denetim Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011, ss: 173-182.
- BİLİCİ, N. (2006). *Dolaylı-Dolaysız Vergiler Dengesi(Veya Dengesizliği)*. N. Falay, M. Şahin, A. Kesik (ed.) Kamu Maliyesine Yeni Bakış(Teori ve Uygulama) içinde, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 195-209.
- BİNBİRKAYA, İ. (2006). *Türkiye’de Vergi Denetimi ve Kayıtdışı Ekonomi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE
- BOZDOĞANOĞLU, B. (2011). *Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadelede Harcama Eksenli Önlemler*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık
- BUHUR, Sami. (2006). *Uzlaşma Müessesesinin Uygulama Sonuçları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*, E-Yaklaşım Dergisi, Mart 2013, sayı: 243
- CANDAN, Turgut, (2004). *Yargı Kararlarında Işığında Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Değerlendirilmesi*, Türkiye’ de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004 Belek Antalya, Yaklaşım Yayıncılık

- ÇAKMAN, H. (2012). *Araştırmalarda Ölçme - Güvenilirlik – Geçerlilik*, TAF Preventive Medicine Bulletin, 2012: 11(3), 339-344.
- ÇALIŞKAN, T ve ÇINAR, S. (2012). *Akran Desteği: Geçerlik-Güvenirlik Araştırması*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, C:2, Ek Sayı:1, ss: 1-7.
- ÇELİKKAYA, Ali ve GÜRBÜZ, Hüseyin.(2008). *Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi*, Sosyo Ekonomi Dergisi, Temmuz-Aralık 2008, ss:22-54
- ÇETİNKAYA, A. ve F. Tekin (2011). *Vergi Denetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- ÇETİNTAŞ, H ve VERGİL, H. (2003). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini*, Doğu Üniversitesi Dergisi, C: 4, S: 1, ss: 15-30
- ÇOMAKLI, E. (2007). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergisel Kayıtdışılık*. Erzurum: Turhan Kitabevi
- DELL’ ANNO, R. (2009). *Tax Evasion, Tax Morale And Policy Makers Effectiveness*. The Journal Of Socio-Economics, 38, 988- 997.
- DEMİR, İ. C. ve Küçükilhan, M. (2013). *Vergi Mükelleflerinin Kayıtdışı Ekonomi Algısı: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Bahar 2013, C:9, S:1, ss: 31-48
- DEMİR, M. (2009). *Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler*, Akademik Bakış Dergisi, 18, [http://www.akademikbakis.org/18/10toplum.pdf\(03.02.2013\)](http://www.akademikbakis.org/18/10toplum.pdf(03.02.2013))
- EDİZDOĞAN, Nihat ve GÜMÜŞ, Erhan (2013). *Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi*, Maliye Dergisi, Sayı 164, Ocak-Haziran 2013, ss: 99- 119
- EKİCİ, Mehmet Sena (2009). *Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik Ve Sosyal Faktörler*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz-2009, C.8, S.30, ss: 200-223
- ELGİN, C. , and OZTUNALI, O. (2012). *Shadow Economies Around the World: Model Based Estimates*, Bogazici University Department of Economics Working Papers 5.
- ERKUŞ, H. ve KARAGÖZ, K. (2009). *Türkiye’ de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini*, Maliye Dergisi, S:156, Ocak-Haziran 2009, ss:126-140
- FEİNSTEİN, J. S. (1991). *An Econometric Analysis of Income Tax Evasion and Its Detection*. RAND Journal of Economics, 22(1), 14-35.
- FELD, L. P. , TORGLER, B. & DONG, B. (2008). *Coming Closer? Tax Morale, Deterrence And Social Learning After German Unification*. QUT School Of Economics And Finance, Working/ Discussion Paper, No. 232

- GANGL, K. ,HOFMANN, E. & KİRCLER, E. (2015). *Tax Authorities' Interaction With Taxpayers: A Conception Of Compliance In Social Dilemmas By Power And Trust* New Ideas in Psychology, 37, 13-23.
- GERÇEK, A. (2011). *Vergi Denetim Birimlerinin Birleştirilmesi Ve Sonuçları. Bilanço Dergisi*, Temmuz-Ağustos, S:135, ss: 74-77
- GİB (2000). Faaliyet Raporu 1999, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/1999/1999_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2001). Faaliyet Raporu 2000, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2000/2000_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2002). Faaliyet Raporu 2001, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2001/2001_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2003). Faaliyet Raporu 2002, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2002/2002_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2004). Faaliyet Raporu 2003, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2003/2003_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2005). Faaliyet Raporu 2004, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2004/2004_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2005). Yerel Yönetimlerde Yeni Dönem Vergi Dairesi Başkanlıkları, http://gib.gov.tr/fileadmin/yayinlar/Vergi_dairesi_bros.pdf (03.07.2013)
- GİB (2006). Faaliyet Raporu 2005, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2005/2005_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2007). Faaliyet Raporu 2006, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2006/2006_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2008). Faaliyet Raporu 2007, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2007/2007_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2009). Faaliyet Raporu 2008, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2008/2008_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)

- GİB (2010). Faaliyet Raporu 2009, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2009/2009_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2011). Faaliyet Raporu 2010, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2010/2010_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2012). Faaliyet Raporu 2011, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2011/2011_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2013). Faaliyet Raporu 2012, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2012/2012_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (05.11.2013)
- GİB (2014). Faaliyet Raporu 2013, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2013/2013_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (03.01.2015)
- GİB (2015). Faaliyet Raporu 2014, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/faaliyetraporlari/2014/2014_YILI_FAALIYET_RA_PORU.pdf (01.04.2015)
- GÖKMEN, NECDET (2012). *Vergi Denetiminde Yeniden Yapılanmaya Şimdi Daha Fazla İhtiyaç Var*, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 370, Haziran, ss: 6-13
- GÜLTEN, Yıldırım ve DEMİR, İ. Cemil (2013). *Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaletli Ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması*, Cbü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, Nisan 2013
- GÜNER, Ü. (2008). *Türkiye’de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE
- HASSELDINE, J. (1993). *How Do Revenue Audits Affect Taxpayers Compliance?*, Bulletin for International Fiscal Documentation, July/August, 424- 435.
- HESAP UZMANLARI KURULU (1995). *Türk Vergi Sistemi ve 50. Yılında Hesap Uzmanları Kurulu*, HUK 50. Yıl Armağanı, Ankara
- IŞIK, N. ve KILINÇ, E. C. (2009). *OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, KMU İİBF Dergisi Yıl:11 Sayı:17 Aralık
- KARAASLAN, E. (2010). *Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam*. Ankara: Mali Hizmetler Derneği
- KARAKOÇ, Yusuf. (2004). *Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları*, 19. Maliye Sempozyumu “Türkiye’ de Vergi Kayıp ve Kaçakları”, 10-14 Mayıs 2004, Belek/ANTALYA, ss: 90-114

- KARAKULAK, İ. Zafer. *Müfettişlerin Görev Ve Yetkilerinin Yasa İle Düzenlenmesi Yasal Bir Zorunluluktur*,
http://www.denetde.org.tr/FileUpload/ds159275/File/mufettislerin_gorev_ve_yetkiler_i.pdf Erişim: 27.01.2014
- KELEŞ, D. (2012). *Gerçeğe Aykırı Vergi Beyanı Neticesinde Ortaya Çıkan Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Tespitinde Vergi Denetiminin Etkinliği*, Vergi Muhasebesi Yüksek Lisans Semineri, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KESİKOĞLU, F. ve AKALIN, G. (2007). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C: 3, S: 5, 2007, ss: 71-87.
- KIRCI, N. (2006). *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini: Ekonometrik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KOÇ, M. (2010). *Vergi Denetiminde Etkinlik Sorununun Nedeni ve Çözüm Yolları*, Ed: Öztürk, B. Ve Yavaşlar Başaran, F. , Vergi Hukuku Örneğinde Hukuka Uygun ve Etkin Kamu Denetimi, Ankara: Seçkin Yayınları, 454-458
- KOÇ, M. (2011). *Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı ve Bunların Önlenmesinde Vergi Denetiminin Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE
- KULMANOVA, L. (2006). *Vergi Denetiminin Etkinliği (Türkiye Uygulaması)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE
- LOO, E. C. (2006). *Tax Knowledge, Tax Structure and Compliance: A Report On A Quasi-Experiment*. New Zealand Journal of Taxation Law and Policy, 12(2), 117-140
- Maliye Bakanlığı Faaliyet Raporları, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2006-2014 İdari Faaliyet Raporları <http://www.sgb.gov.tr/Sayfalar/IdareFRaporu.aspx>
Erişim: 01.04.2015
- Maliye Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı
<http://www.pergen.gov.tr/istatistikler.html>, Erişim:31.03.2015
- Maliye Hesap Uzmanları Derneği (2013). *Denetim İlke ve Esasları 1. Cilt*. İstanbul: Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret A.Ş.
- MITCHELL, Daniel, J. (2011). *Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması*, Çev: Sinan ÇUKURÇAYIR, Maliye Dergisi, Sayı 161, Temmuz – Aralık, ss: 326-336
- MUTER, N. ; ÇELEBİ, A., SAKINÇ, S. (1993) *Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması: Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması*, Manisa

- ORGAN, İ. (2008). *Vergi Denetimi ve Türkiye Uygulaması Sorunlar, Çözüm Önerileri*. Ankara: Gazi Kitabevi
- ÖNDER, İ. (2001). *Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme*, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S:23-24, Ekim 2000-Mart 2001, ss: 241-253
- ÖNDER, M. (2012). *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Uluslararası Uygulamaları Işığında Çözüm Önerileri*, Mesleki Yeterlilik Tezi, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
- ÖVET, A. (2010). *Türkiye’de Vergi Denetiminin Etkinliği: Ankara İli Vergi Denetmen ve Denetmen Yardımcılarına Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE
- ÖZÇELİK, Ö. (2005). *Teorik Ve Kavramsal Perspektiften Kayıtdışı Ekonomi Sorunu, Ölçümü Ve Çözüm Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi SBE
- ÖZÇELİK, Özer. ve ÖZCAN, S. Emre. (2006). *Kayıtdışı Ekonominin Sebepleri, Etkileri, Ölçümü ve Türkiye Örneği*, Yolsuzluk -Nedenleri, Etkileri Ve Çözüm Yolları- (ed. Süleyman Aydın), Ankara: Turhan Kitabevi, ss: 165-196
- ÖZÇELİK, Özer. ve YAŞAR, Ercan. (2006). *Kayıtdışı Ekonomi Olgusunu Azaltmaya Yönelik Öneriler*, Mali Çözüm Dergisi, sayı:74, Ocak-Şubat-Mart 2006, ss: 214- 232
- ÖZSOYLU, A. (1996). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi*. Ankara: Bağlam Yayıncılık
- PEHLİVAN, O. (2011). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Murathan Yayınevi
- POLAT, Hüseyin. (2012). *666 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname Ve Kamu Yönetiminin Ücret Sistemi Üzerindeki Etkileri*, Denetim Dergisi, Sayı: 117, Ocak-Mart 2012, ss: 14-18
- RAKICI, C. (2011). *Vergi Denetiminin Yeni Yapısı ve Denetimin Kayıtdışılığı Önleme Fonksiyonu*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:7, S:14, 345-362
- RİCHARDSON, G. (2006). *Determinants Of Tax Evasion: A Cross- Country Investigation*. Journal Of International Accounting Auditing&Taxation, 15, 150-169.
- SARAL, Talat. *Mali Yönetim Ve Denetim Nereden Nereye ?*, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Talat_Saral_Mali_Yonetim_De_netim_Nereden_Nereye_MFY81.pdf Erişim: 01.02.2014
- SARILI, M. A. (2002). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Boyutlar, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler*, Bankacılık Dergisi, S: 41, ss: 32-50

- SAVAŞ, H. (2000). *Vergi Gelirlerinin Denetimi ve Denetimde Etkenlik Kavramı*, *Mevzuat Dergisi*, 36, <http://mevzuatdergisi.com/2000/12a/01.htm> (07.11.2013)
- SAVAŞAN, F. (2011). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışılıkla Mücadelenin Serencamı*. Seta Analiz, S: 35, Mart 2011
- SAVAŞAN, F. (2004). *Türkiye’ de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri*, 19. Maliye Sempozyumu, Basılmamış Tebliğ
- SAVAŞAN, F. ve ODABAŞ, H. (2005), *Türkiye’ de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:5 ss:1-28
- SCHNEİDER, F. (2011), *Shadow Economies All Over The World: New Estimates for 162 Countries From 1999 to 2007*, İn Schneider, F. (Ed) Handbook On The Shadow Economy, Edward Elgar, Cheltenham.
- SCHNEİDER, F. (2011). *The Shadow Economy in Europe, 2011: Using Electronic Payment Systems to Combat The Shadow Economy*, Johannes Kepler University of Linz, Austria: A.T. Kearney Analysis.
- SUGÖZÜ, İbrahim, Halil (2010). *Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- ŞAAN, A. (2008). *Türkiye’de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetiminin Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi SBE
- ŞAHİN, A. (2006). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Denetimi Açısından Değerlendirilmesi – Kayda Alınabilmesine Yönelik Öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE
- ŞAMILOĞLU, F. (2001). *Etkin Bir Vergi Denetiminde Finansal Tabloların Analizinin Önemi*, Mali Çözüm Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 56, Temmuz-Ağustos-Eylül.
- ŞEKER, N. (1994). *Hukuksal Yapısıyla Vergi İncelemesi*, İstanbul: Beta Yayınları
- ŞAMILOĞLU, F. (2001). *Etkin Bir Vergi Denetiminde Temel Finansal Tabloların Analizinin Önemi*, Mali Çözüm Dergisi, S: 56, Temmuz-Ağustos
- ŞENCAN, H. (2007). *Sosyal ve Davranışsal Bilimlerde Bilimsel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- ŞENYÜZ, D. , M. Yüce, ve A. Gerçek, (2011). *Vergi Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi
- ŞİN, S. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Vergi Yapısı Denetimi ve İdari İşlemlerde Mükellef Hakları*, İstanbul : İstanbul Ticaret Odası Yayınları

- TAŞCI, K. (2012). *Türkiye ve AB Ülkelerinde Vergi Denetim Uygulamalarının Ekonomik Etkileri ve Değerlendirilmesi*. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi III, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi I. El Kitabı, Malatya: İnönü Üniversitesi, 150-168
- TECİM, B. (2008). *Kayıtdışı Ekonomide Vergi ve Vergi Denetiminin Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE
- TEZCAN, K. (2003). *Türk Vergi İdaresinin Tarihsel Gelişimi Ve Bu Süreçte Geçirdiği Aşamaların Etkinlik Açısından Değerlendirilmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:12, S:12, ss: 125-146
- TORGLER, Benno, DEMİR, Ihsan Cemil, MACINTYRE, Alison ve SCHHAFFNER, Markus (2008), *Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation*, *Economic Analysis & Policy*, 38 (2), s.313-339.
- TOSUNER, M. ve Z, Arıkan. (2011). *Vergi Usul Hukuku*, İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık
- TÜREDİ, H. (2007). *Denetim*, Trabzon: Celepler Matbaacılık
- TÜRK, A. (2010). *Elektronik Vergi Denetiminin Vergi Kaçırma Eğilimlerini Azaltmadaki Rolü ve Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi SBE
- US, V. (2004). *Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği*, www.kayitdisiekonomi.com/files/vuslat-us1-kayitdisi.pdf (Erişim: 01.02.2015)
- ÜNAL, C. (2007). *Türkiye’de Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarının Vergi Denetimi Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE
- ÜREL, G. (2007). *Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları
- ÜSTÜN, S. (2013). *Nasıl Bir Vergi Denetimi ve Vergi Yargısı*, İstanbul: Beta Yayıncılık
- ÜZELTÜRK, Hakan (2013). *Mukteza Komedi*, <http://www.vergialgi.net/makaleler/mukteza-komedi/>. ERIŞİM: 04.02.2014
- VDK (Vergi Denetim Kurulu) (2015). 2014 Faaliyet Raporu, http://www.vdk.gov.tr/File/?path=ROOT%2fDocuments%2fDosya%2fVDK+2014+Y%C4%B1%C4%B1+Faaliyet+Raporu_1102.pdf . Erişim: 30.03.2015
- YAZICI, Kuddusi. (2008). *Türkiye’de Vergi Sistemindeki Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, *Yaklaşım Dergisi*, Ekim 2008 / Sayı: 190

YILDIZ, Habib (2005). *Küreselleşmenin Vergileme Üzerinde Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Ankara: Seçkin Yayınları

YILMAZ, Akgül, G. (2012). *2000’li Yıllarda Türkiye’ de Kayıtdışı Ekonomi*, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C: 33, S: 2, ss: 455-496.

YILMAZ, Ö. (2007). *Vergi Suçlarının Önlenmesinde Yeminli Mali Müşavirlik Mesleğinin Sorumluluğu ve Etkinliğinin Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi SBE

YURDAKUL, Y. (2008). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi: Bir Model Denemesi*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C: 63, S:4, ss: 205-221.

<http://www.dunya.com/dolayli-vergi-yuku-yuzde-70e-dayandi-208705h.htm> Erişim: 22.01.2014

<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=271> Erişim:25.01.2014

<http://www.vdk.gov.tr/default.aspx?nsw=Zv2b3A2xkCpcV+lewJJuQw==H7deC+LxBI8=&nm=1015> Erişim:25.01.2014

EKLER

EK1: Anket Formu

Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıtdışı Ekonomi Üzerine Etkisi

Değerli katılımcı, Bu anket, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı “Vergi Denetimi Etkinliğinin Kayıt dışı Ekonomi Üzerine Etkisi” tezinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Tamamen akademik amaçlı olan bu çalışmaya, gösterdiğiniz ilgi ve katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ederim.

Arş. Gör. Serdar Dumlupınar 0542 566 55 58

1. Cinsiyetiniz?

- a) Kadın   b) Erkek

2. Yaşınız: .....

3. Medeni Durumunuz Nedir?

- a)Evlili   b)Bekar   c)Dul

4. İşletmenizin Yıllık Geliri Nedir?

- a) 0-2000 TL
b) 2001-5000 TL
c) 5,001-10000 TL
d) 10,001-15,000 TL
e) 15,001-20,000 TL
f) 20,001- 25,000 TL
g) 25,001- 30,000TL
h) 30,001 TL üzerinde
i) e)Diğer (belirtiniz) .....

5. Eğitim Durumunuz Nedir?

- a) Mezun Değil
b) İlköğretim
c) Ortaöğretim
d) Lisans
e) Lisansüstü

6. Kaç Yıldır Vergi Mükellefisiniz?

- a) 0-2 yıl
b) 3-5 yıl
c) 6-10 yıl
d) 11-15 yıl
e)16-20 yıl
f)21-30 yıl
g)31-40 yıl
h)41 yıl ve üzeri

7. Geçtiğimiz 5 yıl içerisinde kaç vergi denetimi geçirdiniz?

- a) 0
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) 4
- f) 5
- g) 5'den fazla

	LÜTFEN CEVAPLARINIZI İLGİLİ SEÇENEĞE İŞARETLEYİNİZ.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	MÜKELLEFLERİN VERGİYE BAKIŞI					
V1	Vergi vermek bir yurttaşlık görevidir.					
V2	Kamu harcamalarının karşılanması için vergi vermek gereklidir.					
V3	Vergi sosyal bir sorumluluktur.					
V4	Tam ve doğru vergi ödemekten kaçınma nedenleri her mükellef için farklılık gösterir.					
V5	Vergi kaçırmak ahlaki açıdan dürüst bir davranış değildir.					
V6	Vergi kaçırmak yaygınsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.					
	MÜKELLEFLERİN TÜRK VERGİ SİSTEMİNE BAKIŞI					
TVS1	Türkiye’de vergi oranları yüksektir.					
TVS2	Türk vergi sistemi adildir.					
TVS3	Vergi yasaları anlaşılabiliridir.					
TVS4	Türkiye’de halkın vergi bilinci seviyesi yüksektir.					
TVS5	Toplanan vergiler hizmet olarak geri dönmektedir.					
TVS6	Türkiye’de vergiler ödeme gücüne göre alınmaktadır.					
TVS7	Türk Vergi Sistemi çok karmaşıktır.					
TVS8	Türkiye’de vergi cezaları yetersizdir.					
	MÜKELLEFLERİN KAYITDIŞI EKONOMİYE BAKIŞI					
KYT1	Bulduğum sektörde kayıtdışı faaliyetler yüksektir.					
KYT2	Kayıtdışı ekonomik faaliyetler ahlaki değildir.					
KYT3	Kayıtdışı faaliyetleri engelleme konusunda vergi idaresi yetersizdir.					
KYT4	Kişinin gerçek geliri ile vergilendirilen geliri arasındaki fark büyüktür.					
KYT5	Kayıtdışı ile mücadele konusunda sektörler arasında farklı davranışlar sergilenmektedir.					
KYT6	Devletin istediği vergilerin tamamını ödersem işime devam edemem.					
KYT7	Türkiye’de mükellefler vergisini tam olarak ödememektedir.					
KYT8	Gelir getiren faaliyetleri kayıt dışı tutmak doğru bir davranış değildir.					
KYT9	Vergisini ödemeyenlere yaptırım uygulanması, vergi ödeme konusunda motivasyonu artırıcı etki yaratır.					
KYT10	Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi sisteminin adil olmaması önemli bir etkidir.					
KYT11	Mükelleflerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinde vergi					

	denetiminin yeterli olmaması önemli bir etkidir.					
KYT12	Küçük miktarda vergi kaçakçılığı önemli değildir.					
	MÜKELLEFLERİN VERGİ DENETİMİNE BAKIŞI					
VD1	İş yerimin açılışı haricinde en az 1 kere vergi denetimi geçirdim.					
VD2	Vergi denetimi mükellefleri doğru beyanda bulunmaya, tam ve zamanında vergi ödemeye yönlendirir.					
VD3	Denetim sıklığı arttıkça mükellefin doğru beyanda bulunma ihtimali artar.					
VD4	Vergi Denetimi, vergi yasalarının uygulanmasının teminatıdır.					
VD5	Vergi idaresi kayıtdışı ekonomik faaliyetleri önlemek için yeterli teknik altyapıya sahiptir.					
VD6	Vergi denetimi geçirme korkusu, mükellefleri kayıtdışı ekonomik faaliyetlerden uzaklaştırır.					
VD7	Vergi bilincinin toplumda yerleşik olmaması vergi denetimin etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.					
VD8	Türkiye’de vergi denetim oranları düşüktür.					
VD9	Vergi denetim elemanları kayıtdışı faaliyetleri tespit etmede yeterli bilgi birikimine sahiptir.					
VD10	Gelir getirici faaliyetler sonucu elde ettiğim kazancımın tümünü idareye bildiririm.					
VD11	Yürütülen vergi denetimleri kayıtdışı faaliyetleri bulup cezalandırmakta etkidir.					
VD12	Vergi denetimleri, denetimlerin hesap hatalarını bulabilme, yapılan beyanlardaki yanlışlıkları tespit edebilme niteliklerinin başarısı yüksekse kayıtdışı faaliyetleri önlemede etkilidir.					
VD13	Vergi denetimlerinde yeterli zaman ayrılmamaktadır.					
VD14	Vergi denetim elemanları, dış etkenlere karşı (taciz, tehdit politik baskı vb.) vergi incelemelerinde tarafsız ve objektif davranmalarını sağlayacak yeterli güvenceye sahiptir.					
VD15	Vergi Denetimi ne kadar etkin ise, kayıtdışı faaliyetler o kadar azalır.					
VD16	Vergi denetimi kayıtdışı faaliyet gösterenler için caydırıcı bir hale gelmedikçe, vergi kayıplarının önüne geçebilmek mümkün değildir.					
VD17	Etkin olmayan bir vergi denetimi, kayıtdışı faaliyetleri ödüllendirme gibi bir sonuç doğurmaktadır.					
VD18	Vergi Denetimi geçirme ihtimali arttıkça kayıtdışı faaliyetler azalır					
VD19	İyi bir denetim sistemiyle desteklenmeyen beyan esasına dayalı bir vergi sistemi başarılı olamamaktadır.					

S) Lütfen Faaliyette Bulduğunuz Sektörü İşaretleyiniz?

1	Akaryakıt Ticaret	
2	Altın İmalat Ve Tic	
3	Avukatlar	
4	Ayakkabı İmalı	
5	Ayakkabı Toptan, Perakende	
6	Bakkaliye Ve Süpermarket	
7	Çırcırlama Sanayii	
8	Demir Çelik (İmalat)	
9	Demir Çelik (Ticaret)	
10	Deri İmalı	
11	Deri Ticareti	
12	Deriden Mamul Eşya İmalı	
13	Deriden Mamul Eşya Satışı	
14	Deterjan Sanayii (İmalat)	
15	Deterjan Sanayii (Ticaret)	
16	Diş Hekimi	
17	Diş Protez Ve Laboratuvarları	
18	Doktorlar	
19	Ecza Ve İlaç Depoları	
20	Eczaneler	
21	Elektrikli Ev Aletleri (İmalat)	
22	Elektrikli Ev Aletleri (Toptan-Perakende)	
23	Et Ve Etten Mamul Maddeler (İmalat – Ticaret)	
24	Fırınlr	
25	İhracat Ve İthalat	
26	İnşaat Ve Bayındırlık İşleri	
27	Konfeksiyon (İmalat)	
28	Konfeksiyon (Perakende)	
29	Konfeksiyon (Toptan)	
30	Kürk İmalı Toptan Ve Perakende	
31	Lokantalar	
32	Mensucat Sanayii (İplik Ve İmalat)	
33	Mensucat Sanayii (Kumaş)	
34	Mensucat Sanayii (Kumaştan Yapılan Eşya)	
35	Mimar Mühendis	
36	Mobilya	
37	Noter	
38	Oteller-Moteller	
39	Sanatçılar	
40	Seyahat Ve Turizm İşletmesi	
41	Toprak Sanayii	
42	Un İmalı Ve Satışı	
43	Yeminli Mali Müşavirler Ve Muhasebeciler	
44	Diğer Faaliyet Grupları (lütfen yazınız)	

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılı Eylül ayında dünyaya gelen Serdar DUMLUPINAR, ilkokulu bitirdikten sonra lise tahsilini Ankara Mamak Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamlamış; 2008 yılında girdiği Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Maliye bölümünden 2012 yılında mezun olmuştur. Halen, Nisan 2013 yılında başlamış olduğu Avrasya Üniversitesi Maliye Bölümü Araştırma Görevliliği görevine devam etmektedir.